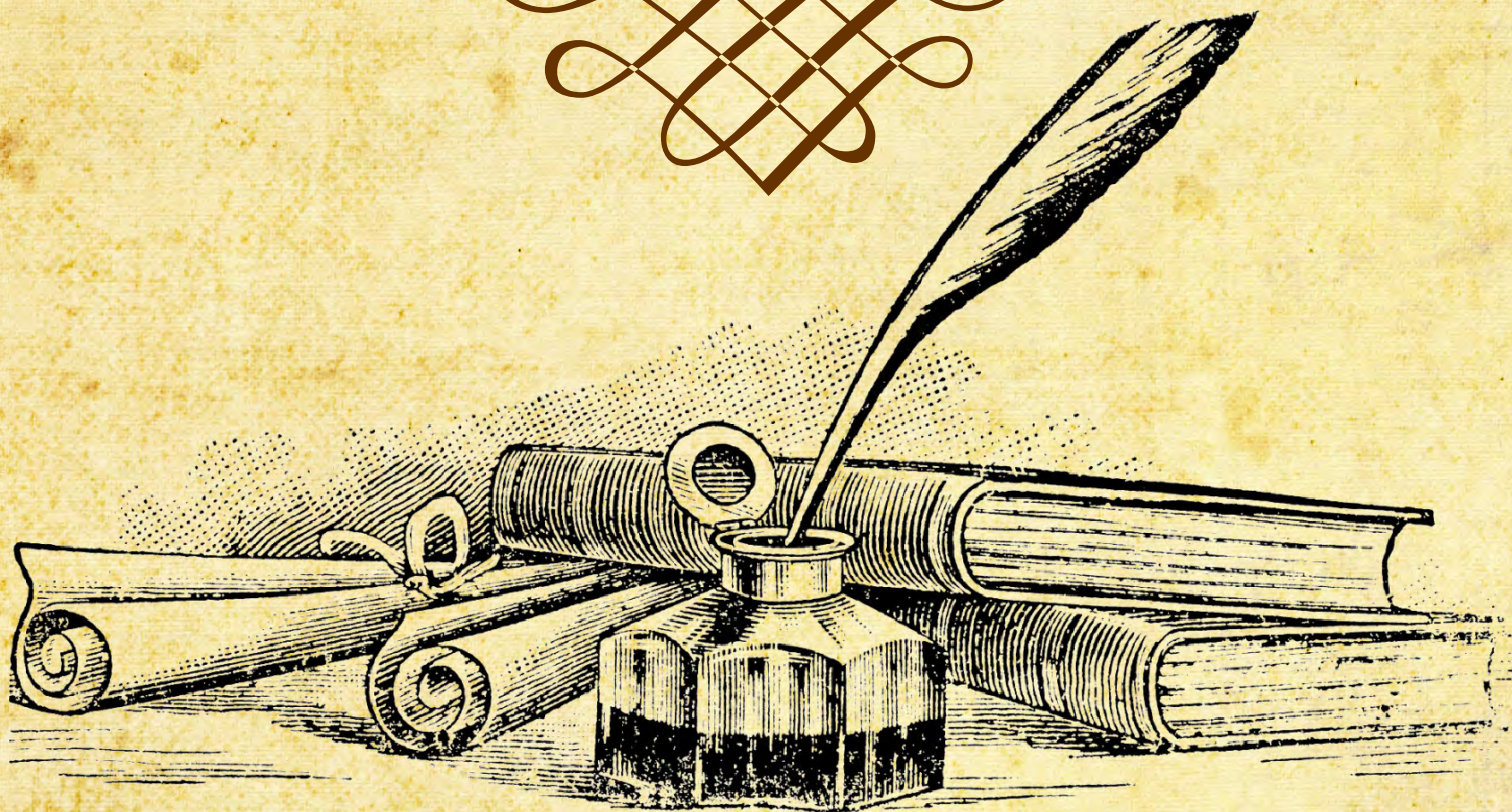

Горбачуківські
студії

Випуск 6

Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
«Донбаський державний педагогічний університет»
Філологічний факультет
Кафедра української мови та літератури

ГОРБАЧУКІВСЬКІ СТУДІЇ

ВИПУСК 6

Слов'янськ – 2021

Горбачуківські студії: Матеріали Всеукраїнської заочної науково-практичної інтернет-конференції / [за ред. Д. В. Горбачука, Н. І. Кочукової]. Вип. 6. Слов'янськ: Вид-во Б. І. Маторіна, 2021. 142 с.

Збірник містить матеріали Шостої всеукраїнської заочної науково-практичної Інтернет-конференції **«Горбачуківські студії: Мовно-літературний потенціал Донеччини в соціально-комунікативному просторі України та світу»**, присвяченої 25-й річниці відновлення філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», проведеної на філологічному факультеті ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» 24-27 квітня 2021 року.

У збірнику розглянуто актуальні філологічні й культурологічні проблеми Донеччини.

За достовірність фактичного матеріалу, відповідність покликань і дотримання авторських прав відповідальність несуть автори.

Василь Тихонович Горбачук
(1927 – 2013)

Фундатор, декан філологічного факультету (1996-2003 роки)

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

Овчаренко Н. І.

ФАКУЛЬТЕТУ-ЮВІЛЯРУ – ЧВЕРТЬ СТОЛІТТЯ

Четвертого липня 2021 року філологічному факультету Донбаського державного педагогічного університету виповниться 25 років. На час його створення виш у Слов'янську мав у своїй історії сторінки, пов'язані з філологією, оскільки у складі навчального закладу з перших днів заснування, тобто з 1939 року (тоді – учительський інститут), працював мовно-літературний факультет, на той час один із двох у навчальному закладі. Його діяльність була припинена в 1960 році.

Відродження філологічного факультету, створеного на основі двох відділень – українського (завідувач – проф. В. Т. Горбачук) та іноземного (завідувач – доц. А. Г. Співка), пов'язане насамперед з ім'ям професора Василя Тихоновича Горбачука, який і став першим його деканом. Наступного року було відкрито російське відділення (завідувач – проф. В. А. Глущенко), що сприяло остаточному становленню філологічного факультету як структурного цілого у його сучасному вигляді. Відкриття філфаку знаменувало собою появу наукового та методичного центру для вчителів мови і літератури загальноосвітніх шкіл та викладачів середніх спеціальних навчальних закладів і водночас осередку культурологічної та громадської роботи, якими став факультет для північної Донеччини.

Нині на філологічному факультеті здійснюється підготовка за освітньо-кваліфікаційними рівнями «бакалавр», «магістр» і «доктор філософії». Студенти здобувають фах учителя української мови і літератури, англійської та німецької мов і літератур, російської мови і зарубіжної літератури, філолога-перекладача з англійської та німецької мов.

До структури факультету входять чотири кафедри, які виконують значну і різнопланову роботу навчального, методичного, наукового, профорієнтаційного та виховного спрямування. Високий науково-методичний і навчально-дидактичний потенціал викладачів факультету сприяє створенню належного рівня підготовки майбутніх філологів, а також залученню до проведення курсів підвищення кваліфікації для вчителів, участі в журі олімпіад і конкурсів різного рівня, у роботі МАН України та інших заходах.

Повсякчас поліпшується матеріально-технічне забезпечення навчально-виховного процесу.

Одним із головних принципів сучасної освіти, якого завжди намагався дотримуватись факультетський колектив, є високий рівень науково-дослідної роботи.

У витоків філологічного факультету стояла *кафедра української мови та літератури*. З відкриттям факультету на ній розгорнув свою роботу науково-дослідний центр «Південна Слобожанщина», який очолив Василь Тихонович Горбачук, на той час – завідувач кафедри. Наукові дослідження присвячувалися етнографічним пошукам і вивченню слобожанських говірок та антропонімії.

Значну роль у підготовці науково-педагогічних кадрів відіграла відкрита в 1992 році під керівництвом професора В. Т. Горбачука аспірантура зі спеціальності «Українська мова». Аспірантськими дослідженнями керували також нинішній декан факультету доцент Н. І. Овчаренко та доцент кафедри Н. В. Швидка. Результатом наукових досліджень у рамках аспірантури став захист 15 дисертацій.

Викладачі кафедри української мови та літератури працюють над дослідженнями в межах комплексної теми «Актуальні проблеми літературознавства, мовознавства, соціальних комунікацій та їх реалізація на заняттях у ВНЗ» (керівник – завідувач кафедри проф. О. Л. Біличенко).

Колектив *кафедри іноземних мов*, яку наразі очолює випускниця факультету доц. Н. П. Нікітіна, працює над науково-дослідною темою «Формування англомовної комунікативної компетентності студентів у контексті інтеграції вітчизняної освіти і науки в міжнародний простір та співпраці з Європейським Союзом».

У 1998 році на *кафедрі російської мови та літератури* відкрилася аспірантура під керівництвом на той час її завідувача проф. В. А. Глуценка. Нинішній завідувач кафедри доц. І. М. Казаков координує дослідження за темою «Наукове та методичне забезпечення навчальних дисциплін із фольклористики, теорії та історії літератури». Тривалий час на кафедрі працював проф. О. Ю. Ольшанський – фахівець у галузі словотворення та лінгвістичної історіографії, автор численних наукових праць і науково-популярних видань.

У науковій роботі *кафедри германської та слов'янської філології*, яка була створена в 2010 році, центральне місце посідає діяльність наукової школи завідувача кафедри проф. В. А. Глуценка «Проблеми методології та історіографія мовознавства». На кафедрі також розробляються теми «Інтенсифікація використання інноваційних технологій навчання іноземних мов (англійської, німецької) студентів мовних спеціальностей» (керівник – доц. І. Б. Коротяєва), «Актуальні проблеми германської філології та перекладознавства» (керівник – доц. Е. Л. Ананьян), «Лінгводидактичні проблеми формування культури російського мовлення в умовах білінгвізму» (керівник – доц. Н. М. Маторіна).

Упродовж 20 років В. А. Глуценко керує аспірантурою зі спеціальності «Загальне мовознавство». Під його консультуванням і керівництвом захищено докторську і 24 кандидатські дисертації. На кафедрі працює міжвідомча наукова лабораторія «Методологія та історіографія мовознавства» Інституту мовознавства імені О. О. Потебні Національної Академії наук України та університету.

Завдяки налагодженій системі наукової роботи суттєво змінився кадровий склад філологічного факультету. Якщо в 1996 році, на момент відновлення філологічного факультету, на його кафедрах працювало 13 кандидатів наук, то на сьогодні навчальний процес забезпечують 39 кандидатів та три доктори наук факультетських кафедр (В. А. Глущенко, О. Л. Біличенко, С. М. Швидкий). Лише за останні 5 років викладачі факультетських кафедр видали 73 підручники та навчально-методичні посібники і 14 монографій.

Єдність загальноосвітньої та наукової діяльності дозволяє студенту філологічного факультету проходити шлях від першокурсника-гуртківця, автора курсової роботи до кандидата наук. Активно працюють наукові гуртки, яких на сьогодні близько двадцяти.

Студенти залучаються до участі в науково-практичних конференціях та олімпіадах міжнародного, всеукраїнського та регіонального рівнів, беруть активну участь у щорічній науковій конференції ДДПУ. Філологи є переможцями зовнішніх конкурсів, олімпіад, зокрема студентка Н. Дорохова посіла 1 та 3 місця у XIII Всеукраїнському студентському конкурсі перекладу «Художнє слово в світовій культурі» у двох номінаціях (2019 р.); Ю. Боженко – 2 місце у Всеукраїнському конкурсі перекладу «Художнє слово в світовій культурі – 2020»; А. Моргун отримав диплом II ступеня у фінальному етапі XX Міжнародного конкурсу з української мови імені Петра Яцика; Є. Данильченко посіла II місце на Всеукраїнському етапі IX Міжнародного мовно-літературного конкурсу імені Тараса Шевченка серед студентів ВНЗ III–IV рівнів акредитації гуманітарного профілю. Збільшується кількість публікацій, підготовлених студентами, цього року їх більше ста.

Щороку в межах всеукраїнської конференції, що проводиться в ДДПУ, працюють філологічні секції, участь у роботі яких беруть викладачі, аспіранти, студенти, учителі регіону, школярі. Матеріали конференції публікуються в збірнику «Актуальні питання сучасної науки

та освіти» (наразі – «Перспективні напрямки науки та освіти»), у поточному році вийшов тринадцятий випуск цього збірника. На факультеті відбуваються науково-практичні конференції, зокрема всеукраїнського значення, серед яких Регіональна науково-практична конференція «Слово Шевченка: вчора, сьогодні, завтра» (2017 р.), Всеукраїнська науково-практична конференція «Інновації в освіті та педагогічна майстерність учителя-словесника» спільно з Сумським державним педагогічним університетом імені А. С. Макаренка (2018 р.) та ін. Щорічно є Всеукраїнська заочна інтернет-конференція «Горбачуківські студії: *Мовно-літературний потенціал Донеччини в соціально-комунікативному просторі України та світу*», у поточному році вона присвячена 25-річчю філологічного факультету. Традиційними стали Міжнародні науково-практичні конференції, що проводяться на факультеті: «Методи лінгвістичних досліджень», «Методологія та історіографія мовознавства», учасниками яких є провідні мовознавці України, Польщі, Білорусі, Німеччини та інших країн. За результатами роботи конференцій видано збірники матеріалів. На 2021 р. заплановано проведення VIII науково-практичної інтернет-конференції «Актуальні проблеми методології та історіографії мовознавства».

За час існування філологічного факультету виходили друком збірники наукових праць «Проблеми української мови та методики», серія «Філологічні науки» «Вісника Донбаського державного педагогічного університету», «Теоретические и прикладные проблемы русской филологии» (пізніше – «Теоретичні й прикладні проблеми сучасної філології», 11 випусків), останній із названих збірників входив до переліку фахових видань ВАК України.

Факультет має давній досвід міжнародних контактів, що розпочалися зі співпраці з українською діаспорою, представники якої свого часу поповнили матеріальну базу молодого факультету технічними засобами, виданнями наукових та художніх творів. Було створено

Бібліотеку української зарубіжної літератури імені Олександри та Олексія Кейсів. Зараз книги знаходяться в загальному бібліотечному фонді університету. Об'єднання українських православних сестринств у США упродовж восьми років надавало студентам-відмінникам іменні стипендії.

Нині кафедри факультету мають плідні міжнародні зв'язки з вищими навчальними закладами Білорусі, Польщі та інших держав. Наукові праці членів кафедр публікуються в закордонних виданнях, викладачі беруть участь у зарубіжних проєктах. Суттєво активізувалася ця робота у зв'язку з відкриттям Українсько-польського міжнародного центру освіти і науки (директор – доцент кафедри української мови та літератури О. В. Колган, також випускниця факультету). Викладачі підвищують свою кваліфікацію шляхом проходження курсів і стажування, зокрема за кордоном (Г. І. Капніна (Австрія, Німеччина), М. Ю. Шевченко (США), О. В. Радзівська (Англія), О. В. Дмитрієва (США, Німеччина, Тайланд)).

Студенти, що вивчають іноземні мови, беруть участь у міжнародних програмах країн, мови яких вивчаються. Серед них проєкт «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність», що виконується Радою міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX) за підтримки Посольств США та Великої Британії, у партнерстві з Міністерством освіти і науки України та Академією Української преси; програми з англійської мови, які реалізуються у співпраці з Регіональним офісом з питань англійської мови Посольства США тощо. У рамках програми стипендіатів з англійської мови на факультеті проводять заняття американські викладачі, зокрема Ф. Реста (2018-2019 рр.), Ж. Чарльз (2019-2021 рр.) та ін.

Факультет має значний досвід науково-методичних семінарів. Так, у 2021 р. відбулися міжнародний онлайн семінар для викладачів іноземних мов за співучастю філологів ДДПУ «Онлайн-інструменти для залучення учнів до суспільно-корисних заходів на рівні громади» за підтримки програми малих стипендій у вивченні англійської мови Посольства США в Україні; науково-методичний семінар «Освітній простір: із сучасного – у

майбутнє», який проводиться кафедрою української мови та літератури не перший рік і наразі набув статусу міжнародного та ін.

Навчальна та наукова робота факультету органічно поєднується з позаурочними заходами. В основу системи виховання взято ідею розвитку української державності за розробленою на факультеті Наскрізною програмою. Традиційними стали екскурсії до історичних місць України, різноманітні заходи, присвячені визначним особистостям і подіям, зустрічі з журналістами, письменниками, артистами, представниками посольств, презентації видань творів та ін. Ровесником факультету є літературно-мистецький альманах «Євшан», у якому публікуються як студенти, так і викладачі. Наші студенти входять до Асоціації громадських організацій Слов'янська, громадської організації «Молодь Сходу України», беруть участь у волонтерському русі, спільних заходах із військовою частиною ЗСУ.

Студенти-філологи мають спортивні досягнення. Так, на загальноуніверситетських змаганнях «Веселі старты» команда філфаку посіла 2 місце; на першості ДДПУ серед факультетів із футзалу – 3 місце; на змаганнях із настільного тенісу серед дівчат – 3 місце (Т.Старкова); на міських змаганнях з боулінгу команда філфаку посіла 1 місце та 2 місце у фіналі чемпіонату Слов'янська з боулінгу серед учнівської та студентської молоді; В.Мухіна посіла 1 місце в чемпіонаті Донеччини з плавання серед молоді у складі збірної Слов'янська.

Усебічно розвинені та талановиті студенти після закінчення вишу виявляють себе як конкурентоспроможні молоді фахівці.

Факультет пишається своїми випускниками, серед яких – працівники освітніх закладів різного рівня, науковці. Це кандидати наук Е. Л. Ананьян, О. О. Бескорса, О. М. Голуб, О. В. Дмитрієва, Г. О. Дьяковська, Г. О. Зубань, І. М. Казаков, О. В. Колган, А. В. Коркішко, Н. І. Кочукова, І. Ю. Курильченко, Н. П. Лапушкіна, Ю. В. Ледняк, Н. В. Лисенко, І. М. Лобачова, О. В. Лях, Н. М. Ляшов, Н. М. Маторіна, М. А. Нестелєєв, Н. П. Нікітіна, Г. С. Ніколайчук, Г. С. Орел,

Р. М. Падалка, О. В. Радзієвська, С. В. Рижкова, А. А. Рубан, І. М. Рябініна, С. В. Сечка, О. О. Сипченко, В. В. Слабоуз, Н. М. Тендітна, О. І. Холодний, М. Ю. Шевченко, які працюють у Донбаському педуніверситеті та інших вишах України: Ю.Д. Ємець-Доброносова (Національний транспортний університет), М. Л. Кузякіна (Київський національний університет технологій та дизайну), Н. В. Кущ (Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського), Т. М. Рудакова (Білоцерківський національний аграрний університет) і багато інших. Загалом захистили кандидатські дисертації близько 50 випускників філфаку. На нашому факультеті навчалися доктори наук О. Л. Біличенко, В. А. Глущенко, Г. Д. Ємельяненко, В. В. Мельник, О. В. Несмелова, Е. А. Панасенко, О. Ю. Попова, С. А. Саяпіна, О. Ю. Ступак, Я. В. Топольник, С. О. Чайченко. Серед випускників – співробітниця Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України О. А. Ляшенко, працівники закладів післядипломної освіти, зокрема Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (Ю. О. Бурцева, С. Ю. Гарна, Т. В. Колган, І. Г. Ціко, Г. О. Щербініна). Колишні студенти гідно представляють університет в органах самоврядування, трудяться директорами шкіл, учителями-методистами, перекладачами, журналістами тощо.

Свій ювілей факультет зустрічає з досягненнями та амбітними планами, запорукою реалізації яких є створені необхідні умови для підготовки висококваліфікованих фахівців, а головне – колектив ініціативних і небайдужих людей. Підтверджують це і значні успіхи наших студентів у навчанні, науці, спорті, високий рейтинг випускників, науково-методичний потенціал факультету, участь викладачів і студентів у культурному та громадському житті.

ЖИТТЯ І ТВОРЧІСТЬ ПРОФЕСОРА В.Т. ГОРБАЧУКА: УРОКИ ДЛЯ НАЩАДКІВ

Романько В. І.

ДЕЩО ЗІ СПОГАДІВ ПРО В. Т. ГОРБАЧУКА ПІСЛЯ ПЕРЕЧИТАННЯ ЙОГО «ОСТАННЬОГО ЛИСТА»

Слід зазначити, що на Донеччині, зокрема в Слов'янську, проводиться велика робота з вшанування пам'яті відомих земляків. Для цього використовуються різноманітні форми роботи: конференції і семінари, публікації статей та випуск книг, пам'ятні кутки і музейні кімнати, меморіальні дошки та бюсти... Зважаючи на це заслуговують на увагу традиційні науково-практичні конференції «Горбачуківські студії», одна з яких, уже вшосте, проходить цьогогоріч у Слов'янську на базі Донбаського державного педагогічного університету. З цього приводу слова подяки адресуємо ректорату та кафедрі української мови та літератури педагогічного вишу, колегам, учням та рідним незабутнього професора Василя Тихоновича Горбачука.

Я перечитую його «Останній лист», надісланий з Ірпеня в грудневі дні 2013 року студентам та співробітникам Донбаського державного педагогічного університету [1].

Як редакторові вишівської газети «Педагог» мені довелося працювати з цим останнім посланням нашого колеги, яке він надіслав до педуніверситету з проханням помістити в нашій газеті. Газета була майже зверстана, але для листа Василя Тихоновича я знайшов місце. У той день (а було це 24 грудня 2013 року) він ще й зателефонував: бідкався, що в одному із речень пропустив кому – таким він був відповідальним і скрупульозним до своїх текстів. Наступного дня я мав здавати газету до друку. Зранку 25 грудня мені повідомили: не стало нашого старшого колеги й товариша. Терміново довелося переробляти останню сторінку газети, додати статтю «Слово прощання», на початку якої вказали: «Перед

випуском газети надійшла сумна звістка: 25 грудня 2013 року на 84 році життя помер Відмінник освіти України, кандидат педагогічних наук, професор Василь Тихонович Горбачук». Некролог «Слово прощання», як і «Останній лист» В. Т. Горбачука, помістили у чорних траурних рамках у номері 61 вишівської газети «Педагог» [3].

З міста Ірпінь, де останні роки мешкав Василь Тихонович, у своєму посланні він надсилав нам, своїм колегам та учням, щирі вітання з новим роком, який стояв на порозі – з 2014-м. Наш старший товариш радіє тому, що університет у Слов'янську успішно працює, йому *«приємно спостерігати за змінами, що відбуваються»* і додає: *«Велике задоволення маю, коли чую звістки про захисти докторських та кандидатських дисертацій, про відкриття спеціалізованої вченої ради та інші здобутки викладачів та студентів»*. Згадуючи свої роки роботи у виші, адресат відмітив: *«Мені приємно, що я мав відношення до цієї великої роботи, й новому філологічному факультетові вдалося стати одним з найчисленніших та найяскравіших в Україні»*. Дійсно, неоціненною є заслуга Василя Тихоновича – він був фундатором філологічного факультету і майже сім років – з вересня 1996 року по квітень 2003 року – був його першим деканом. Лист завершується теплими побажаннями: *«Напередодні новорічних та різдвяних свят щиро бажаю радості, любові, достатку в домі, щасливої та щедрої долі, а впевненість у завтрашньому дні хай назавжди наповнює Ваші серця!»* [1].

Цей «Останній лист» нагадав мені про професійні та особисті зв'язки з Василем Тихоновичем Горбачуком. Доля звела мене з ним у стінах Слов'янського державного педагогічного інституту в серпні-вересні 1987 року (таку назву на той час мав наш навчальний заклад), куди я був призначений на посаду викладача. Василь Тихонович уже як 10 років працював тут на кафедрі української мови та літератури. Я відразу відмітив його спокійний та врівноважений характер, конкретність і обов'язковість у

справах й обіцянках, високу ерудицію й енциклопедичність знань і, звичайно, високу кваліфікацію як викладача, спеціаліста-філолога.

Пан Василь за віком з покоління моїх батьків, мав значно багатший досвід, але спілкування у нас відбувалося на рівних. У нас було багато спільних інтересів: обоє освітяни, пройшли учительський шлях, а потім стали викладачами вищої школи; члени ВУТ «Просвіта» та Національної спілки журналістів України, кандидати педагогічних наук і, що особливо важливо, щиро любили Україну і намагалися все робити для укріплення її незалежності. Ми разом брали участь у багатьох освітянських, просвітянських, краєзнавчих та наукових заходах як у Слов'янську, так і в Донецьку. Василь Тихонович цікавився моїми газетними публікаціями та окремими виданнями, давав їм позитивну оцінку, підтримував мене у моїх починаннях. Є у мене і рецензії на деякі його видання, були у нас у співавторстві газетні публікації, навіть навчальний посібник «Основи журналістики» [3]. Як викладачі вишу і до того ж члени НСЖУ, домоглися того, щоб на філологічному факультеті відкрили хоча б спецкурс, якщо вже не спеціальність «Основи журналістики».

Не можна сказати, що Василь Тихонович був відкритим – щось його насторожувало, чогось остерігався, подумалось тоді: мабуть, життя навчило не довіряти першій-ліпшій людині. Пізніше дізнався: так воно й було. Це був один із тих небагатьох колег, з ким я міг тоді, у 1987 році і в подальшому, вільно спілкуватися нашою з ним рідною мовою.

Багато в чому ми були з ним одностудентами, організовували й були учасниками чималої кількості заходів. Тих, що ми спільно проводили у стінах педуніверситету, особливо на філологічному факультеті, важко й перелічити. Пам'ятаються поїздки у музей В. Стуса в Горлівку чи Стусівські читання у Донецьку, вшанування пам'яті Олекси Тихого в Дружківці, презентація першого серйозного видання нашої студентки Наталії Лапушкіної – книги «Українське письменство Краматорська» у Краматорську... Обидва стали лауреатами всеукраїнського конкурсу

«Українська мова – мова єднання», що його організувала Національна спілка журналістів України; у Донецьку від газети «Донеччина» отримали обласну премію «Плекаймо рідну мову», від Наукового товариства ім. Т. Г. Шевченка нагороджені «Золотими грамотами»...

Я належав до тих небагатьох колег і однодумців Василя Тихоновича, кому він все більше й більше став довіряти. Особливо в останні роки свого життя. Пам'ятаю, як багато нового дізнався від нього під час повернення з одного із заходів, що проходив у Донецьку: про зв'язки з Євгеном Сверстюком ще в їхні студентські роки; про бесіди з Олексою Тихим, коли той завітав до В. Горбачука вже у Слов'янську; про деякі епізоди із вінницького періоду його життя...

Якось Василь Тихонович натякнув, що взявся за спогади. А згодом я був навіть здивований, що він мені першому зі сторонніх довірив прочитати чорнові записи свого щоденника. Своє прохання він виклав у короткому листі: «Вельмишановний Валерію Івановичу! Передаю на Ваш суд свій опус. Прошу переглянути його дуже критичним оком. Хотів би знати Вашу відверту думку, чи варті якоїсь уваги ці «Записи», чи доцільно їх поширювати серед колег, знайомих у Слов'янську? З глибокою повагою В. Горбачук. 14.10.2010». Лист надійшов уже з Ірпеня, де Василь Тихонович з дружиною мешкав в останні роки свого життя.

У своїй відповіді я підтримав задум старшого колеги. Згодом отримав видану у слов'янській типографії «Друкарський двір» його книгу «Тридцять років на Донбасі. (Щоденникові записи). 1973-2004»). До речі, свої спогади під назвою «Сторінки мого життя» видала окремою книгою й дружина Василя Тихоновича, теж колишня наша колежанка по педуніверситету, Лідія Дмитрівна Нечай-Горбачук, і надіслала книгу мені на слов'янську адресу з таким написом: «Відомому українському краєзнавцеві, досліднику й популяризатору Донеччини Валерієві Романьку з почуттям глибокої поваги автор. 1 червня 2012 р. м. Ірпінь».

Треба додати, що з Василем Тихоновичем ми обмінювалися книгами: він дарував мені свої, я віддячував тим же. На моїй книжковій

полиці стоять його видання, до яких я час від часу звертаюся: «Види диктантів і методика їх проведення», «Український календар пам'ятних дат», «Основи наукових досліджень» і, звичайно, одна з найбільш відомих його праць – «Барви української мови». А ще – декілька праць про українське відродження (є й під псевдонімом), про свою малу батьківщину – Берестейщину.

Будучи делегатом VII з'їзду письменників України, який проходив у Києві 29 листопада 2014 року, я не міг не відвідати могилу В. Т. Горбачука в Ірпені. Тим паче, що саме у цьому пристоличному місті, у Будинку творчості й відпочинку письменників, на дві ночі поселили членів донецької делегації. 30 листопада разом з Лідією Дмитрівною та колегою Миколою Сіробабою я побував на одному із ірпінських кладовищ, де в оточенні високих сосен, у тиші та спокої спочиває наш старший товариш. Від членів кафедри української мови та літератури педагогічного університету, яку він створив, до якої так скрупульозно підбирав надійні кадри, поклали квіти, вклонилися його світлій пам'яті. Побували й у будинку, де мешкав Василь Тихонович, відвідали його робочий кабінет, який рідні обладнали в меморіальну кімнату: тут зберігаються книги, листи, фото, особисті речі близької людини. Здається, що господар вийшов на хвилинку зі свого кабінету, і ось-ось має повернутися.

Немає сьогодні з нами цієї мудрої й працелюбної людини. Але про Василя Тихоновича Горбачука залишилася добра пам'ять і його настановчі слова, які були його життєвим кредо: «Ніхто нам не допоможе – усе залежить від нас, берімося до чесної праці».

ЛІТЕРАТУРА

1. Горбачук В. Останній лист. Педагог. 2013. № 7 (61). с. 4.
2. Горбачук В., Зоц І., Романько В. Основи журналістики: навчальний посібник: СДП, 2002. 108 с.
3. Слово прощання. Педагог. 2013. № 7 (61). С. 4.

МОВНИЙ ТА МОВЛЕННЄВИЙ МАТЕРІАЛ У ЙОГО СТРУКТУРНІЙ, СЕМАНТИЧНІЙ ТА СТИЛІСТИЧНІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

Кочукова Н. І., Бодра І. А.

НОВІ ЗАПОЗИЧЕННЯ МОДНОЇ ІНДУСТРІЇ В МОВІ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ МАС-МЕДІА

Під впливом позамовних чинників процес іншомовних запозичень надзвичайно інтенсифікований. Нові запозичення не просто входять до української мови, їх творчо обробляють та пристосовують до чужого для них середовища, яке виявилось цілком сильним, щоб підпорядкувати собі чуже. Змінила акценти й у сферах впливу на розвиток мови велика популярність засобів масової комунікації, через які активно входять до вжитку нові лексеми.

Тематика запозичень дуже широка. Так, зокрема, лексикон галузі моди, яка в сучасному комунікативному просторі виконує культуротвірну роль, поповнився новими назвами різноманітних елементів, що створюють стиль та імідж, зокрема, аксесуарів, предметів одягу, взуття, зачісок, назвами брендів та виробників одягу, модних стилів тощо. Останнім часом надзвичайно активізовано функціонування таких слів у мовленні сучасника.

У мові українських медіа трапляються запозичення, що є назвами нових модних стилів. Напр.: *оверсайз* (oversized (англ.) – «дуже великий») позначає назву стилю, у якому прийнято носити речі, більші за стандартний розмір власника гардеробу. Часте вживання слова *оверсайз* у медійних текстах спричинило утворення від нього похідних одиниць: *оверсайзна блуза, оверсайзний светр, пальта-оверсайз*. Напр.: «Кілька сезонів свої лідерські позиції не здають об'ємні речі, які в народі називають *оверсайз*» (<https://www.unian.ua>); «*Пальта-оверсайз* (вільного

крою) здаються занадто об'ємним, але насправді виглядають жіночно і витончено» (<https://www.unian.ua>).

Популярною нині є неолексема *кежуал* (*casual*(англ.)), що позначає повсякденний стиль, який стосується одягу, рідше зачіски чи аксесуарів. У європейській традиції – вид одягу, стиль, котрий насамперед є комфортним. Напр.: «Стиль *кежуал* прийшов до нас з 70-х, а його батьківщиною вважається Великобританія» (<https://1plus1.ua>); «Поп-зірка обрала для кадру стильний *кежуал-образ* — укорочені рвані джинси, білу футболку та чорну шкіряну куртку й туфлі в тон верхньому одягу» (<https://www.unian.ua>); «Усміхнена пара позувала у звичайному одязі в стилі *кежуал* разом зі своєю собакою Ізольдою» (<https://www.unian.ua>).

До активного вжитку мови українських ЗМК увійшли лексеми *аутфіт*, *лук*, близькі за значенням до слова *образ*: «повний комплект модного одягу». Наприклад: «Раніше перша леді продемонструвала гарний *аутфіт* у блакитному костюмі» (<https://tsn.ua>); «Кейт Міддлтон в елегантному *аутфіті* справила фурор на зустрічі в Лондоні» (<https://ranok.ictv.ua/ua>); «Названі наймодніші "луки" цього сезону, які вже всіх підкорили» (<https://www.unian.ua>); «Весняний *look* Христини Решетник» (Showbiz-24tv-ua).

Модні тенденції спричиняють появу нових професій, яких раніше не було. Серед таких неолексем чільне місце посідають іменники-назви осіб чоловічого роду на *-ер*: *мейкапер* – «фахівець в області макіяжу»; *шопер-іміджмейкер* – «людина, яка займається гардеробним наповненням своїх клієнтів»; *грумер* – «фахівець з догляду за красою собак і кішок»; *лешмейкер* – «майстер з нарощування вій». Напр.: «*Шоперів* не зупиняють ані складнощі з поверненням речей, ані неможливість їх приміряти» (<https://www.unian.ua>); «Юлія Тимошенко увійшла в образ «Батьківщини-матері» явно завдяки власним акторським даним, навіть якщо і не без допомоги різних там *іміджмейкерів*» (<https://www.radiosvoboda.org>).

Широко вживаним є іменник *барбер* – «чоловік, основною сферою діяльності якого є стрижка, стиль та гоління чоловічого та хлопчачого волосся та / або бороди», напр.: «Раніше шоумен у своєму Instagram виставляв жартівливий пост, на якому видно, що під час стрижки **барбер** зробив йому шрам, який був у головного героя в фільмі «Гаррі Поттер»» (<https://www.unian.ua>); «Один **барбер** влаштував акцію з безкоштовними стрижками...» (<https://dt.ua>).

Нові назви моделей одягу набувають активного вжитку в мові мас-медіа, напр.: *бомбер, світшот, куртка-анорак, блейзер, худі, лофери, джинси-скіні, джинси-моми, кюлоти, боді*. Такі запозичення функціонують постійно, стають модними в мовному середовищі носіїв інформації, спричиняють появу складних номінацій (*джинси-скіні, casual-блейзер*). Напр.: «У новому сезоні асортимент поповниться теплими **худі, бомберами** та дутими шарфами і буде представлений в #Showroom у Мистецькому Арсеналі...»; «**Лофери** можуть вам замінити черевики, туфлі, мокасини і балетки» (<https://tsn.ua/>); «В дитячій установі вона з'явилася в ажурному джемпері, чорних **джинсах-скіні**...» (<https://tsn.ua/>); «Класичний блейзер, вельветовий **casual-блейзер**, смокінг, фрак, візитівка, пальта-реглани, двобічна куртка-пальто, приталені пальта...» (<https://life.pravda.com.ua>); «Співачка сфотографувалася в яскраво-жовтому **світшоті**» (<https://www.unian.ua/>); «Вона одягла квітчасте **боді** з поясом, а на ногах у неї були лише колготки з орнаментом» (<https://www.unian.ua>); «Ключові моделі VOROZHBYT & ZEMSKOVA – пальта м'яких форм, **куртки-анораки, світшоти, укорочені брюки**...» (<https://www.ukrinform.ua>).

З появою нових публічних місць, де надають послуги краси та догляду за тілом, виникли відповідні неолексеми: *шоу-рум* – «демонстраційний зал, де представлені зразки продукції, наприклад одягу, взуття, або тимчасова виставка-продаж»; *барбершоп* –

«перукарня, що спеціалізується на чоловічих зачісках та голінні»; а також різноманітні назви студій: *б'юті-студія*, *грумінг-студія* тощо. Напр.: «Нещодавно *Lviv Fashion Week* відкрили новий **шоу-рум**, де представлений одяг українських дизайнерів» (<https://lvivfashionweek.com>); «Вони співпрацюють із українськими дизайнерами, з якими також створюють ексклюзивні моделі, які продаються у світових **шоу-румах**» (<https://www.unian.ua>); «**Барбершоп BRAZOR** планує відкрити найкращу в Києві школу барберів» (<https://www.unian.ua>).

Чимало новітніх лексичних запозичень вийшли за межі спеціальних функціональних сфер і стали відомими широкому загалу носіїв української мови. До таких належать, наприклад, лексема *бренд* – «розрекламована товарна марка певного товару, послуги тощо». Напр.: «Наші замовники часто губляться у поняттях **бренду**, **торгової марки** та **торгового знаку**» (<https://www.google.com/search>).

Отже, сфера фешн-індустрії постійно поповнюється іншомовними неологізмами, які характеризуються своєю швидкоплинністю та мінливістю. Поява «модних» неолексем свідчить про те, що мова – це соціальне явище, а всі зміни в ній є показником розвитку культури та життя суспільства.

Решетняк О. О., Дерев'янка Я. О.

ЗАСТОСУВАННЯ ВИРАЗНИКІВ КОНЦЕПТУ «ПРАВЕДНІСТЬ» У ТВОРІ В. СОСЮРИ «МОЙСЕЙ»

Аналіз символом з біблійними антропонічними компонентами вможливує виокремлення прототипних уявлень лінгвоспільноти, вербалізованих особливо значущих для морально-аксіологічної площини сакральних реалій. Структуру будь-якого концепту моделює сукупність

вербалізаторів: семи, лексеми, синонімія, антонімія, конотація, символеми, гіпер- і гіпонімічні відношення, етимологічне та фразеологічне значення.

Бінарність є однією з основних ознак моделювання біблійної символічної системи й концептосфери. Усі реалії синтезовано до альтернативи категорій *добро / зло*, зокрема морально-духовні концепти оприявлюють дихотомію, засновану на таких концептах. В аксіологічному вимірі об'єктиваторами поняттєвого поля *добро* є насамперед віра, праведність, милосердя, духовна досконалість, спасіння, життя.

Зло є однорівневим підґрунтям світу, що постійно протидіє добру. Поняття *зло* співвіднесене з негативно оціненими есхатологічними реаліями, зумовленими порушенням Божих моральних настанов, невірою, що призводить до гріха, покарання, смерті. Концепт *зло* в біблійній картині світу маніфестують такі поняття: невіра, гордіня, бездуховність, моральна недосконалість, страждання, смерть.

Маркерами образно-символічної дуальної опозиції *добро / зло* є символеми, які репрезентують концептуальні ідеї, що виражають бінарми *віра / невіра, гріх / праведність, життя / смерть*. Залучення таких одиниць до аналізу гіпоконцептів відбувається на підставі біблійних асоціатів, компонентами яких є антропоніми й топоніми. Своєрідність реалізації того чи того концепту полягає в тому, що певний зміст може бути передано за допомогою парадигми альтернативних вербалізаторів. Ускладнення мовних засобів зумовлене значущістю концепту, співвідношенням прототипних характеристик з етимомом та семантикою біблійних символем. Тотожність знаків прецедентної символічної системи й символіки фразеологічних одиниць зумовлена їхніми спільними витоками. Здебільшого, попри часткову деактуалізацію одиниць ідіоматичної площини, біблійні символеми не втрачають свого первинного значення, сформованого в першоджерелі.

Поема «Мойсей» Володимира Сосюри «випадає» із загальної тематичної канви циклу, оскільки не несе в собі мотиву створення світу чи життя Христа, а розкриває долю пророка Мойсея та сорокарічного блукання єврейського народу в пошуках землі обітованої. Цю поему також не оминає прийом реміфологізації, як результат – помста Датана та його протистояння правлінню Мойсея в художньому світі автора є результатом ревностів і заздрості, що оволодіває Датаном, закоханим у Есфірь, жінку, яка обрала Мойсея: *«Покинув науку для юнки Датан, / хоч знав, що вона полюбила / навіки Мойсея... Кохання ж туман... / За носа нелюба водила / Есфірь»* [3, с. 98]. Така любовна колізія стає відправною точкою та каталізатором подій, виписаних автором у творі. Домінує він у смислового плану, оскільки є авторським посилом уже до іншого міфу, також пов'язаного з долею ізраїльтян, у якому *«прийшов ангел Господній в Орфу й сів під дубом, який належав Гедеонові, сину Іоаса»* [1, с. 129]. Але цей міф не співвідносний у часовому та просторовому плані з міфом про Мойсея і самим Мойсеєм (це ще раз підтверджує особливість міфічного мислення – циклічність часу). Закінчення поеми зацікавлює своїм контрастом – поет переходить з площини біблійного сюжету в площину реального часу й світу, веде уявну бесіду зі своїм сином, у якій, шляхом залучення широких метафор, проводить паралелі між єврейським і українським народом, Ізраїлем та Україною: *«Синок! Не сумуй! Лиш ніколи не вір / тому, хто дури нас одвічно [...] Ізраїль роздертий катами навпіл / тремтітиме в муці... Й мільйони могил / залишить по чорній дорозі... / Веди з них обраних... Не всіх, о мій син, / з Датаном борись за їх душі!»* [3, с. 100].

Отже, В. Сосюра вдало апелює до Біблії, порівнює профанне й сакральне, залучає образний потенціал біблійних символів до власної творчості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грановская Л. М. Словарь имен и крылатых выражений из Библии. М. : ООО «Издательство Астрель»; ООО «Издательство АСТ», 2003. 288 с.
2. Коваль А. П. Спочатку було Слово : Крилаті вислови біблійного походження в українській мові. К. : Либідь, 2001. 312 с.
3. Сосюра В. Мойсей / Вибрані твори: в 2-х томах. К.: Наукова думка. 2000. Т. 2. С. 97-103

Купченко П. О.

(Науковий керівник – доц. Н. І. Кочукова)

ДО ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФЕМІНІТИВІВ У РОЗМОВНОМУ СТИЛІ ТА В ЗМК

Усе більше і більше дослідників та науковців сучасності звертають увагу на таке новоутворення в мові, як фемінітиви. Їх можна зарахувати до останніх тенденцій в родовій категоризації іменника, яка в сучасній українській літературній мові стала досить динамічною. Кількість іменників жіночого роду, котрі утворюються від іменників чоловічого роду, стає дедалі більшою. Але їх вживання залишається під питанням доречності та милозвучності. Багато українців не приймають жіночі особові найменування за правильні і здебільшого вважають їх зниженими або зневажливими лексемами.

М. Вакуленко зазначав, що «ситуація з фемінітивами багато в чому подібна до ситуації з українською термінологією. Тут також ідеться про вмотивоване повернення одиниць, які колись були в ужитку, та про створення нових – для позначення сучасних реалій» [2, с. 86].

Досліджуючи реєстрові матеріали Словника «Словотворчість незалежної України 1991-2011», виданого А. Нелюбою (2012 р.), можна

помітити відображені в ньому процеси фемінізації в мовленні незалежної України. Аналізований словник дає змогу визначити хоча б приблизне співвідношення відмаскулінних дериватів, кодериватів та фемінітивів, які були утворені «черезкроковим» шляхом в українській мові часом з 1991 по 2011 роки.

А. Архангельська наголошувала на тому, що більшість українців не бачить у таких мовних позначеннях жінки необхідності й сенсу; значна частина не може сформулювати свого ставлення до цього явища. Водночас ЗМІ широко транслюють такі новотвори, не беручи до уваги ні їхню нормативність (передусім милозвучність), ні прагматичні потенції. Укладачі словників неологізмів найчастіше залишають їх поза межами своїх реєстрів. Укладачі найновіших академічних тлумачних та двомовних словників схиляються до нормативного на сьогодні мовного позначення жінки. Натомість у реальному слововживанні, наприклад на сайті часопису «Критика», спільноту якого становлять провідні науковці, експерти, журналісти та інтелектуали з України й інших країн, читаємо: *Олена Синчак. Філолог. Україна. Лінгвістка, дослідниця, спеціалістка Центру гуманітарних досліджень, викладачка української мови* [1, с. 50].

На думку Я. Пузиренко, при сучасному геополітичному становищі України найбільший вплив і навіть тиск на українську мову справляють російська й англійська мови. І якщо українсько-російська мовна взаємодія має вже тривалу історію, то безпосередні українсько-англійські мовні контакти активізувалися на початку 90-х рр. ХХ ст. з набуттям Україною незалежності. Вплив англійської мови на професійну номінацію осіб виявляється передусім у відтворенні запозичуваних назв способом транскрибування або транслітерування, напр., *менеджер, промоутер, супервайзер, мерчендайзер* [3, с. 13].

У розмовному стилі вживання вдалих фемінітивів є не тільки виправданим, а й бажаним, оскільки збагачує мову і точніше відображає

індивідуальність описуваної особи: *речниця, спільниця, випускниця, улюблениця, танцівниця, вчителька, патріотка, секретарка, викладачка, дисертантка, господиня, філологиня, фотографиня* [2, с. 88]. При необхідності утворення фемінітивів, навіть у розмовному стилі, бажано дотримуватися також і правил фонемного чергування. Новий правопис регламентує правила написання таких слів.

Інтерпретація й оцінка сучасної форсованої фемінізації маскулінізмів з нормативно-системного та соціолінгвістичного погляду виявляє істотні розбіжності, оскільки перший спирається на організм мови, другий – на актуальні проблеми комунікації та громадську думку про мовне явище [1, с. 41].

На думку С. Семенюк, у новій українській мові спостерігаємо функціонально-семантичну дистрибуцію фемінізованих формантів та їхню диференціацію на рівні мовної норми. Утворення на -к-а, -иц-я, -ин-я (-ен-я), -н-а, -і-я, -а виявлені в усіх функціональних стилях і жанрах сучасної української мови. Причому деривати, які продукуються за допомогою цих формантів (окрім -і-я, -ид-а, -а) більше поширені в публіцистичному стилі, у мові художніх творів, усно-розмовному мовленні та говірках. Дещо менше найменувань згаданих словотвірних типів трапляється в науковому й офіційно-діловому стилях. Утворення з суфіксами -і-я, -ид-а, -а (зважаючи на особливості їхньої семантики) однаково використовуються в усіх стилях сучасної української мови [4, с. 19].

Отже, жіночі особові найменування здебільшого належать до стилістично нейтральної лексики розмовного стилю. У писемній формі офіційно-ділового стилю їхнє вживання є недоречним. Проте в мові ЗМК на сьогодні все частіше трапляються фемінітиви.

ЛІТЕРАТУРА

1. Архангельська А. М. Фемінінні інновації в новітньому українському назовництві. *Мовознавство*. 2014. № 3. С. 34-50.
2. Вакуленко М. О. Декілька зауваг щодо фемінітивів в українській мові. *Вісн. НАН України*. 2018. № 1. С. 86-89.
3. Пузиренко Я. В. Агентивно-професійні назви осіб жіночої статі в лексикографічному описі та узусі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.15. Київ, 2005. 22 с.
4. Семенюк С. П. Формування словотвірної системи іменників з модифікаційним значенням жіночої статі в новій українській мові: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10. 02. 01. Запоріжжя, 2000. 22 с.

**ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО
ТА МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ**

Біличенко О. Л.

**ДОСЛІДЖЕННЯ ЛІТЕРАТУРНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДОНЕЧЧИНИ
В КОМУНІКАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ ТА СВІТУ
НА КАФЕДРІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ**

Потребу ґрунтовного вивчення функціонування літератури в сучасному соціумі обумовлює те, що комунікаційний простір регіону складають твори художньої літератури, що змінюють характер її світосприйняття та обмежують рівень комунікаційних зв'язків лише безпосереднім оточенням, виводячи мешканців Донеччини за межі глобальних соціокультурних процесів. Комунікаційну сутність феномену «література» ми розуміємо як один з особливих каналів трансляції інформації, а також особливу форму її представлення в системі комунікаційних зв'язків регіону. Художня література як потік смислів у просторі й часі є формою трансляції соціально значущої інформації за допомогою образно-художніх засобів. Тому, особливо в сучасних реаліях Донеччини, зростає потреба в аналізі літературно-художньої комунікаційної практики регіону та можливість її інтеграції в світовий літературний простір.

На кафедрі української мови та літератури протягом останніх років досліджується проблема розвитку та функціонування регіональної літератури в контексті української та світової. Проблема художньої літератури, по-перше, викликає постійний інтерес для гуманітарних досліджень, а, по-друге, вивчення художньої літератури з позицій соціокомунікативістики із застосуванням соціально-комунікаційної методології викликане необхідністю розвитку самої літератури.

Зазначений напрям досліджень дає змогу науково описати це явище, що яскраво проявилось в сучасних умовах, дослідити взаємозв'язки художньої літератури з іншими елементами життя суспільства, з'ясувати закономірності й особливості розвитку літератури, визначити місце і роль літератури в сучасному соціокомунікаційному процесі, а також включити дослідження художньої літератури в єдиний процес соціогуманітарного розвитку. На наш погляд, саме соціально-комунікаційний підхід дає змогу виявити соціальну сутність художньої літератури в сучасних реаліях життя регіону, визначити дискурсивні напрями досліджень, які будуть свідчити про генетичну спорідненість між комунікаційним простором світу і художньою літературою регіону та створять унікальні можливості для нового бачення й сприйняття соціальної реальності нового тисячоліття.

У монографії О. Л. Біличенко, у статтях і навчальних посібниках для студентів Н. В. Лисенко, М. А. Нестелєєва та О. О. Тищенко розкрито особливості художньої літератури як комунікативної системи. Художня література розглядається як спосіб опосередкування словесної художньої творчості в комунікаційних відносинах регіонального соціуму. Розвиток регіональної художньої літератури як соціокультурного досвіду та її роль у житті сучасної Донеччини свідчить, що її еволюція, зміни пов'язані з комунікативною сутністю як транслятора й акумулятора результатів історичного досвіду людської діяльності в регіоні та світі. Автори визначають соціокультурні залежності регіонального літературного процесу як частини глобального комунікаційного простору: літературне середовище можна розглядати як семіотичну сферу соціально-комунікаційного простору сучасності. Вони простежують еволюційний процес становлення художньої літератури в комунікаційній системі суспільства, що стає втіленням постмодерністського світовідчуття. Водночас деякі аспекти дослідження потребують уточнення. Це стосується визначення тенденцій розвитку комунікаційного потенціалу художньої

літератури в глобалізованому суспільстві. На більш докладне вивчення заслуговують особливості функціонування літературної системи регіону та встановлення закономірностей його розвитку та залежність від світових законів розвитку літератури.

Комплексний підхід до проблеми функціонування цієї системи в сучасних соціокультурних умовах та можливість інтегруватися в світовий літературний процес спостерігається тільки в студіях учасників проєкту.

Актуальність теми дослідження визначається недостатнім вивченням питань, які стосуються закономірностей розвитку регіональної літератури в колі європейських та світових літератур. У сучасному літературознавстві спостерігається підвищення інтересу до проблеми інтеграції української літератури в комунікативний простір глобалізованого світу. Водночас спеціальних праць, які б висвітлювали моделювання регіонального літературного простору у світовий контекст бракує.

Мета кафедрального дослідження – виявити комунікаційну сутність регіональної художньої літератури, що трансформується відповідно до розвитку комунікаційної системи українського суспільства та інтеграції до єдиного комунікаційного простору світу.

Мета дослідження конкретизується в таких завданнях: 1) визначити дискурсивні напрями досліджень регіональної художньої літератури; 2) розкрити особливості функціонування регіональної художньої літератури, яка об'єктивно інтегрує в комунікаційний простір сучасності; 3) з'ясувати комунікаційні аспекти соціокультурної залежності регіонального літературного процесу як частини глобального комунікаційного процесу; 4) простежити еволюцію регіональної художньої літератури як соціально-культурного явища з ХХ ст. до ХХІ ст. та виділити її характерні риси в комунікаційному просторі сучасного суспільства; 5) визначити тенденції розвитку потенціалу регіональної художньої літератури в глобалізованому комунікаційному просторі.

Об'єкт дослідження становить сукупність регіональних опублікованих творів художньої літератури, що складають цілісну підсистему комунікацій Донеччини.

Предметом дослідження є комунікаційні характеристики художньої літератури Донеччини, включаючи її внутрішню та зовнішню структури (видавничо-виробничу структуру, авторів, читачів, літературні об'єднання).

За гіпотезою авторів проєкту, українська регіональна література розвивається в загальноєвропейському та світовому контексті, формуючи спільний комунікаційний простір. Автори проєкту намагаються показати, що в працях П. Бурдьє, В. Буряка, В. Іванова, О. Іванової, А. Мережинської, Г. Почепцова, Ц. Тодорова та ін. розвивається низка новаторських ідей: літературне середовище можна розглядати як семіотичну сферу соціально-комунікаційного простору сучасності. Ці ідеї дають можливість визначити соціокультурні залежності літературного процесу Донеччини як частини глобального комунікаційного простору і визначити дискурсивні напрями досліджень, які свідчать про генетичну спорідненість між світовим комунікаційним простором і художньою літературою та створюють унікальні можливості для нового бачення й сприйняття соціальної реальності нового тисячоліття. В опублікованих працях О. Л. Біличенко, Н. В. Лисенко, М. А. Нестелєєва, О. О. Тищенко розкрито особливості розвитку та зв'язків української літератури в загальноєвропейському та світовому контексті. Водночас низка питань потребує уточнення й подальшого дослідження. Окрім того, необхідно охарактеризувати комунікативну функцію літератури в процесі становлення спільного комунікаційного простору; цю проблему учасниками проєкту до цього проаналізовано лише фрагментарно.

Передбачається встановити, зокрема, особливості й закономірності виникнення і становлення принципів функціонування цієї системи в

Матеріали Всеукраїнської заочної інтернет-конференції
сучасних соціокультурних умовах та можливість інтегруватися у світовий літературний процес.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біличенко О. Л. Особливості української художньої літератури в культурі сучасного інформаційного суспільства. Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. Вип. 15. Одеса, 2015. С. 4–6.

2. Біличенко О. Л. Інтеграційний погляд на місце художньої літератури в комунікаційній еволюції культури. Соціальні комунікації: теорія і практика: наук. журн. Київ, 2016. Т. 2. С. 23–28.

3. Біличенко О. Л. Соціокультурні фактори розвитку художньої літератури XXI століття. Теоретичні й прикладні проблеми сучасної філології: збірник наукових праць. Слов'янськ: Вид-во Б. І. Маторіна, 2017. Вип. 5. С. 168–176.

4. Нестелеєв М. А. Концепти грати / грати у творчій долі В. Стуса. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»: збірник наукових праць. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. Вип. 41. С. 162–164.

5. Лисенко Н. В. Письменники-модерністи МУРу (І. Костецький та В. Домонтович) у рецепціях літературознавців України і діаспори. Науковий журнал «Молодий вчений». Херсон: ТОВ «Видавничий дім «Гельветика». №4 (19). Квітень, 2015 р. С. 135–139.

6. Тищенко О. О. Чинники сюрреалістичної техніки письма. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Філологічні науки (літературознавство): збірник наукових праць. № 1(17), травень 2016. Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2016. С. 259–273.

АВТОРСЬКІ ВІЗІЇ СТАВЛЕННЯ МЕШКАНЦІВ ДОНЕЧЧИНИ ДО ВІЙНИ ТА УКРАЇНИ В РОМАНІ ГАЛИНИ ВДОВИЧЕНКО

Роман відомої письменниці та журналістки, членкині PEN Ukraine Галини Вдовиченко «Маріупольський процес», що отримав премію «Гранд-романи» у Всеукраїнському конкурсі романів, кіносценаріїв та п'єс «Коронація слова – 2015», вийшов друком у Харкові у видавництві «Клуб Сімейного Дозвілля» того ж року. Хоча й дебютувала письменниця відносно недавно, у 2008 році, із романом «Пів'яблука» (пізніше з'явилися романи «Тамдевін», «Бора», «Купальниця», «Найважливіше – наприкінці», ціла низка оповідань, які ввійшли до колективних збірок і антологій), але на сьогодні її творчість має багато прихильників, особливо серед дітей («Мишкові Миші», «Ліга непарних шкарпеток», «36 і 6 котів», «36 і 6 котів-детективів», «36 і 6 котів-компаньйонів», «Сова, яка хотіла стати жайворонком», «Чорна-чорна курка», «Котохатка»).

Роман «Маріупольський процес» цілком уписується в класичну схему: «Він. Вона. Війна», що й фіксує обкладинка. Однак для нас він цікавий зовсім не історією розвитку почуттів персонажів, що належать до ворожих таборів, а можливістю побачити наш край очима львів'янки Галини Вдовиченко. Своім завданням вважаємо не стільки дати оцінку точності й правдивості авторської візії ставлення мешканців Донеччини до війни та України, скільки виокремити її деталі, зафіксовані в художньому творі.

Головна героїня твору Ольга – постать, можна сказати, унікальна для сучасної української літератури. Це пов'язане з тим, що Донеччина в асоціаціях сучасників – суцільний мегаполіс, отже, закономірно, що літературні персонажі родом звідси проживають у великих містах або ж у робітничих селищах навколо шахт чи заводів. Місце мешкання Ольги –

село під Маріуполем. З огляду на життєві обставини вона, цьогорічна випускниця, не здійснила свою мрію і не вступила на географічний факультет, а залишилася в селі. Війна змінила плани багатьох, але не всіх. Із восьми одинадцятикласників лише двоє залишилися вдома. Авторка не заглиблюється у складні роздуми, а просто фіксує факти, які допомагають зрозуміти ситуацію. Молодь найгостріше відчуває відсутність перспективи на майбутнє, тому і виїхала.

Дівчина живе в батьківському будиночку, походить із неповної сім'ї. Вона виросла вже за часів незалежної держави України, але фактично не усвідомлює себе українкою ні за національністю, ні за громадянством, хоча загалом жити в Україні наче й не проти. Про що, зокрема, свідчить один із діалогів між героями:

«— Добре, — не вгаває він, повертаючись до розмови на зворотному шляху. — Ти себе українкою відчуваєш чи ні?

— Та яка різниця, — каже вона.

— От-от, — він струшує рядно. — Яка, справді, різниця?

— Ладно, — каже вона після вагання, — я слов'янка.

— А конкретніше?

— Не можна бути просто слов'янкою?

— Та можна. Можна взагалі себе ніяк не ідентифікувати. Таке теж можливе. Можна ще сказати: я новороска» [1, с. 72].

До речі, відчуття якоїсь окремішності від іншої частини країни сформоване не лише в героїні, але й у інших місцевих жителів: «Сидів би у своєму Бандерштаті! Чого ти тут забув, га? Чого тобі тут треба?» [1, с. 19].

Ольга достатньо прагматична. Як і більшість мешканців Донбасу, вона нічого не сприймає на віру. Політичні заклики чи гасла учасників конфлікту для неї чужі. Її духовний світ обмежений малою батьківщиною, інтересами найближчих родичів і немає навіть натяку на якісь вищі суспільні матерії, заради яких вона б могла всім цим пожертвувати.

Формальна зміна життєвої позиції Ольги нетривка і неглибока, відчутні постійні коливання через складність вибору. Її перехід на інший бік потребує підтримки чи опори і носить не політично усвідомлений, а особистісний характер. Схоже, що в цьому випадку Галина Вдовиченко потрапила точно в ціль: у конфлікті вибір місцевого населення в більшості випадків не мав ніякого політичного підґрунтя.

Село – усе ж не наскрізь депресивне місто, тут немає глибоких проросійських настроїв і переконань. Хоча в селі життя теж не мед: «Роботи давно нема, взагалі нема де працювати. Хіба в район їхати або до Маріуполя... У кого є пенсіонер у хаті, тому добре. Пенсія хоч мала, та є. А решта злі на державу, бо без роботи і бідні» [1, с. 163]. Односельці Ольги в романі «Маріупольський процес» поки що в нелегких роздумах. Реальна влада – озброєна група ополченців, очолюваних приймаком Бучаєвим, серед яких значна частина – приїжджі. «Більшість у селі ні туди й ні сюди, приглядаються, вичікують» [1, с. 26]. Письменниця ніби виокремлює кілька колоритних постатей із загальної маси. Ось дядько Василь, який копав ногами зв'язаного солдата-українця, що потрапив у полон, а вже через два місяці улесливо вітає доблесну гвардію у його особі. Такий за будь-яку владу, лише змінить папаху на будьонівку. Поруч дід Петро, який, розуміючи, що хлопець буде втікати, таємно кинув йому свій наплічник із речами, такими потрібними для далекої подорожі. Десь там Степанівна, син якої воює в нацгвардії, але вона не зізнається. Особливо жахливою виглядає доля Вальки, яка постраждала без причини. Письменниця лише намічає лінію, яку наша література про війну так допоки й не розкрила. Ідеться про страждання мирного населення, яке, як виявилось, залишається абсолютно беззахисним перед озброєними людьми. На тлі життєвих колізій 2014 року розумієш, що доля Ольги однозначно не буде простою, як би не хотілося цього читачеві. Якщо в розповіді про головних героїв та описі подій із їхнього життя письменниця

і дозволяє собі десь щось додати містичне чи описати явно вигаданий епізод, то відображення настроїв сільської аудиторії цілком реалістичне, засноване на глибокому розумінні стану людей.

Після звільнення не стало це село під Маріуполем українським за духом, не стали його мешканці свідомими громадянами, бо насправді, хоч війни ніхто й не хоче, але зробити свій вибір на користь України люди не спішать. Автор не звинувачує їх за інертність, бо ж розуміє, що наважитися на такий крок непросто. Тут і вплив російської пропаганди, і почуття уявної спільноти, товариства, яке не можна залишити. Заважають також яскраві спогади про Бучу, Вітька й Сашка з автоматами, які завтра можуть повернутися.

Отож, у романі Галини Вдовиченко «Маріупольський процес» ми можемо спостерігати лише початок змін у ставленні населення Донеччини до України. За автором вони можливі, але для цього ще треба докласти чимало зусиль.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вдовиченко Г. Маріупольський процес. Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2015. 288 с.
2. Власюк А. Донбаська містика Гааги. URL: <http://bukvoid.com.ua/reviews/books/2015/11/05/071927.html> (дата звернення: 26.03.2021).
3. Коцарев О. Маріупольський бранець. URL: http://vsiknygy.net.ua/shcho_rochytaty/42539/ (дата звернення: 26.03.2021).
4. Лис В. Людина і любов на війні, псевдо якої – АТО // *Вдовиченко Г. Маріупольський процес*. Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2015. С. 6–7.
5. Улюра Г. Донбаський полонений. URL: <http://litakcent.com/2015/10/16/donbaskyj-polonenyj/> (дата звернення: 26.03.2021).

ОСОБЛИВОСТІ ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОЇ ПОЕТИКИ ОКСАНИ ЗАБУЖКО

Оксана Забужко має своєрідне художнє мислення, заглиблене у внутрішній світ людини. Вона перша із сучасних письменниць досліджує психоінтимний світ українських жінок. Проза авторки гостропроблемна і тематично різноманітна. Працюючи над художнім втіленням образів персонажів своїх творів, письменниця використовує все багатство української мови, спираючись на широкий масив художніх форм традиційної поетики та конструюючи індивідуальні творчі прийоми. Усе це складає унікальність й неповторність художнього стилю Оксани Забужко.

За виразом В. Скуратівського, «Оксана Забужко не схожа на колег», вона має індивідуальні прийоми «ліричного наближення до обраних художником предметів. Відповідно всі табу, ті чи ті умовності, раніше літературним цехом укладені, «голосні» чи й «мовчазні», відкидаються» [3, с. 11].

Для авторки характерні ознаки поетики фемінного письма, оскільки в центрі уваги письменниці, незалежно від історичної та хронологічної проєкції твору, перебуває образ жінки. Нараційній структурі задумів авторки властиві структурні особливості сучасної постмодерної української літератури. Оксана Забужко створює захопливий сюжетно-композиційний твір, користуючись іноді доволі складним ракурсом нарації, що зрештою відповідає припустимим принципам поетики постмодерних текстів. Письменниця часто дає авторську оцінку сучасним та історичним подіям, спираючись при цьому на доступні їй документальні, архівні матеріали, листи, спогади тощо. До того ж свої авторські рефлексії вона формує у вигляді об'ємних посилань, які, з одного

боку, ускладнюють читачеві стеження за сюжетною лінією, а з другого, дають йому додатковий фактичний матеріал, який має самостійну цінність та відкриває нові обрії для читацького уявлення. Тобто ми бачимо два окремих нараційних потоки: сюжетна лінія у вигляді авторських художніх образів та потік фактологічних, історичних і біографічних відомостей. Це особливо характерно для художньо-публіцистичних творів письменниці. Такі твори, як «Notre Dame d'Ukraine: Українка в конфлікті міфологій», «Хроніки від Фортінбраса. Вибрана есеїстика 90-х», треба радше вивчати, досліджувати, ніж просто читати.

Для того, щоб зрозуміти собі принципи художньої нарації жіночої долі в прозі Оксани Забужко, треба мати уявлення про таке явище, як фемінізм та позицію письменниці щодо фемінізму: «... фемінізм на сьогодні теоретично й історично розвиненіший, ніж усе ще порівняно «молода» критика колоніалізму, й диспонує вже готовими для вивчення моделями (втім, на моє переконання, культурна дискримінація жінок є лиш частковим проявом колоніалізму в найширшому, філософському значенні терміна...)» [2, с. 157]. У прозі Оксани Забужко завжди наявні екзистенційно-філософські мотиви. Проблема самотності і спроба подолати «відчуження» розв'язується своєрідно. Письменниця використовує всю палітру сучасної української мови, яка з максимальною яскравістю підкреслює індивідуальні особливості її героїнь. Ось, наприклад, як змальовано голос головної героїні в повісті «Я, Мілена»: «Таким голосом, як у Мілени, можна було звечора скидати уряди й парламенти, а вранці ласкаво повертати їх на робочі місця, і то без жодного спротиву виборців: він, голос, мінився, ряхтів, вигравав, нагусав і через край переливався всіма можливими кольорами й відтінками, від тепло-шоколадного грудного інтиму до металічного, з притиском на «с», зміїного посвисту...» [3, с. 126]. Саме образне зображення голосу стає засобом характеротворення в прозі письменниці.

Поетикальні особливості прозових творів Оксани Забужко відображають особливості її творчого методу. Письменниці цікаво писати від першої особи. Для мовотворчості Оксани Забужко характерним є створення неологізмів, широке використання діалектизмів залежно від конкретики твору. Діалектизми, вжиті відповідно до регіональної структури, завжди вмотивовані та органічно вписуються у тканину твору. Для поезики письменниці характерні поетикальні прийоми, притаманні категоріям психоаналізу. Для характеристики персонажів Оксана Забужко широко використовує монологи та діалоги дійових осіб, які відображають сюжетну унікальність твору, соціальну приналежність героя чи героїв та їх ставлення до навколишнього світу: «... Я кажу, що вони мене нажухали, от що! ... То чому ти не подаси в суд? ... Який суд, ти смієшся?..» [3, с. 137]. Лінгвістичний спектр діалогів визначається статтю героїв та їх емоційним станом у конкретному моменті. Це може бути лірика, філософські роздуми, реагування на конкретну життєву ситуацію тощо. Окрім того, можна виокремити лінгвістичний спектр самої авторки, що найбільш яскраво виявляється в її публіцистиці. Для поезики Оксани Забужко характерний такий художній прийом, як креолізованість. Як зазначає Т. Гундорова, «креолізованість тексту виявляється в тому, як проза чергується з вкрапленням поетичних строф, цитат, англійських фраз, культурологічних відступів, курсивів, виділень, латинських та кирилических знаків, що й творить відчуття різноманітності, яке формує та утримує вкрай відверта й пристрасна оповідь героїні» [2, с. 108].

Письменниця застосовує художній прийом «опозиції» – протиставлення та порівняння літературних персонажів за їх соціальним станом, духовним розвитком (аристократ – хам), статтю й національною приналежністю та ін. в залежності від сюжету. При аналізі поезики Оксани Забужко необхідно враховувати соціокультурні та психологічні

особливості авторки – як жінки, як філософа, як громадянки України, а також риси характеру літературного персонажа.

Поетика Оксани Забужко як у художніх, так і в публіцистичних текстах, несе на собі відчутний вплив антитоталітарної спрямованості творів. Авторка рефлексує з приводу тоталітарного минулого України. Для характеристики соціальної структури суспільства за часів Радянського Союзу письменниця використовує народнорозмовні назви реалій соціалістичного способу життя, слова та вирази, які вживалися в ту добу. Авторка переосмислює цю термінологію з нових суспільно-історичних позицій і коментує її крізь призму власної індивідуальності, акцентує увагу читача на негативних ознаках тоталітаризму. Створюючи мовну характеристику персонажів-представників НКВС та КДБ і типізуючи представників різних верств суспільства, Оксана Забужко використовує прийом лінгвістичного протиставлення мов (української – російській) як відображення протистояння «колонізатора» (Росія) – «колонії» (Україна). Іноді письменниця будує фразу за фонетичними нормами російської мови, але графічно відображає її за нормами української мови: «... бувалим бабиськом із російської глибинки, – чем мужика-то удержіш, коль давать не станеш?..» [3, с. 135]. Це створює додатковий художній ефект найчастіше іронічного відтінку. Для реального відтворення професійної атмосфери, у якій працює тележурналістка Мілена, Оксана Забужко використовує як професійний сленг, так і нормативну професійну термінологію: «В мене текст заставки на завтра не готовий...» [3, с. 59].

Індивідуальному стилю жіночого письма Оксани Забужко властиві автобіографічність авторської розповіді, психологізм в аналізі свідомості й підсвідомості героїв, феміністична інтерпретація сюжетних ліній твору. Для висловлювання авторської візії та прояснення світоглядних позицій героїв авторка використовує такі форми, як монолог – авторський та від імені персонажа, діалог – у формі розмови двох персонажів, різновидність

діалогу – «автодіалог», у якому письменниця або її герой розмовляє з самим собою («Я, Мілена»), і комбінацію монологу й діалогу, коли авторка переключається з монологу на діалог чи навпаки.

Отже, творчість Оксани Забужко віддзеркалює сучасні актуальні проблеми гендерно-феміністичної, екзистенційно-філософської, історико-національної, культурної, релігійно-філософської, морально-етичної та суспільно-політичної спрямованості. Вивчення творчості письменниці дає можливість пізнати світовідчуття та художнє мислення авторки й визначити її внесок у мистецьку ситуацію постмодернізму в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондар-Терещенко І. Текст 1990-х : герої та персонажі. Тернопіль : Джура, 2003. 208 с.

2. Гундорова Т. Післячорнобильська бібліотека. Український літературний постмодерн. Київ : Критика, 2005. 263 с.

3. Забужко О. Сестро, сестро : повісті та оповідання [авт. вступ. ст. В. Скуратівський]. Київ : Факт, 2003. 240 с.

4. Карабльова О. Сексуальність як вияв самотності у прозі Оксани Забужко . Слово і час. 2003. № 7. С. 75–83.

5. Терещенко В., Остренок І. Українці про себе в текстах постмодерної літератури. Вивчаємо українську мову та літературу. 2016. № 13–14. С. 58–65.

Нестелєва О. О., Данилейченко І. С.

СЛОВА-ОБРАЗИ В СИСТЕМІ ПОЕТИЧНОГО ТЕКСТУ

ЕММИ АНДІЄВСЬКОЇ

Поетичні тексти Емми Андієвської вимагають особливих підходів. Д. Гусар-Струк запропонував такі ключі декодування, як поняття

перспективи, назва вірша, сновидіння, світ сну, онейричні асоціації, оскільки письмо Емми Андіївської «пружне, раптове, контраверсійне і асоціативне, різночитань – море, на що й провокує поетеса» [4, с. 218–219].

Семантика заголовка Емми Андіївської завжди метафорична, має складну логіко-смилову основу, зміст заголовкового слова чи словосполучення розкривається власне в тексті, часто перегукується із заголовками інших поетичних текстів. Єдина смислова основа цілої низки заголовків пояснюється характером представленої в поезиці Емми Андіївської концептуальної картини світу, яка «дозволяє людині ефективно орієнтуватися в ньому, використовувати його в своїх життєвих цілях». Оскільки концептуальна картина світу – явище динамічне, а не статичне, мовні одиниці, що її відображають, зазнають усіляких перетворень і набувають концептуальних значень, що розширюють семантичне поле того чи того мовного знака.

Для прикладу візьмемо назви сонетів, що яскраво відображають концепт світла із численними семантично вмотивованими похідними (*світанок, ранок, промінь, сяйво*): «Світло», «Світанок з традиційного господарства», «Інший світанок», «Ще інше світло», «Рухомі просвітки», «Ще раз – світанок», «Бічний світанок», «Близькість сяйва». У Емми Андіївської є ціла низка поезій без заголовків, але це не означає, що в автора не знайшлося мовних одиниць для актуалізації назви тексту. Навпаки, значущість заголовка в поезії настільки велика, що вже факт його відсутності стає стилістично вагомим (як нульовий заголовок). «Заголовок – візитна картка поета, його відсутність – своєрідний сигнал того, що очікується текст, насичений асоціаціями, невловними для визначення». Варто звернути увагу також на те, що адекватне сприймання тексту можливе лише за умови врахування внутрішньої форми ключового слова,

тому що воно є «елементом текстотвірним, у тексті художнього твору реалізуються всі можливі контекстуальні зв'язки слова, виявляються додаткові асоціації, додаткові накопичення до основної нормативної семантики слова» [8, с. 600]. Ключове слово, яке міститься у заголовку, може знаходити динамічний розвиток у образній системі всього тексту. Образ *молу* (поезія «Мол») – захисної морської споруди – окремими семами перегукується з образом *розворушеного вапняку чуттів* (вапняк – будівельний матеріал, зокрема, і для молу), а згодом зустрічається як компонент завершальної порівняльної конструкції (чуття – смуток): «*Ніч. Й смуток, який світиться, як мол*» [3, с. 27].

Внутрішня форма образу «утримує» в собі поетично значущі семи, оскільки головна роль відводиться індивідуальним асоціаціям. У динамічній структурі тексту на перший план виступають переносні значення, конотації, неузусне слововживання, авторські неологізми. Образна система поезії «Час звуколова» містить епітети (*кустасті сльози, фіялкова блискавка*) порівняння (*комаха – фіялкова блискавка*), метонімії (*конячий тулуб чмиха*), метафори (*летять сльози повільно, зробилося все жовте і ляске*), енантіосемічні сполучення (*звужується, ширишаючи, кут зору*). Внутрішня форма всіх складників забезпечує загальне тло, концентрує інформаційний та естетичний смисли, які передають сприйняття певного часового та просторового відрізка у творі [1, с. 145]. Можемо стверджувати, що заголовок у поезіях Емми Андієвської відіграє суттєву роль при декодуванні змісту цілісного твору, оскільки активно корелює зі складною системою взаємозв'язків і відношень художньої структури.

Тропи Емми Андієвської надзвичайно виразні у відповідних контекстуальних ситуаціях. «Повнокровно і вибухово вони звучать лише в тому певному словесному оточенні, у якому їх замкнула поетеса, немає

сенсу виривати їх зі структури вірша, щоб спробувати розгадати специфіку їх творення, тим більше, що вони майже завжди знаходяться між еліпсами, які самі вимагають здогадки і пояснення» [7, с. 128–129]. З цього погляду поезію Андієвської можна цитувати тільки великими фрагментами. Поетичні тексти Емми Андієвської вирізняються «багатовимірністю слів, спромогою організувати синкретичний, поліфункціональний контекст» [6, с. 65]. Цей поліфункціоналізм ґрунтується на образних відтінках, призвуках. Прагнення розширити семантичний простір поетичного тексту за рахунок контекстуальних взаємозв'язків спонукає автора виносити у заголовок складні образні експресиви («Прозорість»), які в того чи того читача викликатимуть індивідуальні асоціації. Згідно з текстом *прозорість* можна тлумачити як властивість зору, на що вказує фінальне питання «*Прозорість – чи лиш зору корінці?*», або як прихід дня («*Предмети сяють, – всесвіт – перші крочки. Підбили підсумки. – День – крапку і тире*»), або ж як властивість кольору («*Скрізь барва надима горлянку – півень*») [2, с. 109]. Кожен варіант інтерпретації контекстуально знаходить свій розвиток у поетичному тексті.

Як свідчить аналіз, письменниця у своїх поетичних творах часто прагне створити такий художній образ, у якому б органічно перепліталися колір і звук. Тому до означуваних слів із семантикою звуку, шуму, голосу вона додає колористичні епітети. На наш погляд, таке поєднання демонструє неординарність мислення, світосприйняття поетеси, оригінальність поетичного вираження (*жовтий голос, жовтава тиша, кольорові луни, плямистий звук, різнобарвний лєскіт, різнобарвний стогін, рожевий шурхіт, рябе відлуння, серписто-сірчасте відлуння, фіялковий скрегіт, фіялковий шум, червоний грім*): *Основа барви – ледь рожевий хуркіт* [1, с. 159]; *Замість світила – різнобарвний плєскіт* [2, с. 112]; *Від*

існування – різнобарвний стогін Та стукіт – об замерзлий ґрунт – мотики [3, с. 39]. У поетичних текстах Емма Андієвська створює образи одного смислового поля засобами іншого, оригінально поєднує їх. Так, у поезії «Деякі аспекти музики» вживаються слова з візуальною (колір, світло), звуковою і тактильною (дотик) семантикою: *Щораз кругліше – криноліни звуку Крізь водяне – на цятках – покриття. – Всесвітня – коло кольорове – пральня – Нову свідомість – із подоб зіпрілих, – Жене вперед – гінкий – за клаптем клапоть, Що – без повік – серпом блакитним кліпа Й – з-під плину відгалужень мимохідь Все довшим серцем – на весь світ – маха* [2, с. 20].

У поетичних текстах Емми Андієвської, наснажених абстрактною лексикою на позначення філософських категорій, поняття духу, думки, ідеалу підпорядковують матерію, буття, навіть персоніфіковані та переосмислені, вони займають першорядні місця в ієрархії поетичного світу митця. Одним із динамічних факторів поезії є розвиток заголовкового образу на позначення часу в цілісній текстовій тканині. Наприклад, у поезії «Різні відтинки часу» розкриття образу часу відбувається за рахунок зіставлення образних конструкцій *єдина мить – трільйони років*, а в поезії «На тему проминального» *віки – мала вічність*. Вживання різних маркерів одного семантичного класу є способом актуалізації метафоричного слова на основі синонімічності-антонімічності та демонструє авторське бачення цих понять, їх узусну співвідносність в межах одного поетичного тексту: *Єдина мить, а чи років трільйони – Не більше цятки на старій світлині* [2, с. 13]; *Не стіни прямовисних злив, Що їх – віками в катакомбах – усно, А молочай, – ядро, – з якого – весни, У вічність прориваючись малу* [2, с. 39].

Вивчення метафори як органічного складника художніх творів Емми Андієвської, зокрема її семантики, проливає світло на загальні

динамізаційні процеси образного творення текстових структур, при цьому значну роль відіграють індивідуально-авторські семи, вибудовані на оригінальному мововідчутті поетеси, уміння поєднати різні поняття в одну образну конструкцію. Отже, у дослідженні поетичних текстів Емми Андієвської, у процесі декодування художнього явища важливу роль відіграють заголовки як ключові слова, контекстуальна ситуація, власне образні засоби з виразною внутрішньою формою, що сприяють динамізації текстових структур, забезпечують ефективний процес розуміння та естетичного сприйняття поетичного світу читачем.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андієвська Е. Знаки Тарок: Вірші. К.: Дніпро, 1995. 176 с.
2. Андієвська Емма. Межиріччя: Сонети. К.: Вид. дім «Всесвіт», 1998. 134 с.
3. Андієвська Емма. Хвилі: Поезії. К.: Вид. дім «Всесвіт», 2002. 160 с.
4. Гусар-Струк Д. Як читати поезії Емми Андієвської. Українське слово. Хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст. К.: Рось, 1994. Кн. 3. С. 216–223.
5. Жінка як текст: Емма Андієвська, Соломія Павлич Оксана Забужко: фрагменти творчості і контексти [упоряд. Л. Таран]. К.: Факт, 2002. 208 с.
6. Мойсієнко А. «Напруга, що сприймається як стиль» або «Архітектурні ансамблі» Емми Андієвської. Ужгород: ВАТ «Патент», 2001. С.62–71.
7. Сорока П. Емма Андієвська: Літературний портрет. Тернопіль: Джура, 1998. 240 с.
8. Форманова С.В. Роль заголовків як ключових слів в аперцепційній системі художнього тексту. Івано-Франківськ: Плай, 2000. С. 600–603.

ЩОДЕННИК ВІЙНИ. (НЕ)ДИТЯЧА ЛІТЕРАТУРА У ВОЄННИЙ ПЕРІОД

Кожна суспільно-історична віха в житті країни виводить на арену національної літератури свої найактуальніші теми і проблеми. Актуалізована письменниками проблематика художніх творів часто є не тільки авторською реакцією на події, явища, поведінку людей та суспільне буття, а й відповіддю на читацькі запити й потреби. Аналіз розвитку української літератури для дітей та юнацтва дає можливість говорити про домінування в різні історичні періоди певних тем, проблем, жанрів. У час суспільно-політичних протистоянь, воєн, боротьби, зрозуміло, актуальною стає тема миру чи шляхів його досягнення. Війна на Сході України безумовно наклала свій відбиток і на сегмент загальноукраїнської дитячої літератури.

Війна на Сході України або Війна на Донбасі – військовий конфлікт, розпочатий російськими загонами, які вдерлися у квітні 2014 року на територію українського Донбасу після захоплення Росією Криму, серії проросійських виступів в Україні і проголошення «державних суверенітетів» ДНР та ЛНР. Конфлікт має характер міжнародного і став продовженням російської збройної агресії проти України. За географічним масштабом є локальним і охоплює частини Донецької і Луганської областей України.

Повертаючись до питання літератури, варто відзначити, що художня література для дітей на історичну тему – це не тільки захопливі історії, а й важливий інструмент формування свідомості. Доволі суперечливе питання: чи говорити з дітьми про війну, з якого віку, які слова підібрати, як правильно пояснити? Але коли вони безпосередньо залучені у події –

вибору не залишається. І тоді дуже швидко, майже миттєво діти змушені дорослішати. Збірка «(Не) дитячий погляд на війну», написана сучасними дітьми, які опинилися на територіях, що зазнали впливу військового втручання.

Книга охоплює більше ста історій. Вона складається з семи розділів – роздумів «Якби не війна», у які вплітаються розповіді дітей-вимушених переселенців та дітей, які проживають на окупованій території, дітей із «сірої зони» та дітей воїнів АТО, а також дітей-волонтерів та історії про досвід дітей з мирних регіонів: «Війна – надто складна річ для сприйняття, коли не дивився їй прямо у вічі. Багато хто не відчуває її присутності, але вона кожного дня з нами... поруч, чекає влучної миті для того, щоб з ноги відчинити двері у твоє життя, змінивши його назавжди» [1, с. 53].

Ця книга з'явилася на світ завдяки (анти)конкурсу «(Не)дитячий погляд на війну». Його метою було надати слово новочасним «дітям війни» та розповісти про події останніх років устами їхніх наймолодших очевидців. Адже саме їм дано сприйняти сьогоднішній конфлікт у всій його об'єктивній реальності. Ці історії заслуговують на те, щоб бути почутими: аби подолати розбіжності, і щоб подібна трагедія більше ніколи не повторилася.

Книга призначена як для дітей, так і для дорослих. Для безпосередніх учасників згаданих подій і тих, хто воліє їх не помічати. Для активістів і байдужих. Для кожного, хто, сам того не усвідомлюючи, є частинкою сили, від якої залежить майбутнє нашої країни.

Прочитавши ці літературно прості історії, хочеться зазначити глибинні почуття дітей, їх переживання, а також уже, на жаль, достатньо дорослі роздуми про війну і мир.

Як пише Альона Курскова з смт Опитне: «Війна принесла в наше життя не лише негативні моменти. З її початком ми ближче познайомились з таким явищем, як волонтерство, із такими людськими рисами, як добро,

милосердя, співчуття, відданість справі. Неодноразово до нашої школи приїздили волонтери з різних куточків України... Ми тепер по-іншому сприймаємо свято Дня Незалежності, яке до війни вважали лише черговим вихідним» [1, с. 265].

Напрочуд приємно, що діти, попри побачену війну, щиро пишуть про свої патріотичні почуття та плани на майбутнє України: «Я вирішила, що однозначно буду навчатися в Україні. Не бачу необхідності виїздити за кордон з цією метою. Навпаки, у нашій країні – суворий контроль знань учнів, тому у нас кожен рік випускається велика кількість кваліфікованих спеціалістів у різноманітних сферах. І військові дії не впливають на мою мрію», – пише Аліна Зуєва з Бахмуту [1, с. 32].

Багато пишуть діти і про складності життя переселенців на новому місці, і про суперечливе до них ставлення, і навіть про вплив ЗМІ на думку широкого загалу. Війна змушує дорослішати, війна змушує мислити та аналізувати. За цими маленькими громадянами – майбутнє України, і вони, у своєму віці, вже розуміють те, що деякі дорослі, на жаль, не зрозуміли й у свої за...: «Мені не подобається, коли люди пишуть в інтернеті, мовляв, місто у нас погане, нікуди сходити, і як їм тут не подобається жити. Але ж тут справа не в нашому місті, а в людях. Я вважаю, якщо ми самі не захочемо жити у гарному місті та країні, то чужинцям це тим більше не потрібно. На жаль, не всім це зрозуміло», – ділиться своїми думками Анастасія Дерев'янка з Торецька [1, с. 210]. Цю думку продовжує й волонтерка Віка Борзова з Харкова, яка сподівається, що українці стали активнішими не тільки у волонтерстві та допомозі бійцям, а й у прояві власної громадської позиції.

Хоча це не завжди й так легко зробити. Ось як, наприклад, Гюнай Алекперова з Горлівки, що нині непідконтрольна українській владі, описує своє життя: «Дуже складно в нинішніх умовах говорити про патріотизм. Ми все далі віддаляємося від України, і бути вірним патріотом своєї країни

все важче і важче. Тому я вважаю, що патріотизм – це любити і цінувати той край, де ти народився, любити і цінувати своїх рідних, друзів, свою школу і все, що тебе оточує. Без цього світ буде порожнім. Хоча, на мою думку, він і зараз порожній, бо в людях немає людей, вони забули, що таке людяність та гуманність» [1, с. 130].

Звісно є і по-дитячому наївні питання: «Як же ж так можливо, клятою війною розривати родини?» і твердження: «Я вірю! Я знаю! Знайдуться люди, які це виправлять! Досить війни! Припиніть її негайно! Невже не краще жити в мирі?!».

Але війна – це дуже не просто, її не можна зупинити лише бажанням чи чарівною паличкою. Відповіді на такі складні запитання дітям можуть дати дорослі, а хто чи що може навчити дорослих?! Мабуть, тільки життя.

Багато хто з підлітків каже, що вони почали більше цінувати своє життя та близьких після початку війни. Громадська діяльність та участь у проєктах допомагала відволіктись від проблем. Вони шукають позитив у всьому – що без переїзду не знайшли б нових друзів, не отримали б новий досвід. Як зізналися самі юні автори книги, мета їхніх есе – розповісти правду, а не викликати жалість і це дає велику надію на майбутнє: «Все в наших руках... Ми зможемо подолати будь-які перешкоди. Якщо нас підкосила війна, то ми здатні знову стати на ноги і продовжити будувати майбутнє...» [1, с. 32].

ЛІТЕРАТУРА

1. (Не) дитячий погляд на війну / упор. Тарас Олексин. Львів: ЗУКЦ, 2018. 320 с.

ЛІТЕРАТУРНЕ КРАЄЗНАВСТВО: ПЕРСПЕКТИВИ ВИВЧЕННЯ

Бондаренко О. Е., Сиротенко В. П.

ВЕЛИЧ І БІЛЬ ДОНБАСУ

(Деякі роздуми, викликані публікаціями в історико-краєзнавчому літературно-мистецькому альманасі «Нескорений український Донбас»)

Історія людства, на жаль, знає чимало різноманітних воєн: Троянська війна, пунічні війни між Римом та Карфагеном, Столітня війна між Англією та Францією, ближчі до нас у часі Вітчизняна війна 1812 року, Кримська війна Росії з Англією, Францією, Туреччиною та Сардинією 1853-1856 років, Перша та Друга світові війни, «холодна війна» середини ХХ сторіччя між країнами «соціалістичного» та «імперіалістичного» таборів. Сьогодні ж на терені України, власне на Донбасі, вже котрий рік точиться нова за своїми якісними характеристиками «гібридна» війна. І її кінцева мета не стільки завоювання нових територій, установлення панування однієї держави над іншою, скільки боротьба за уми людей, намагання змінити світоглядні погляди одного народу, однієї нації в угоду ідеологічним амбіціям іншої ідеологічної системи. І так об'єктивно склалося, що саме Донбас опинився в епіцентрі російсько-українського (читай тоталітарного, імперського та демократичного, європейського) протистояння, через нього проходять «силові» лінії, покликані визначити пріоритети полярних духовних цінностей.

Відкрите протистояння двох ідеологій розпочалося з весни 2014 року, та влітку 2020 року воно набуло нового витка, обумовленого цілим рядом подій, ініціатором яких виступив власне президент Росії В. Путін: ажіотаж навколо 75-річчя розгрому фашистської Німеччини (стаття

«Справжні уроки 75-ї річниці Другої світової війни»), референдум щодо змін до Конституції Російської Федерації. Є як прихильники, так і противники таких «ініціатив», але для більшості критично мислячих громадян очевидно, що за цим усім стоять амбіційні плани Кремля. Так, на думку журналіста Олександра Демченка (до речі, закінчив Донецький юридичний інститут МВС України у 2007 році), стаття В. Путіна розпочинає новий етап війни Росії проти України, у ході якої не обов'язкова безпосередня воєнна агресія. Усе може відбуватися більш делікатно: дестабілізація внутрішньоукраїнської ситуації, провокація на зразок Майдану, влаштування в Україні контрольованого хаосу. «Зрозуміло одне: після цілковитого закріплення влади Путін розпочне активну агресивну кампанію проти України та інших держав, імовірно за все – Білорусі та Грузії» [2].

На такому тлі в хід пускається доволі заяложена карта на зразок того, що Донбас – це територія, яка повинна належати тільки «руському миру», і повністю ігнорується при цьому цілий ряд географічних, історичних, етнографічних, культурно-мистецьких та ін. фактів. Звернімося тільки до одного – Савур-могила. Це найвищий курган Донеччини, з яким пов'язано безліч легенд та фольклорних творів (зокрема, дума «Утеча трьох братів з міста Азова, з турецької неволі», історична пісня «Ой Морозе, Морозенку»). Тут не зайвим буде навести думку Костянтина Олійника (козака Левушківського куреня Войська Запорозького Низового): «Москальський президент та його лапотні опрічнікі стверджують, що Донеччина та Луганщина буцімто входять до так званої Новоросії. Насправді, це історичні землі корінних козацьких родів. Споконвічно дана територія входила до зони впливу Запорозьких козаків ще з початку XVI ст.. Наприклад, місто Маріуполь – це прадавня фортеця Запорозьких козаків під назвою Домаха. Землі ж Донецької та Луганської областей відносились до Кальміуської паланки (області) вольностей Войська

Запорозького Низового. Українські козаки – вихідці з цих територій – приписувались на Запорозькій Січі до Донського (від назви річки Дон) та Титарівського куренів (Титарівський – титар – з давньоукраїнської – церковний староста). Назва куреня походить від назви села Титарівка, котре розташоване на річці Айдар (ліва притока Сіверського Дінця) Старобільського району Луганської області» [4].

Отже, битва за Донбас ведеться не тільки безпосередньо на лінії фронту, вона повинна торкнутися сердець кожного мешканця нашого краю, кожного українського патріота, а також знайти прихильників серед тих, хто ще має певні сумніви щодо історичного й сучасного стану Донеччини, і допомогти в цьому значною мірою можуть матеріали історико-краєзнавчого літературно-мистецького альманаху «Нескорений український Донбас» (2018).

Альманах містить двадцять статей (на жаль, укладачі не зазначили роки написання представлених текстів, але, з огляду на зміст і фактаж, можна сказати, що більшість матеріалів написана в період між 2014 та 2018 роками). Умовно їх варто розподілити на констатуючо-інформативні (Д. Білько «Тіло П. Калнишевського як алегорія української історії: про картину В. Марка „Соловецький в’язень”», В. Оліфіренко «Спиридон Федосійович Черкасенко», О. Максименко «Володимир Сосюра на конференції в Краматорську», Ю. Доценко «Важка нива (зі спогадів)» тощо) та історико-аналітичні (О. Тихий «Думки про рідний Донецький край», В. Урбан «Слово про „Слово о полку Игореве”. Борьба за „Слово” без „темнот” – боротьба за Україну», Л. Моїсеєнко «Проблеми реалізації свободи совісті та свободи релігій на території „народних республік»»). Безумовно, кожна публікація по-своєму цікава, заслуговує на увагу, надає інформацію для певних висновків та узагальнень, але надалі ми зупинимося лише на статтях другої групи, оскільки, як нам видається, вони

містять більший потенціал, що примушує задумуватися над сучасними проблемами, пов'язаними з Донбасом.

Розпочнемо зі статті Олекси Тихого «Думки про рідний Донецький край» (написана в кінці 60-х років ХХ сторіччя), яка вражає не тільки умінням автора вдаватися до вагомих узагальнень, а здатністю вбачати в окремому факті перспективні тенденції, що визначатимуть хід суспільно-громадянського життя на кілька десятиліть наперед. І, треба визнати, зроблені О. Тихим доволі непривабливі оцінки щодо майбутнього Донбасу сьогодні стають реальністю. Тому спробуємо окреслити основні тези міркувань мислителя, а також разом з ним наголосити на шляхах виправлення існуючих негачій.

Перше, що вражає у твердженнях О. Тихого – його переконаність у праві людини бути Особистістю, отже, бути виразником гуманістичних цінностей, сповідуваних людством у цілому. Це сьогодні ми говоримо про необхідність захисту європейських цінностей, при пріоритет особистого над ідеологічним, посилаємося на «Хартію Європейського Союзу про основні права громадянина» (прийнята на засіданні Європейської Ради у грудні 2000 року), Олекса ж Тихий уже тоді заявляв, що він – «громадянин світу» [7, с. 12], однак при цьому мислив себе не «безбатченком-космополітом», а українцем, представником народу, який на етнічно-культурній мапі світу посідає своє, відведене саме йому місце.

На цьому усвідомленні й вибудовується концепція статті, коли автор пишається, обурюється, висловлює тривогу з приводу долі та стану українства на Донбасі. Власне, органічність стану громадянин світу = українець дозволяє йому сформулювати наступну надзвичайно вагому, важливу, болючу за своєю сутністю тезу про біду й вину. Цією дефініцією засвідчується діалектичність мислення дослідника, що дозволяє бачити будь-яке явище в його динаміці, знаходити витoki й передбачати наслідки, відділяти несуттєве від глобального, тенденційного. Завдяки цьому

громада Донбасу об'єктивно поділяється на дві категорії – прості люди та інтелігенція. До першої автор ставиться зі співчуттям, поділяючи їхню біду, хоча частково це й вина, бо пасивність у громадянському житті не може слугувати індульгенцією. А саме це часто спостерігається й сьогодні, коли пересічний громадянин свою інертність виправдовує формулою «А що я можу? Усе вирішено за нас!». Значно більше претензій у О. Тихого до другої категорії – інтелігенції («Не біда, а вина кожного інтелігента, кожного, хто здобув вищу освіту, займає керівні посади, а живе тільки для натоптування черева, байдужий, як колода, до долі свого народу, його культури, мови» [7, с. 13]), і про це сьогодні особливо повинні пам'ятати всі, хто бодай на «пів сантиметра» у соціальній вертикалі стоїть над загалом. Адже посада, статус відкривають нові можливості, стимулюють не до «номенклатурного», а морально-етичного виконання покладених на людину обов'язків, підштовхують бути лідером не формальним, а фактичним.

Чим же може обернутися байдужозверхнє ставлення до етнічних українських витоків в умовах багатонаціонального населення Донеччини: 50,7 % - українці, 43,6 % - росіяни, 1,6 % - греки, 4,1 % - білоруси, євреї, татари [5, с. 8]. Висновок, зроблений О. Тихим, доволі невтішний – українці на рідній Донеччині набувають «національної безликості». Та все-таки лунає й оптимістична нотка: «У мільйонів людей не може не пробудитися цікавість, розуміння, а потім і свідомо праця на ниві піднесення рідної культури, почуття людської гідності та національної гордості. Я вірю, що така свідомість неминуче прийде на мою Донеччину» [7, с. 16]. Тож на сьогодні можна констатувати, що хай і не такими швидкими темпами, як би бажалося, але українська справа зрушується з мертвої точки: учитель-ентузіаст Л. Кльова при Авдіївській загальноосвітній школі I-II ступеня № 1 створила міні-музей «Українська минувшина», який уже відомий далеко за межами нашого краю, у

листопаді 2016 року в Краматорському економіко-гуманітарному інституті відбулася Всеукраїнська науково-практична конференція «Олекса Тихий: вчора і сьогодні», присвячена 90-річчю від дня народження правозахисника, філософа, педагога і громадського діяча Олекси Тихого, а в жовтні 2017 року пройшла краєзнавча конференція-презентація «Північна Донеччина: з минулого до сьогодення» з нагоди 105-річчя від дня народження заслуженого краєзнавця Донецької області Миколи Янка (Краматорська міська громадська організація «Клуб „Краєзнавець”»), більш-менш регулярно видаються краєзнавчо-дослідницькі матеріали [1; 3; 6]. Та це нікого не повинно заспокоювати, оскільки інерційні сили щодо негативного ставлення до українського на Донеччині ще доволі потужні.

Порушує О. Тихий у своїй статті й проблему патріотизму. Загалом вона доволі багатогранна. В автора вона межує з проблемою інтернаціоналізму, але не в класичному радянському твердженні про нерозривну дружбу між народами, а у твердому переконанні, що будь-які іноземці, які навчатимуться в донбаських вишах, «повинні вчитись українською мовою. Тільки тоді вони одержать не лише знання за фахом, а й пізнають наш народ, його культуру, його звичаї та понесуть свої знання про Україну своїм народам» [7, с. 18]. А тому й патріотизм розуміється мислителем як повсякчасне служіння кожного громадянина, незалежно від соціального стану, фаху, своєму народові, і прикладом такого служіння визнається подвижницька праця розкиданих по всьому світові вірмен, особливо їхньої інтелігенції. І над цим нам, мешканцям Донеччини, неодмінно слід задуматися!

Дуже злободенною й сучасною є теза нашого земляка щодо ставлення до фрази «Так хоче народ». На жаль, нею часто прикривалися і прикриваються найреакційніші справи. Тому автор статті не ідеалізує народ як загал, відзначаючи, що кожен індивід, а з них і складається народ, може помилятися у своїх миттєвих оцінках та судженнях, захоплюватися

щоденними, інколи доволі примітивними бажаннями. І в цьому не можна відмовляти людині. «Але не цим тільки живе і окрема людина, і нація. Народ годилось би піднімати до рівня тих, хто боровся і бореться за його життя, розквіт, прогрес, хто за нього помирає, а не потурає тваринним інстинктам, що в більшій чи меншій мірі притаманні кожній людині» [7, с. 25]. Саме про це варто пам'ятати тим, хто в силу своїх службових, фахових обов'язків перебуває найближче до молодого покоління, хто повинен зламати інерцію радянського ідеологічного мислення («совкову психологію»), хто своїми справами, прагненнями повинен пробудити інтерес до історичного минулого рідного народу, сьогоденних проблем та шляхів їхнього розв'язання. А вихід тут бачиться тільки один: викорінення казенщини, формалізму з виховних заходів, наповнення їх живильною кров'ю, духом творчості, прагнення самобутності та самореалізації. І тоді здійсняться мрії Громадянина Донеччини і світу Олекси Тихого: «Не прагну привілеїв для українського народу та української мови в Росії, Грузії, Франції чи Америці. Я хочу тільки, щоб український народ був господарем на своїй землі, був власником своїх багатств, почував себе рівним серед рівних, не деградував, не асимілювався» [7, с. 25].

Багато над чим примушує задуматися і стаття Віктора Урбана «Слово про „Слово о полку Игореве“». Борьба за „Слово“ без „темнот“ - боротьба за Україну». Так сталося, що з моменту першої публікації твір постійно опиняється в центрі не лише різноманітних культурологічно-фахових дискусій (і це цілком логічно!), а й ідеологічних. І тут найактуальнішим стає питання «Якому народові, якій літературі, культурі генетично належить ця давньоруська пам'ятка?» І це далеко не риторичне, не схоластичне питання, оскільки відповідь на нього виводить далеко не на історико-мовознавчо-літературознавчі реалії.

Загальноновизнаним фактом є те, що в тексті «Слова» налічується багато так званих «темних» місць, хоча причину їхньої появи та способи

«дешифрування» дослідники визначають по-різному. Саме цій проблемі й присвячена стаття вищезазначеного автора – історика, музейного працівника. Методологією для висновків служать мовні особливості тексту. Віктор Урбан послідовно дотримується думки, що твір написано на південно-руському діалекті (праукраїнській мові), а тому північні переписувачі (за 300 років від часу написання текст переписувався 6 – 7 разів), не розуміючи української лексики, вносили власні лексеми: «мури» (кам'яні стіни) Тмутаракані стали «курами Тмутаракані» [8, с. 31]. Надалі дослідник посилається на працю українського краєзнавця, історика В. Маркіна «Тайна битви на Каяли. Новаторське прочитання поеми „Слово о полку Игореве”» (видана Донецьк-Дружківка, 2012 р.), в якій на підставі застосування палеографічної трансформації кожної букви тексту робиться висновок, що причина появи більшості «темних» місць коріниться в неумінні північних переписувачів правильно тлумачити наявні у творі українізми (виявлено 688 описок, виправлень «за смыслом», які належать переписувачам) [8, с. 32]. Ми допускаємо, що опоненти В. Маркіна можуть заперечувати правомірність застосування методу палеографічної трансформації, але повернімося до подальших міркувань В. Урбана. Він наголошує на тому, що позбавлення тексту «Слова» багатьох «темних» місць посилює патріотичне звучання твору як такого, це ще один промовистий факт древності українського народу і створеної ним держави Київська Русь: «Видання першооснови «Слова» – це не тільки відновлення істинного тексту поеми, але й відродження історії українського народу, який був ядром Древньоруської держави, як основою Великого князівства Литовського були білоруси, а Московської держави – великороси. Останні склалися з угро-фінських народів Волго-Окського межиріччя, об'єднаних князівсько-дружинною владою і православ'ям, поширеним монахами-місіонерами. Невизнання цього факту й відстоювання єдиного неподільного міфічного східного слов'янства в епоху Київського каганату

призводить дослідників до тупикових варіантів, як у штучному «затемненні» «Слова о полку Ігоревім», коли всі спроби прочитати його на основі російської мови привели до численних „темнот”» [8, с. 33]. Наголосимо, що тут маємо не просто вияв наукової дискусії, а утвердження принципової позиції українського патріота – відстоювання необхідності захищати ідентичність національної культури, її самобутність, неповторність. А тепер поглянемо на численні телешоу, пісенні чи танцювальні конкурси тощо, які пропонують українські телеканали. Більшість із них – це гірші, зрідка кращі, але **копії**, запозичені із закордонних розважальних програм. І поки це буде тривати нам, українцям, не уникнути почуття меншовартості, вторинності, підлеглості.

А саме це найбільше й турбує В. Урбана. Адже в нездатності самостійно, критично мислити, давати об’єктивно правильну й вивірену оцінку коріняться й сучасні суспільно-політичні, історико-культурні, світоглядно-ідеологічні проблеми України. На це і вказує автор, торкаючись особливостей взаємин нашої держави з Російською Федерацією: «Істинна натура страшного (не брата) і його правителів проявилася в підступній кадебішній агресії Російської Федерації в Україну в 2014-2018 рр., як проявлялася вона не один раз протягом майже 750-річної історії Московії (з 1272(7) – і до сьогодні). <...> Хворий на агресію не тільки Путін. Агресією уражений весь уряд РФ і весь великоросійський народ. Це його нормальний стан, він підтримує будь-яку агресію. <...> Уже після розвалу СРСР РФ відібрала частину території у Молдови, Грузії, України, розв’язала дві Чеченські війни, здійснила вторгнення в Грузію і в Україну. Всі московські проекти, чи то Новоросії, чи то Желторосії (початок ХХ сторіччя), завжди пов’язані із захопленням чужої території. І все супроводжується всезагальною брехнею і свідомою неправдою – цими основними властивостями великоросійської душі. І коли «миротворець» з високих трибун «мироточить» про те, що Росії

потрібен мир, у повітрі чується: «бажано весь». Стенання Жириновського про російські солдатські чоботи, які омиваються теплими морями, стали реальністю, поки ще, в бухтах Севастополя й Сухумі» [8, с. 35]. Подібне твердження читати не просто, воно просякнуте душевним болем і щемом, але це сьогоднішні реалії, відмахуватися від яких, робити вигляд щодо їхнього неіснування не лише небезпечно, але і злочинно. А щоб бути сильними, здатними витримати будь-які випробування, слід добре знати, шанувати своє національне історико-культурне багатство, робити з уроків історії належні висновки.

Заслуговує на увагу і стаття Євгена Шаповалова «Ті, що розпинали Стуса». Пікантність полягає в тому, що в центрі уваги автора опиняється постать сучасного політика, одного з лідерів ОПЗЖ Віктора Медведчука. Щоправда, розглядається не його сьогоднішня позиція як опозиційного депутата Верховної Ради, а його діяльність як адвоката на процесах над «в'язнями совісті» Юрієм Литвином (грудень 1979 року) та Василем Стусом (вересень – жовтень 1980 року). На підставі аналізу позиції Медведчука-адвоката, особливо під час процесу над В. Стусом, дослідник робить висновок: В. Медведчук, як і герой роману І. Ільфа та Є. Петрова «Золоте теля» Олександр Корейко, людина з подвійним життям. І саме адвокатська біографія В. Медведчука маловідома, вона «тісно пов'язана, як це не дивно, з визвольним рухом 70-90-х років минулого століття. Ні, Віктор Володимирович не був дисидентом, він, ризикуючи життям, свободою, не боровся за волю України, він виконував інші ролі» [9, с. 103]. Тож цікаво поглянути, на чому ґрунтується подібне твердження.

Перш за все, яка «інша роль» мається на увазі. Неупереджений аналіз хроніки судових засідань дозволяє констатувати, що в особі В. Медведчука Василь Стус мав не адвоката-захисника, а ще одного неофіційного прокурора-звинувачувача: адвокат не акцентував уваги на заяві підсудного стосовно того, що до нього застосовувалися фізичні тортури, але значний

«інтерес адвокат проявив до політичної характеристики В. Стуса та його ставлення до націоналізму, що погіршувало становище підсудного» [9, с. 104]; після виступу прокурора Аржанова практично вунісон прозвучало від В. Медведчука, що «всі злочини Стуса заслуговують покарання» [9, с. 104]; В. Стуса було позбавленого останнього слова, і на це адвокат не зреагував.

Навівши ці факти, Є. Шаповалов природно ставить питання: «Чому так поведив себе Медведчук-адвокат?», на яке напрошується єдина відповідь: як адвокат В. Медведчук належав до «списку «перевіраних» людей, які мали «допуск», а, знаючи, як працювала та система, то їх з певністю можна вважати агентами КДБ» [9, с. 105].

Безумовно, жодних офіційних документів щодо подібного припущення громадськість на сьогодні не має, та чи й потрібні вони. Адже політика, яку на сьогодні реалізовує В. Медведчук, недвозначно свідчить про його антиукраїнську позицію: регулярні поїздки до Москви для зустрічі з В. Путіним, домагання будь-яким способом відмінити прийнятий у квітні 2019 року Закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної», маніпулювання навколо проблеми стосовно припинення війни на Донбасі. Хтось, можливо, у цьому побачить «державницьку стратегію» політика, але хочеться нагадати слова Юліуса Фучика: «Люди, будьте пильними!»

Як бачимо, різні думки виникають після прочитання статей, розміщених в альманасі. Та об'єднує їх одне – робити все заради того, щоб зі словосполучення, винесеного нами в заголовок, поступово зникло слово «біль».

ЛІТЕРАТУРА

1. Горбачуківські студії : Матеріали Всеукраїнської заочної науково-практичної інтернет-конференції / [за ред. Д. В. Горбачука, Н. І. Кочукової]. Вип. 1-5. Слов'янськ, 2016-2020.

2. Демченко А. Путин, Конституция и Украина. От вторжения до диверсии. – Електронний ресурс: https://lb.ua/world/2020/07/01/461011_putin_konstitutsiya_ukraina.html
3. Куплевацька О. В., Сидоренко Н. Ф., Сиротенко В. П. Краматорськ. Клуб дослідників минулого : збірка документально-популярних матеріалів. Житомир : Вид. О. О. Євенок, 2020. 120 с.
4. Олійник К. Наша Савур-могила знаходиться на Козацькій Вкраїні, це підтверджують стародавні народні думи... – Електронний ресурс: <http://mamajeva-sloboda.ua/publ/nasha-savur-mohyla-znahodytsya-na-kozatskii-vkrayini-tse-pidtvverdzhuyut-starodavni-narodni-dumy/>
5. Орел Л. Що ми знаємо про Донбас? *Альманах Стен/Step. Нескорений український Донбас, випуск 1, Що ми знаємо про Донбас? ГО «Товариство Олекси Тихого».* Львів, Левада. 2018. С. 6-11.
6. Слобожанщина. Погляд у минуле [Текст] : збірник науково-документальних праць. Житомир : Видавець О. О. Євенок, 2019. 376 с.
7. Тихий О. Думки про рідний Донецький край. *Альманах Стен/Step. Нескорений український Донбас, випуск 1, Що ми знаємо про Донбас? ГО «Товариство Олекси Тихого».* Львів, Левада. 2018. С. 12-27.
8. Урбан В. Слово про «Слово о полку Игореве». Борьба за «Слово» без «темнот» – борьба за Украину. *Альманах Стен/Step. Нескорений український Донбас, випуск 1, Що ми знаємо про Донбас? ГО «Товариство Олекси Тихого».* Львів, Левада. 2018. С. 28-36.
9. Шаповалов Є. Ті, що розпинали Стуса... *Альманах Стен/Step. Нескорений український Донбас, випуск 1, Що ми знаємо про Донбас? ГО «Товариство Олекси Тихого».* Львів, Левада. 2018. С. 103-106.

СВОЄРІДНІСТЬ ПОРТРЕТНИХ ОПИСІВ У ТВОРАХ ІВАНА КОСТИРІ

У художніх розповідях нашого письменника-земляка І. Костири часто трапляються портретні описи. Більшість його творів носять автобіографічний характер, тому автор намагається максимально достовірно відтворити не тільки зовнішність, але й психологічний портрет, розкриваючи перед читачем авторське бачення.

Іван Костиря – прихильник коротких оповідань, тому в його творах відсутні розгорнуті портретні описи. Об'єднуючи свої розповіді у цикли, він має можливість через багаторазові короткі портретні штрихи підкреслювати в зовнішньому вигляді героя тільки найвиразніші риси, які поступово розкривають динаміку його характеру. Але його герої не становлять певну єдність у межах одного портрета, бо часовий проміжок між подіями, про які розповідає письменник, іноді сягає десятків років.

Під час численних зустрічей автора з незнайомими людьми, портрет постає лише доповненням, фактичним документом, миттєвим знімком, який не завжди підтверджує чи спростовує припущення читача щодо постаті стрічного: *«...навстречу нам вышел мужчина с очень бледным и утонченным лицом»* [1, с. 378].

В. Халізов пропонує вважати складниками портрета не тільки зовнішність героя, а й характеристику одягу, жестів, міміки, манери поведінки тощо [4, с. 183]. І. Костиря неодноразово фокусує увагу на швидкоплинних, миттєвих, почасти спонтанних емоційних станах героїв: *«взглянул на меня напуганного, оцепеневшего, прижатого страхом к стенке...»* [1, с. 393]; *«его всегда спокойное лицо дрогнуло. Но дрогнуло всего на какой-то миг. Сразу же опять стало невозмутимым. Даже печально-замкнутым»* [1, с. 407]; *«Шура плакала навзрыд, безутешно.*

Опустив голову, плечи, сутулясь. Она сделалась маленькой-маленькой... И глядела ... ничего не видящими от слез глазами...» [1, с. 444].

Зустрічаємо і «групові» портрети, де автор в одному реченні подає словесну характеристику декількох персонажів: *«Нечитайло, в возрасте, лысоватый, неизменно важный, с многозначительным, как бы свысока, взглядом... вдова Нагорная, смиренно крест-накрест, сложившая перед собой темные ладони; ... Скороход – самый старый человек в селе, но сухой и подвижный... Гузь – большеголовый, строгий, запальчивый, речистый...» [1, с. 444].* Іноді навпаки, одна портретна характеристика співвідноситься з декількома персонажами, схожими один на одного за певними ознаками: *«Голосили бабы, уткнув черные, побитые горестными морщинами лица в платки, заламывали руки, оседая наземь» [1, с. 410]; «... две низенькие, опрятные старушки. Они беззвучно плакали, промокая щеки от слез уголками рябеньких косынок» [1, с. 211].*

Без прикрас постає перед читачами і автопортрет: *«... меня подстригли коротко и высоко, оставив наискосок до середины лба челочку. Ощипанный, шея как у журавля, худющее лицо и уши торчком. И вообще коротышка» [1, с. 452]* у протиставленні з описом брата: *«Николай вот и кудрявый, и стройный» [1, с. 400].* Автор вдало використовує прийом контрасту, коли зовнішність його героя не відповідає внутрішній мотивації.

У портретних замальовках персонажів І. Костирі переважає детальне фокусування на окремих частинах тіла, які або дають найвиразнішу характеристику, або найістотніше демонструють стани героїв у певні моменти:

– очі: *«... а глаза у Кваши выдавали его. Узкие, без конца веками прикрываются, как у цыпленка. Стоит ему что-нибудь задумать нехорошее – подвох или обман, как глаза его делаются беспокойными и начинают буквально выкатываться из-под напущенных век. Выкатятся*

на какой-нибудь миг – и тут же, блеснув белками, снова спрячутся. И блеск их холодный, затаенный» [1, с. 432];

– руки: «...руки Василия Харитоновича ... большущие, почти половину стола занимают. И на них, точно также, как и на бабушкиных, вздулись крупные синие жилы» [1, с. 419];

– долоня: «гладит шершавой ладонью» [1, с.178];

– губи: «...потеребила пальчиками нижнюю пухлую губу» [1, с. 433];

– брови: «пощипывал короткие-короткие светлые брови» [1, с. 407];

– зачіска: «мальчишки: сосредоточенные, с воинственными хохолками на голове – летом им никто не запрещал заводить буйные чубы» [1, с. 473];

– постава: «согнутый, похожий на знак вопроса» [1, с. 432];

– вуха: «с петушиным хохолком на лбу и прижатыми к затылку веснушчатými ушами» [1, с. 190];

– хода: «Он шел то мелкими шажками, то вдруг широко выбрасывал ноги, упираясь ими в землю и вытягивая шею... точно кто-то держал дядю Гену за воротник, поддерживал вверх, а он вырывался и устремлялся вперед» [1, с. 206];

– чоло: «А у нее и лобик выпуклый – умненький, должно!» [1, с. 190];

– погляд: «наглый взгляд дяди Гены» [1, с. 207];

– посмішка: «... доктор ответил мягкой, сердечной улыбкой» [1, с. 213];

– обличчя: «Жена завхоза... вспухшая лицом» [1, с. 212];

– колір обличчя: «с загорелым лицом» [1, с. 229]; «краснолицый» [1, с. 205];

– вуса: «рыжие, лохматые усы» [1, с. 206];

– статура: «худенькое, напрягшееся тело мальчугана» [1, с. 231];

– зріст: «Учитель, высокий...» [1, с. 250].

Водночас такі невеликі портретні деталі дають додаткову інформацію про героя, яка говорить про його спосіб життя, вік, професійну приналежність: *«Ноги матери, тяжелые, с узловатыми пальцами и потресканной коричневой подошвой...»* [1, с. 402]; *«Как же оно так случилось, мама, что я не заметил как упала на твою голову седина?»* [1, с. 432]; *«От рук вдовы пошел пар, они разбухли, стали розовыми, и на них четче обозначились крупные жилы, глубокие трещины, темные по краю ногти. Светлана Михайловна впервые видела в такой близости руки доярки. И не могла отвести от них взгляда»* [1, с. 426].

Більш розгорнуті портретні описи автор використовує здебільшого для змалювання негативних героїв, або до тих, хто вперше зустрічається на сторінках, залишаючи за читачем право зробити власний неупереджений висновок: *«Светлана Михайловна, белокурая, хрупкая, похоже, во всем уверенная... молодая учительница, заложив для солидности руки за спину, размеренно вышагивала перед... учеником... Очки ее воинственно взблескивали. Тонкие, высокие каблукы коричневых кожаных туфельки по-детски малого размера твердо и звонко постукивали...»* [1, с. 444].

П. Невська вважає, що портретна презентація залежить від особистого авторського світогляду, а тому функцій портретного представлення людини в тексті художнього твору може бути багато [2, с. 3]. Тому І. Костиця долучає до характеристики героїв і мовленнєвий портрет: *«У Кваши широкий нос, толстые, вечно потресканные губы... И постоянно, всем подряд... грозит: «Я те дам!», «Я те покажу!», «Я те перестрену, подожди!»* [7, с. 415].

До портретної характеристики К. Сізова відносить ще й ім'я героя, суттєво розширюючи таким чином розуміння поняття «портрет». До нього вона зараховує все те, що сприяє баченню цілісного образу персонажа, відтворює його сутність. Цікавим у цьому плані постає можливість простежити не стільки імена, як прізвиська дійових осіб: *«Светлана*

Михайловна, которую с первых же дней занятий ...ученики окрестили прозвищем Светик-букетик» [7, с. 431]; «С тех пор и пошло: Кваша и Кваша. Вроде ни имени у него, ни фамилии» [1, с. 415].

Б. Галанов серед важливих елементів словесного портрета визначає також позу, жест, ходу й костюм героя. Вказані елементи трапляються й у творах І. Костири: «... бабка собираясь с мыслями, наматывала на указательный палец длинные седые волосы, укладывала их на затылке в тугой узел, прикалывала и все никак не могла приколоть высоким редкозубым гребнем и не спеша расхаживала взад-вперед по светелке» [1, с. 411]; «... врач Аркадий Владимирович... в светлой кепке и светлом плаще» [1, с. 216].

У творчій манері прозаїка спостерігається тісний зв'язок між внутрішнім світом героя, поведінкою, думками і вчинками та його портретною характеристикою: «Вот бежит по улице дед Кукало. Махонький такой, съёженный. Воротник кожуха поднят, руки – в карманах. Не человек – кожушишко один, так, сам по себе катится. А в ворота нос торчит, выглядывает из-за рыжего кустика усов, как из норки, чуть что, враз схоронится» [7, с. 416]. Але не завжди висвітлює особливості її світогляду й тому важко здогадатися про професійну приналежність: «Большой, похожий на горб верблюда, кадык на длинной шее... выныривал из-под стоячего воротника и вновь уходил под него, жилы вздулись и поползли с шеи на подбородок, и по ним тягучими толчками продвигалась кровь» [1, с. 355].

В. Халізов зазначає, що паралельно з портретами в літературі використовуються характеристики форм поведінки персонажів [4, с. 184]. І. Костиря, прагнучи максимально наблизитися до правдоподібності свого героя, застосовує паралельні портретні ескізи того самого героя у різний час. Порівняймо, наприклад, декілька портретних описів Кваші: «Кваша отчаянно дернулся и вырвался из Игоревых рук, бросился наутек... сиганул

с таким проворством, что только каблуки кирзовых сапог... сверкнули на солнце» [1, с. 407]; «Кваша. Будто с испугу, схватил обеими руками Игореву руку и все тряс, тряс, не отпуская, а по его лицу, то словно съезживаясь, то вновь распрямляясь, бегала виновато-доверчивая, чуточку панибратская улыбка» [1, с. 407].

У творах письменника натрапляємо і на портретні замальовки мертвих героїв: *«У нее лед... на глазах... как стеклышки очков. Она смотрит. Она, правда, не смотрит, просто глаза открыты...» [1, с. 444].*

Таким чином, портретні описи у творах І. Костири допомагають розкрити складність внутрішнього світу персонажів, дозволяючи письменникові проникнути в душу героя, здійснити його психологічний аналіз, адже автор здебільшого має справу з реальними постатями, а не вигаданими персонажами, тому він не прагне змалювати детальний портрет свого героя. А велика кількість різнобічних портретних характеристик у творах І. Костири дозволяє письменникові зробити не тільки багатоаспектний аналіз своїх героїв, але й створити власну типологію словесного живопису з урахуванням особистих критеріїв, на які він покладався у процесі творчого задуму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Костыря И. С. Сказка о солнечных братьях: сказки, рассказы, повести. Донецк: «Донеччина», 1994. 511 с.

2. Невская П. В. Литературно-живописное портретирование: основные параметры и характеристики : научное издание. Краснодар : Краснодарский государственный университет культуры и искусств, 2010. 143 с.

3. Сізова К. Людина у дзеркалі літератури: трансформація принципів портретування в українській прозі XIX – початку XX ст.: Монографія. К.: Наша культура і наука, 2010. 356 с.

4. Хализев В. Е. Теория литературы : Учебник. 3-е изд., испр. и доп. М. : Высш. шк., 2002. 437 с.

Руденко Л. В.

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ В РОМАНАХ ВАСИЛЯ КРАСА

Для молодії людини в сучасному глобалізованому світі все важче ідентифікувати себе як частину окремої етнічної спільноти. Усе частіше здається, що поняття «Батьківщина», «національна свідомість», «рідна земля» – це щось таке старовинне з музейних схованок. І все ж кожен з нас має незримий зв'язок з тим місцем, де народився, зростав, де пройшло дитинство. Це місце – рідний край з його з мелодією народної пісні, багатоголоссям рідної мови, материнськими колисковими. Осмислення історії, культури рідного краю збагачують людину духовно, виховують відданість Батьківщині, вчать шанувати свій народ та інші народи, що здавна проживають на території України. У цьому ж допомагають і твори письменників рідного краю.

«Читання – самостійне плавання в морі знань», – так зазначав український педагог, письменник В. О. Сухомлинський [2, с. 427]. Головне – щоб книга приносила радість і задоволення, дарувала сили і смак чарівництва. А смаки в читачів різні. «Читайте, розвивайтеся, мрійте, подорожуйте. А книги допоможуть вам в цьому», – говорить наш земляк, переможець літературного Оскару «Коронація слова» Василь Крас. (Василь Крас народився 3 березня 1962 року в с. Ховми Борзнянського району Чернігівської області. Закінчив Ядугинську середню школу і економічний факультет Харківського національного університету ім. В. В. Докучаєва. Працював головним економістом в колгоспі на Донеччині. Створив власний бізнес, де працювало близько 150 людей.

Війна 2014 року зруйнувала бізнес. З дитинства закоханий у літературу. Живе в місті Лиман Донецької області.)

Міжнародний літературний конкурс «Коронація слова», який відбувся 1 липня 2020 року, оголосив переможців у номінації «Романи». За роман «Руїна», присвячений історичним подіям періоду Руїни (1657-1687), письменник отримав III премію. Роман розкриває далеке українське минуле в усьому його розмаїтті. Це історія, де сплелися різні культури, етноси, мови, релігії. Василю Красу вдалося в пригодницькому романі на історичну тематику підпорядкувати все законам пригодницького жанру: викрадення, підступні зради, підземні ходи, пошуки скарбів, кінні і піші рукопашні бої.

«Руїна» – це друга книга з трилогії «Нескорені» історично-пригодницьких романів. На тлі відомих історичних подій й історичних особистостей. 650 сторінок неймовірних пригод героїв роману. Книга розповідає про події 1658 року. Громадянська війна в Україні, початок Руїни. Головні герої роману, побратими українець Максим Перепечай та поляк Янек Сулковський, проходять нелегкий, сповнений пригод шлях, який приводить одного до Блискучої Порти, а згодом – і до чорноморських піратів, а другого – у стан болгарських гайдуків, перш ніж вони знову зустрінуться у горах Старої Планини. Запорожець Тарас Завірюха із козаками-побратимами очолює курінь особистої охорони гетьмана Івана Виговського. Їм протистоять агенти Таємного приказу і зрадники-лиходії, які допомагають Пушкарю й намагаються зірвати домовленості між Гетьманатом і Річчю Посполитою.

Письменник міцно тримає увагу читача. Кожний новий розділ закінчується певним захоченням, яке спонукає читати далі. Василь Крас поєднує історичну правду з художньою, історичний факт з художнім вимислом. Поряд із головними героями у творі багато інших персонажів,

але всіх їх єднає одна спільна мета – побачити народ України вільним.
Заради цього вони ладні покласти свою голову.

ЛІТЕРАТУРА

1. Крас В. Руїна. Харків: Фоліо, 2020. 608 с
2. Сухомлинський В. О. Вчити вчитися. В. О. Сухомлинський. Вибрані твори : в 5 т. Т.5. Статті. Київ : Радянська школа, 1977. С. 426–436.

ФОЛЬКЛОРНА ТА ЕТНОГРАФІЧНА САМОБУТНІСТЬ СУЧАСНОСТІ: ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕНЬ, ЗБЕРЕЖЕННЯ, РОЗВИТКУ

Швидкий С. М., Швидка Н. В.

МІФОЛОГІЗАЦІЯ ПОСТАТІ НОСІЯ ОСОБЛИВИХ ЗНАНЬ В УЯВЛЕННЯХ СЛОБОЖАН

За стародавньої доби знаною була категорія осіб, яких вважали своєрідними посередниками між таємничими надприродними силами й людиною, – це відомі в усіх народів маги, друїди, шамани, жреці, чарівники, пророки тощо. Від давньоруських часів у літописах їх кваліфікували як ведунів, кудесників. Дохристиянські волхви й кудесники, на думку багатьох науковців, були служителями (жрецьми) язичницьких богів. С. Токарев зараховував волхвів до служителів давньослов'янських культів, вони займалися також і чародійством. Відомий дослідник з питань духовної культури слов'ян Д. Зеленін зазначав: «Знахар – це не чарівник. Йому відомі лише замовляння й цілющі трави, і він виконує передусім функції лікаря» [8, с. 23]. Отже, серед різноманітних функцій знахаря чи не основною було цілительство, він «виводив» пристріт, «виливав» переляк, замовляв сухоти й рожу, вправляв вивихи й зупиняв кров. У практиці зцілювання використовував, окрім традиційних засобів народної медицини, різні магичні прийоми лікування, які взаємодоповнювали один одного. Якщо засоби народної медицини були майже загальнодоступними, то магичні дії та замовляння були своєрідною монополією знахарів, у практиці яких для зцілення хвороб поширеним був магичний елемент.

Народних цілительів називали по-різному, про що свідчать етнографічні джерела й наукові розвідки дослідників. Так, М. Сумцов констатував: «Народних лікарів часто називають знахарями або

знахарками, іноді замовляльниками, інших рудометами, тому що пускають кров, інших угадами, тому що їх вважають угадувачами хвороби» [6, с. 300]. Деінде трапляються «старики і старухи, яких вважають чарівниками й знахарками. Одні пишються й користуються такою славою» [6, с. 295]. Відомий етнограф В. Бабенко, який здійснював дослідження на Харківщині, зазначав, що збирали народні засоби (трави) авторитетні старухи «бабулі», «нескольки» або ж «знахарі» [1, с. 281]. Термінологія на позначення народних цілителів на Слобожанщині була досить різноманітною, крім найпоширеніших назв – «знахар», «бабка» – трапляються й інші варіанти: «бабулі», «ворожки», «чарівниці», «ворожбити», «замовляльники», «рудомети», «угади», «знаючі», «шептуни», «шептухи».

У всіх слов'янських і багатьох неслов'янських народів знахар відіграв роль посередника між людиною й таємничим світом природи [6, с. 326]. Населення Слобожанщини, як і скрізь в Україні, вірило, що знахарі можуть бути «народжені» й «навчені». Перші народжуються у відповідний час. В. Іванов акцентував, що народжений у ніч під понеділок буде відун, знахар; для цього щопонеділка мати не повинна була давати дитині груди, а коли підросте, він повинен у такі дні постувати [4, с. 11]. Такі світоглядні уявлення селян засвідчив і М. Сумцов: «... існувало повір'я, що знахарем буде та людина, яка народилася й була віднята від груді в понеділок. Потім знахарі постять понеділки» [7, с. 245]. У сл. Сватовій-Лучці вважали: якщо хто хоче бути знахарем, то «як дочитають на всеношній до Христа (у страсну суботу), треба піти на перехресну дорогу й тричі відкрітися від Христа, так усе тобі й буде, чого не захочеш» [4, с. 93]. Народна уява наділяла знахаря здатністю впливати й на сили природи, і на людину. П. Чубинський зауважував, що знахарями називали тих, хто вмів передбачати майбутнє по картах або по зірках. Таємниці їх невідомі, передача їхнього досвіду обмежена лише переказуванням комусь з рідних.

Перед смертю вони обов'язково передають свої знання кому-небудь з рідні чи друзям. Цим вони, на їх переконання, звільняються від гріхів, які отримали за життя за допомогою чар [9, Кн.1, с. 206].

У кінці XIX – на початку XX ст. правове становище знахарів серед населення досліджуваної території нічим особливим не відрізнялося від інших людей, проте ставлення до них було особливим і неоднозначним. Подекуди українці вважали, що різноманітні хвороби походять від шкідливих дій чарівниць, знахарів, які своїм впливом їх спричиняли [9, Кн.1, с. 136]. У традиційних уявленнях слобожан знахарі – це люди, здатні впливати не лише на таємничі сили природи, зцілювати, а іноді й насилати недуги, приносити як добро, так і зло. Такий дуалізм поглядів формував відповідне ставлення до них: по-перше, почуття поваги, по-друге, страх, побоювання, щоб знахар раптом не наслав певну недугу, лихо.

Знахарі користувалися неабиякою популярністю передусім у сільського населення. Серед різноманітних промислів народу, як зазначав В. Іванов, існує той, що розрахований на охорону джерела всіх промислів, – на збереження робочої сили народу. Серед цього промислу, зважаючи на його складність, вирізняли кілька окремих занять: «лікарство», «ворожіння», «бабовство» [3, с. 2]. Місцеві знахарі мали величезний попит: якщо заболить живіт або утворилася де-небудь пухлина чи запалення, то зверталися саме до них, вони шептали якісь заговори або давали пити якийсь настій [3, с. 791]. Якщо захворіє дитина чи дорослий на безсонницю (безсоння), то його несли або вели до бабки [3, с. 492]. Знахар давав людині надію, хворий під час сеансу зцілення не лише виліковувався від недуги, а й проходив своєрідну процедуру посвяти.

З розвитком офіційної народна медицина поступово почала втрачати свій вплив на населення. Знахарів продовжували остерігатися, іноді за їхні уявні чи справжні заслуги шанували, хоч такого страху, що наводили вони в давні часи, яким оточені й зараз у багатьох, за словами М. Сумцова,

великоруських селах, серед малоросів непомітно [6, с. 248]. Функції знахарів не були обмежені власне лікувальною практикою (у широкому розумінні слова), вони посідали особливе місце в соціальній структурі тодішнього села, до їхніх порад прислухалися, їх побоювалися, їм платили [6, с. 295]. На переконання П. Чубинського, природжені знахарі мають надприродні властивості, оскільки народжувалися під особливою планетою. Залежно від того, чи планета була доброю чи злою, народжений під нею може зробити людям добро або зло [10, Т.1, с. 207].

Ті ж особи, які хотіли оволодіти знахарськими вміннями, повинні були успадкувати знання від їх носія, отримати своєрідну магічну посвяту в особливих ритуальних місцях: у млині, у полі, на перехрестях і роздоріжжях. Саме в таких локусах, за народними віруваннями, відбуваються різноманітні контакти з міфологічними персонажами й представниками потойбічного світу. Перехрестя відіграло роль кордону, який розмежовував «свій» і «чужий» простір.

Водночас знахарів могли зараховувати до категорії «знаючих» людей. Це означало, що вони вирізнялися серед інших односельців і, відповідно, мали особливі прикмети, незвичний зовнішній вигляд: на зріст були малі чи занадто високі, кульгаві, горбаті, одноокі, із занадто товстими чи тонкими ногами, беззубі чи із зубами в два ряди, надмірно волохаті тощо. Їм приписували й зооморфні риси (хвіст, крила, роги, тваринні копита) [2, с. 20].

У традиційному суспільстві патологію зовнішнього вигляду вважали яскравою ознакою зв'язку з нечистою силою: за народними уявленнями, кульгавість, кривизна, сліпота тощо не сумісні зі святістю [2, с. 19–20]. Часто знахарями вважали й тих, кому за специфікою своєї фахової діяльності були притаманні особливі знання, уміння та майстерність, народна уява наділяла їх магічною силою. Вважали, вони мали покровителів у потойбічному світі, зокрема, це знавці «таємних ремесел»:

мисливці, пастухи, коновали, мірошники, ковалі. Саме вони передавали такі знання.

Магією цілительства досить часто володіли жінки. У контексті первісних уявлень було сформовано певну ієрархічну послідовність, що є підґрунтям впливу на всі сфери людського буття. «Мертвий могутніший від живого: духи предків забезпечують добробут родові своїх живих нащадків, а не навпаки. Звір могутніший від людини: від наявності звіра залежить існування людини, не навпаки. Жінка могутніша від чоловіка: вона дає відродження та примноження життя» [5, с. 9].

Передача знахарського дару так само була оточена різноманітними віруваннями й повір'ями: потрібно зберігати таке ремесло в таємниці, бо інакше знахар втратить силу й не зможе допомагати іншим; дотримуватися спадковості знань: знахар одержував їх від батьків, близьких родичів, які володіли цією таємницею, а перед смертю повинні передати її комусь з рідних (старшій або молодшій доньці, а в разі відсутності таких – родичці чи близькій людині). Підійти до знахарів важко, зараз важче, ніж раніше, коли вони відчували за собою більше сили й були сміливіші. Така пересторога залишилася незмінною й дотепер, що зазвичай унеможлиблює фіксацію польового матеріалу сучасними дослідниками. Хоч треба зауважити, що поступове підвищення рівня грамотності населення все ж посприяло початку письмової фіксації медичних знань, особливо це стосувалося тих народних цілителів, які послуговувалися у власній практиці обрядовими замовляннями.

Серед знахарів завжди існувала певна спеціалізація, яка, на думку дослідників, була зумовлена розподілом сфер впливу між знахарями, якщо в певній місцевості їх було декілька. У деяких селах можна знайти таких знахарів, причому в кожного власна спеціалізація: один лікує від простуди, «переполоху», «пропасниці» (лихоманки), «зглазу» (пристріту), інший займається шептанням від зубного болю, третій – костоправ тощо.

На окрему увагу заслуговує постать народної акушерки – баби-повитухи. Крім ролі жіночої «рятівниці», яка була поруч з жінкою-породіллею під час пологів, вона була спеціалістом і дитячих недуг. Баба чи «пупорізка» була присутня під час народження не просто немовляти, а в народних уявленнях – майбутнього працівника. Тому вона фактично, як слушно зауважив В. Іванов, заміняла на певний час господиню, запитуючи батьків, ким вони бажають, щоб був новонароджений, яким би промислом займався, і підкладаючи інструмент цього промислу, перерізала пуповину, була в такий спосіб ніби хрещеною матір'ю всіх промислів народу [3, с. 2].

У слобожан існувала певна відмінність між ворожками й знахарками, про що акцентували дослідники: «Ворожка заспокоює своїм замовлянням хворого і зазвичай недовірливого робітника, а «дід» чи «лікарка» дають йому травку, корінець, ціле гніздо зілля або вже приготовлені ліки для поновлення його фізичних сил» [3, с. 1]. Для лікування хвороб насамперед запрошували бабок-знахарок; зараз же при таких хворобах, як холера й чума, хоч тисяча баб нашіптували різні слова, це не допоможе, а закляття й нашіптування безсилі: вони не в змозі ні зменшити страждання хворого, нівилікувати хворобу; тому в таких випадках безумовно дотримуються медичних настанов і, захворівши, звертаються до лікаря. Відтак на долю баб залишилися лише незначні хвороби [9, Кн.1, с. 120].

Дослідження особливостей розвитку народної медицини Слобідської України кінця XIX – початку XX ст. дає змогу зробити такі висновки: важливу роль у лікуванні місцевого населення продовжували відігравати народні цілителі, кожен з яких мав певну спеціалізацію. Вони були носіями не лише спеціалізованих, а й езотеричних народно-медичних знань, оскільки саме в їхній практиці на тлі раціональних лікувальних засобів (відкритих щодо вдосконалення й новацій) помітно домінували давні синкретичні елементи акціональної та вербальної магії, що вирізнялися консерватизмом застосування. «Знаючі» тривалий час були

пріоритетними в системі народного лікування, що забезпечувало їм відповідний соціальний статус серед мешканців краю, вони продовжували зберігати й збагачувати народну медичну культуру регіону, послуговуючись водночас і досягненнями наукової медицини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабенко В. П. Етнографія. Екатеринослав: Типографія Губернского Земства, 1905. 296 с.

2. Виноградова Л. Н. Телесные аномалии и телесная норама в народных демонологических представлениях // Телесный код в славянских культурах. М.: Институт славяноведения РАН, 2005. С. 19–20.

3. Иванов В. В. Народное лечение бешенства. Харьков: Дарре, 1886. 800 с.

4. Иванов П. В. Жизнь и поверья крестьян Купьянского уезда Харьковской губернии // Сборник Харьковского историко-филологического общества. Харьков: Тип. «Печатное дело», 1907. Т. 17. 216 с.

5. Новикова М. Прасвіт українських замовлянь // Українські замовляння. К.: Дніпро, 1993. С. 7–29.

6. Сумцов М. Ф. Дослідження з етнографії та історії культури Слобідської України. Вибрані праці / [Упорядкування, підготовка тексту, передмова, післямова та примітки М.М. Красикова]. Харків: Видавництво «АТОС», 2008. 558 с.

7. Сумцов Н. Ф. Культурные переживания. К.: Тип. Г. Т. Корчак-Новицкого, 1890. 408 с.

8. Токарев С. А. Религия в истории народов мира. М.: Политиздат, 1964. 559 с.

9. Чубинський П. Мудрість віків: (Українське народознавство у творчій спадщині Павла Чубинського): У 2 кн. К.: Мистецтво, 1995. Кн. 1. 224 с.

10. Чубинский П. П. Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край, снаряжённой ИРГО, Юго-западный отдел. СПб., 1871. Т. 1. 468 с.

Жижченко Л. Б.

ФОЛЬКЛОР ДОНЕЧЧИНИ В НАУКОВИХ СТУДІЯХ

Проблема формування національно свідомої особистості є надзвичайно актуальною. А тому зростає потреба вивчення фольклорних текстів, які сприяють усвідомленню неповторного національного образу світу. Як зазначає М. Сухомлинський, фольклор повертає етнос до «психологічної гармонії, як внутрішньо-суб'єктивної, так і з навколишньою дійсністю, що є потужною можливістю національного відродження в ситуації політичного, екологічного, культурного краху».

Усну народну творчість Донеччини умовно поділяють на три ідейно-тематичні групи: героїчний фольклор періоду монголо-татарських набігів, шахтарський фольклор, який розвинувся у часи будівництва шахт і заводів, традиційний селянський фольклор, який здавна існував на території Донбасу. Кожна фольклорна група має художньо-сміслову навантаженість. Символічними топосами першої групи є Савур-Могила, гора Карачун, про які згадується в думах, піснях, легендах та переказах. У великому епічному народному творі «Думі про втечу трьох братів з Азова» Савур-Могила згадується у зв'язку з загибеллю біля неї втікачів з турецького полону:

«...бігли не день, не два не три не чотири
І до Савур-Могили добігли».

Морозенка, який потрапив у ворожий полон, також поставили на Савур-Могилі: «Дивись тепер, Морозенку, та на свою Україну». У думі «Вдова Сірка Івана» згадується про трагічний епізод з життя родини

кошового: загибель під Тором (тепер Слов'янськ) сина Івана Сірка – Сірченка Петра.

Наприкінці XVIII ст. починається швидкий розвиток східного регіону. Будуються (в основному іноземцями) нові шахти та заводи, формується робітничий клас Східної України. Основним джерелом формування промислового пролетаріату було переважно українське селянство (вихідці з Полтавської, Чернігівської, Катеринославської та ін. губерній), а також російське (вихідці з Тульської, Орловської, Курської та інших губерній). Переселенці несли сюди свою культуру, свою усну народну творчість. Ці процеси знайшли своє відображення у фольклорі. У цьому середовищі й виникає шахтарський фольклор.

Належне вивчення шахтарського фольклору Донеччини почалося у 20-ті роки минулого століття. У цей час з'являються розвідки Л. Гайового, В. Білецької, І. Ткаченка та ін. Так В. Білецька в журналі «Етнографічний вісник» за 1927 рік опублікувала статтю «Шахтарські пісні», у якій зазначає, що фольклористи залюбки досліджують народні тексти центральних регіонів (селянські пісні), залишаючи поза увагою робітничу аудиторію. Цьому, на думку В. Білецької, заважає народницький сум за народною піснею, що зникає разом з патріархальним селом. Проте нова пісня, що виникає разом з новими соціально-економічними умовами, поширюється й витискає стару. В. Білецька зазначає: «Зрозуміти й дати належну оцінку явищам сучасності дуже важко: це й спричинило до того, що з шахтарських пісень підхоплювали тільки самий негативний їх бік, грубі й брутальні пісні, що їх випадково чули від п'яних шахтарів. Під впливом таких надто швидких і малоґрунтовних висновків губилися й робилися непомітними пісні про шахтарську працю» [1, с. 53]. Дослідниця наголошує, що мішана мова шахтарських пісень відповідає загальному складу донбасівського робітника. У шахтарі йшли місцеві спролетаризовані селяни, а також селяни східної Харківщини, захожі

робітники з центральних російських губерній. Проте, навіть найобмеженіший матеріал засвідчує, що в утворенні шахтарських пісень активну участь брали українські робітники. На це вказують форми та окремі засоби образотворення:

«Ти шахтьор, ти шахтьор, Підземельний ховрашок; нічого тобі не нужно, Тільки лампа й обушок»	«Летить галка через балку І кричить кара-кара: Дівчоночки, капчоночки ¹ Вам домой пора, пора [1, с. 54].
---	--

Провідний жанр шахтарської поетичної продукції – це частівки. Гнучка форма частівки може прийняти в себе елементи різних місцевостей, поглядів та ідеологій. У частівці легко можна замінити територіальні назви, а також власні імена. Жанрова природа частівки дає можливість пристосуватися до кожного випадку, ввібрати в себе будь-який зміст. Селянин, якому через скруту довелося йти у шахтарі, констатує: «Продав воли та корови, А сам пішов у шахтьори». У порівнянні з селянськими статками, заробітки шахтарів високі:

«А шахтьори молодці,
Вони ходять як купці,
Під землею хід ведуть
стане на що жить, купить,
ще й дівчаток подарить» [1, с. 56].

Шахтарська частівка оспівує процес праці, звертає увагу на різні категорії робітників: забійник, бурильник, проходчик, коногон та ін. У піснях змальовується й ризик, з яким пов'язана шахтарська праця:

«Шахтер в шахту спускается
с белым светом прощается,

¹ Капчоночки – дівчата, що працюють на сортуванні вугілля

Прощай, прощай белый свет,
Ворочусь назад иль нет» [1, с. 59].

Наступним етапом у вивченні донбасівських шахтарських пісень став збірник Іонова А. «Песни и сказы Донбасса», у якому зібрано фольклор робітників-шаhtarів із 70-х років XIX ст. до 60-х років XX ст. На першій сторінці збірника відома пісня «Шахтерская жизнь проклятая», у якій розповідається про нелегкий побут шахтаря. Мотив тяжкої праці та невідвратної долі гірника звучить у переважній більшості таких пісень:

«Провались ты шахта-яма
Только жалко милый тама» [3, с.160].

До збірника входить фольклор різних жанрів: ліричні пісні, частівки, оповідання, прислів'я. Поряд з піснями, які змальовують тяжку буденну працю, є й ліричні зізнання, у яких оповідач турбується про долю України, рідної землі:

«Почему в эти темные ночи
Ты так часто не можешь уснуть
Потому ли, что хищные птицы
Украину родную клюют»² [3, с. 274].

У 50-60-х роках праця шахтаря стає набагато безпечнішою та прибутковішою. Виникає перспектива облаштувати власне життя завдяки своїй праці. Це змінює й ставлення до шахтарської професії:

«Ко мне сватался один несознательный блондин
Я блондину отвечала –
Стань шахтером ты сначала» [3, с. 295].

Потужна робота по збиранню й дослідженню фольклору проводилася у другій пол. XX ст. поч. XXI ст. Активне вивчення народних текстів розпочалося на початку 90-х рр. минулого століття, коли було

² Пісня періоду Другої світової війни

відкрито лабораторію «Народознавство Східної України». У наш час фольклористичні дослідження поповнилися розвідками Н. Бабич, Л. Єфремової, Т. Сабельникової, О. Тюрикової, Н. Урсані та ін. Значна кількість фольклорних текстів, записаних у ці роки – це тексти, записані у середовищі селян. Вони наочно засвідчують генетичну спорідненість донбаського (регіонального) фольклору з традиційним українським контекстом. Так Н. Бабич порівнює балади Донеччини з традиційною пісенною епікою. Дослідниця зазначає, що до найпоширеніших баладних сюжетів на Сході України належить сюжет про невістку-тополю. Аналіз баладних пісень із розробкою цього сюжету («Як віддавалася, то наказувала», «Летіла зозуля через мою хату», «Оженила мати сина та не до любові») вказує на загальножанрову основу твору з епікою інших регіонів. Відомий сюжет про бідну дівчину, яка помирає через те, що мати велить синові одружитися з багатою («Шумить гай зелений шумить», «Зійди, зійди, місяченько, зійди над горою», «Мила моя, ти кохана, я тебе вірно люблю»), зафіксований на Донбасі.

У великій кількості варіантів збережені на Донбасі пісні козацької доби. Н. Бабич доводить, що історичний пласт пісенної епіки регіону репрезентують пісні «Зажурилась Україна, бо нічим прожити», «За річкою вогні горять». На Донеччині записано понад 30 варіантів відомої пісні «Ой на горі та жінці жнуть». Зафіксовані також унікальні варіанти пісень про Богуна та Супруна, один з яких записано в Слов'янському районі: «Ой, з-за гори чорна хмара, мов хвиля іде, То ж не хмара, козак Богун запорожців веде». На Донеччині записано десять повноцінних варіантів, як зазначає Н. Бабич, козацької пісні «Ой з-за гір, з-за гір вилітав сокіл». Варіант відомої пісні про Супруна записано у Краснолиманському районі у 1979 році. У донецькому варіанті Супрун потрапляє в полон до турків, які позбавляють його життя. Перед смертю Супрун просить ворогів повести його «на високу могилу. Нехай буде знати Україна, як Супрун загинув».

Наведені дослідницею варіанти історичних та баладних пісень зберегли спільну загальножанрову та загально-фольклорну основу з відомими українськими народними творами у відтворенні концепції подій, явищ, осіб, символіці та образній системі.

Отже, фольклор Донеччини є самобутнім явищем, органічно вписаним у культурний український контекст.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білецька В. Шахтарські пісні. Етнографічний вісник. 1927. кн. 5. С. 50–71.
2. Бабич Н. М. Стан збереження української народнопісенної епіки на терині Донеччини (порівняльний аспект) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.01.07. Львів, 2001. 19 с.
3. Ионов А. В. Песни и сказы Донбасса. Сталино : Донбасс. 1960. 345 с.
4. Сабельникова Т. М. Особливості побутування народнопісенної необрядової лірики Донецького Приазов'я : автореф. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук:10.01.07. Львів, 2020. 19 с.
5. Тюрикова О. В. Музичний фольклор Донбасу: весільні пісні. Донецьк. 2005. 120 с.

ПЕДАГОГІЧНІ ТРАДИЦІЇ ТА ДИДАКТИЧНІ ІННОВАЦІЇ ДОНЕЧЧИНИ

Падалка Р. М., Падалка М. П.

ЛЕКЦІЯ ЯК ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНА ФОРМА НАВЧАННЯ

Однією з форм навчального спілкування як закладів вищої освіти (ЗВО), так і закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО), є лекція, коли вся робота над навчальним матеріалом організована як повідомлення. Навчальне спілкування передбачає постійну активність усіх суб'єктів, які не просто сприймають повідомлення та реагують на нього, а й прагнуть висловити власне ставлення до повідомлюваного. Отже, спілкування сприймається слухачами як мета їхньої діяльності за умов максимально наближених до майбутніх професійних. Для викладача це спілкування є навчальним, бо сплановане, організоване з метою формування, закріплення в слухачів навичок та вмінь з усіх видів мовленнєвої діяльності. Водночас в аудиторії створюється атмосфера колективної діяльності, супроводжуваної емоційним співчуттям, що значно підвищує ефективність педагогічного впливу на слухачів.

Лекція (лат. *Lectio* – читання) – основна форма проведення навчальних занять, призначених для засвоєння теоретичного матеріалу. Лекція є основною формою навчального процесу у ЗВО: усний виклад предмета викладачем, а також публічне читання на будь-яку тему. Мета лекції – розкрити основні положення теми, досягнення науки, з'ясувати нерозв'язані проблеми, узагальнити досвід роботи, подати рекомендації щодо використання основних висновків за темами на практичних заняттях [3].

Успіх лекції залежить від того, наскільки вдало вона підготовлена, тому докладні знання всіх складників підготовчого етапу уможлиблює виробити власний алгоритм роботи та зекономити час. Форми й методи

підготовки до виступу різноманітні. Діяльність викладача, попри її творчий характер, регламентована навчально-методичними документами. Мета – це основний конструктивний складник лекції, де визначено три аспекти цільової установки: навчальний, розвивальний і виховний. Реформація системи освіти спрямована на те, щоб випускник навчального закладу був готовий діяти, а не просто переказувати текст підручника.

Для забезпечення високого теоретичного й наукового рівня лекції необхідно використовувати статті, монографії та інші матеріали наукових досліджень. Література, використана лектором, може допомогти йому точніше визначити й пояснити студентам складні проблеми, що розглядаються в лекції, підтвердити конкретними офіційними даними окремі положення (тези) лекції, а також підготувати лектора до відповідей на запитання, що можуть виникнути в студентів. Конспект є коротким викладом основних положень, теми й висновків. Він допомагає встановити взаємозв'язок ідей, звести їх у систему. Водночас, під час підготовки тексту лекції корисним є прийом позиціювання, який дозволяє уявити себе на місці студента. Те, що викладається, повинно бути цікавим, насамперед, самому лекторові. Далі він своїм інтересом має перейняти всю аудиторію [1, с.102].

На думку О. М. Зарецької, методика рекомендує загальні правила композиційної побудови лекції: послідовність, посилення, органічна єдність, економія засобів – лише те, що приведе до розкриття теми, з'ясування її суті. Важлива умова ефективності лекції – єдність її форми і змісту, гармонія думки й слова [2, с. 95].

Різнманітні форми навчання у ЗВО відрізняються від шкільних. Наприклад, кількість тих, хто навчається, може бути різною, від того існують індивідуальні, колективні, групові, фронтальні форми організації навчання. За формами подачі матеріалу, обсягу матеріалу та часу лекції розподіляють на традиційні та нетрадиційні. Серед першої групи: вступна,

інформаційна (тематична), заключна (підсумкова) та оглядова. До другої групи зараховують:

1. Міні-лекцію.
2. Багатоцільову лекцію.
3. Проблемну лекцію.
4. Лекцію-брейнстормінг.
5. Лекцію із заздалегідь запланованими помилками (т.зв.

провокативну лекцію)

6. Лекцію-конференцію.
7. Лекцію-прес-конференцію.
8. Лекцію-брифінг.
9. Лекцію-"круглий стіл".
10. Лекцію-бесіду.
11. Лекцію-диспут.
12. Кіно (відео) лекцію.
13. Лекцію-візуалізацію.
14. Лекцію-екскурсію.
15. Інтерактивну лекцію.
16. Бінарну лекцію.

З метою досконалості форми, її ефективності під час лекції

О. М. Зарецька рекомендує застосовувати такі цільові установки:

- 1) провокація емоцій;
- 2) звернення уваги на проблему;
- 3) розповсюдження знань;
- 4) створення намірів;
- 5) спонукання до дій;
- 6) формування навичок [2, с. 95].

Отже, лекція як організаційно-методична форма навчання здійснює систематизацію та узагальнення знань, інтенсифікує та раціоналізує процес

навчання студентів, розширює та поглиблює знання слухачів й ознайомлює викладачів із новітніми формами й методами вивчення та подання нових тем, а технічні засоби навчання, зокрема засоби відеоінформації, мають значні дидактичні можливості в процесі підвищення ефективності процесу навчання, зокрема під час пояснення складних дослідів, явищ та процесів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бадмаев Б.Ц. Методика преподавания психологии. М., 2001. 304 с.
2. Островерхова Н. Аналіз уроку: концепції, методики, технології. URL: <http://osvita.ua/school/manage/779> (дата звернення: 20.02.2021).
3. <https://uk.wikipedia.org> (дата звернення: 20.02.2021).

Рубан А. А., Маторіна Н. М.

АНАЛІЗ МОВИ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ (на матеріалі російськомовних текстів)

Аналіз твору зарубіжної літератури саме як мистецтва слова має свою специфіку. Твори зарубіжної літератури вивчаються здебільшого в перекладах. Якщо є доступ до оригіналу, то, звісно, тут при аналізі йде мова про мистецтво слова першоджерела. Однак якщо розглядається твір у перекладі, то тут треба враховувати специфіку аналізу художнього перекладу. Художній переклад тому й називається художнім, бо він відтворює не тільки основні змістові колізії, а й художні доміанти твору (стильові, мовні, мотивні, образні тощо). Але при цьому, звичайно, не можна не враховувати й мистецтво слова перекладача, його вміння передавати засобами рідної мови ті чи ті особливості оригіналу.

Шкільна програма із «Зарубіжної літератури» передбачає «формування літературної компетентності та її складників, що тісно

пов'язані з формуванням *комунікативної компетентності*, розвитком умінь і навичок володіння учнями українською мовою, а також іноземними мовами, видами мовленнєвої діяльності, основами культури усного і писемного мовлення. Викладання зарубіжної літератури в загальноосвітніх навчальних закладах України здійснюється *українською мовою*. Твори зарубіжних письменників у курсі зарубіжної літератури вивчаються *в українських перекладах*. Для зіставлення можливе залучення перекладів, переспівів іншими мовами, якими володіють учні. За наявності необхідних умов (*достатнє володіння учнями мовою оригіналу, якою написаний художній твір; якісна підготовка вчителя, зокрема, можливість дослідження образної системи, засобів виразності, стилістичних особливостей твору мовою оригіналу*) бажаним є розгляд художніх текстів (у фрагментах або цілісно) мовою оригіналу, наприклад, творів О. Пушкіна, А. Чехова – російською, О. Генрі, Дж. Лондона – англійською, Й. В. Гете, Ф. Шиллера – німецькою тощо. У такому разі предмет «Зарубіжна література» виконує додаткову функцію вдосконалення володіння учнями україномовних шкіл іноземними мовами» [1, с. 9].

Художня мова в складі літературного твору виступає як зовнішня його форма, тобто як конкретно-чуттєва словесна оболонка, у якій втілюється зміст твору, за допомогою якої відтворюються образи і події та передається авторське до них ставлення. Художня своєрідність мовної організації літературного твору виявляється в специфічному підборі слів або ж у створенні слів і форм їх синтаксичного сполучення. Повний аналіз мови художнього твору передбачає всебічну характеристику всіх його особливостей: фонетичних, морфологічних, лексичних, синтаксичних чи стилістичних.

Художня мова в літературному творі виконує п'ять основних функцій:

- 1) номінативна і лексико-експресивна функції художнього мовлення;

- 2) лексико-синонімічна функція;
- 3) види словесно-предметної образотворчості;
- 4) алегорична зображувальність слів (тропи – вживання слова в переносному значенні);
- 5) інтонаційно-синтетична виразність художнього мовлення (поетичні фігури мови).

Пропонуємо різноманітний дидактичний матеріал для практичного оволодіння засобами та прийомами аналізу мови художніх творів, що вивчаються мовою оригіналу (на прикладі російськомовних текстів): номінативної і лексико-експресивної, лексико-синонімічної функції художнього мовлення та видів словесно-предметної образотворчості. Таким чином здійснюється принцип єдності навчання і розвитку.

Номінативна і лексико-експресивна функції художнього мовлення [2, с. 80–83].

Завдання № 1. Знайдіть в уривках з віршів придуману форму слова або придумані слова. Яка їхня роль в тексті? Чому їх використовує автор?

1. *Я смотрел из окошка на синий платок,
Кудри черные змейно трепал ветерок. (С. Есенин)*
2. *Какой любимый! Сердцу снятся
Скирды солнца в водах лонных.
Я хотел бы затеряться*

В зеленях твоих стозвонных. (С. Есенин) [2, с. 80–83] (тут і далі розширений перелік прикладів див.: [2] – А. Р., Н. М.).

Завдання № 2. Яким чином досягається виразність, експресивність мови в представлених уривках?

1. *«...сцена внезапно опустела и надувало Фагот, равно как и наглый котяра Бегемот, растаяли в воздухе».*
2. *«... кот ... таскался от витрины к табуреткам и обратно, девица ... полностью стала тархтеть по-французски».*

3. *«Садись немедленно и прекрати эту словесную пачкотню»* [2, с. 83–85].

Завдання № 3. Експресивна лексика є невід'ємною частиною мовного спілкування між персонажами творів у різних ситуаціях. Визначте функції експресивно забарвленої лексики в наведених уривках.

1. *«Тарас, глядя на убитого им сына Андрия, с горечью думает: «Пропал, пропал бесславно, как подлая собака».*

2. *«Так, стало быть, следует, чтобы пропала даром козацкая сила, чтобы человек сгинул, как собака, без доброго дела?.. Так на что же мы живем, на какого черта мы живем?» (Н. В. Гоголь «Тарас Бульба»)* [2, с. 85].

Лексико-синонімічна функція [2, с. 87–95].

Завдання № 1. Знайдіть у наведених уривках омоніми, визначте їхню стилістичну роль:

Ты белых лебедей кормила,

Откинув тяжесть черных кос...

Я рядом плыл; сошлись кормила;

Закатный луч был странно кос. (В. Я. Брюсов) [2, с. 89].

Завдання № 2. Знайдіть у наведених уривках антоніми, поясніть їхню стилістичну роль:

И ненавидим мы, и любим мы случайно,

Ничем не жертвуя ни злобе, ни любви,

И царствует в душе какой-то холод тайный,

Когда огонь кипит в крови... (М. Ю. Лермонтов)

Завдання № 3. У наведених уривках визначте застарілі слова і їхню стилістичну роль.

Вонми, о! небо, и реку,

Земля да слышит уст глаголы:

Как дождь я словом потеку;

И снидут, как роса к цветку,

Мои вещания на доли ... (В. Тредиаковский «Парафразис вторых песни Моисеевы»)

Завдання № 4. Визначте діалектизми у віршах С. Єсеніна «У хаті». Яка їхня стилістична роль в запропонованих уривках? «Перекладіть» діалектизми літературною мовою. Що підкреслює їх присутність у тексті?

Завдання № 5. Визначте контекстуальні синоніми з уривка (від слів «За невестою своей...» до слів «Елисей, не унывая, к ветру кинулся, взывая...») «Казки про мертву царівну...» О. С. Пушкіна. Які почуття Єлисея вони передають?

Види словесно-предметної образотворчості [2, с. 95–97].

Завдання № 1. Визначте різновиди антифразису в наступних уривках.

1. «Отколе, умная, бредешь ты, голова?» –

Лисица, встретяся с Ослом, его спросила. (И. А. Крылов).

2. – Да свежие ль у тебя пироги-то?

– Помилуйте-с... самые свежие, третий пар валит! (В. Я. Шишков).

Завдання № 2. Підберіть приклади астеїзму з творів російської та української літератури.

Завдання № 3. Підберіть приклади евфемії з творів російської (наприклад, повісті О. С. Пушкіна «Капітанська донька») та української літератури.

У рамках одної статті неможливо розглянути всі варіанти завдань для аналізу мови художніх творів. Перелік таких завдань може бути розширений. Зазначимо, що ці завдання також можна використовувати під час вивчення російської мови в розділі «Лексика». При певній обробці матеріали можна застосовувати і на уроках української (рідної) мови та української літератури.

Представлені варіанти завдань, зрозуміло, не є остаточними. Методистам та вчителям-практикам належить продовжити пошуки шляхів

вдосконалення та розширення свого запасу прийомів, що не тільки дасть можливість подолати одноманітність у роботі з підручниками із зарубіжної літератури та російської мови, а й дозволить конкретно здійснити принцип єдності навчання і розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зарубіжна література: програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 5–9 класи / редкол: О. М. Ніколенко (керівник авт. колективу) та ін. Київ: МОН України, 2012 (зі змінами 2015–2017 рр.). 65 с.

2. Рубан А. А. Практикум по введению в литературоведение: учебное пособие для студентов филологических специальностей высших учебных заведений. Славянск: ЧП Маторин Б. И., 2012. 219 с.

Лисенко Н. В.

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КУРСУ «ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ» ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 014. СЕРЕДНЯ ОСВІТА (УКРАЇНСЬКА МОВА І ЛІТЕРАТУРА)

Література – вид мистецтва. Вона має універсальну здатність одночасно впливати на розум, серця і душі читачів. Література покликана сприяти формуванню особистості, її духовно-ціннісних орієнтацій, культурно-пізнавальних інтересів, естетичного смаку.

Курс «Історія української літератури» займає одне з найважливіших місць серед предметів, що вивчаються на філологічному факультеті здобувачами першого (бакалаврського) рівня спеціальності 014. Середня освіта (Українська мова і література).

Основу знань з історії української літератури закладає вивчення першого етапу її розвитку – давньої літератури. Давня українська література

– особливий суспільний та естетичний феномен, який продовжує досліджуватися фахівцями, і без усвідомлення своєрідності якого неможливо скласти повну картину розвитку української літератури загалом. Важливим є визначення часових рамок поняття «давня українська література» та обширу пам'яток, які воно охоплює. Також вивчення періоду давньої літератури здобувачами-філологами включає не лише прочитання та інтерпретацію пам'яток давнього письменства, але й знайомство з історією їх віднаходження, публікації та дослідження, вивчення різних гіпотез сучасних учених щодо різних творів.

Першим десятиріччям XIX століття належить особлива роль у багатовіковій історії української літератури. Це період, упродовж якого здійснилося перебазування усього духовного й культурного життя нації на живу, потенційно потужну й багату мову, що доти як розмовна функціонувала в народному середовищі (у пісні, в думі, в казці й легенді, в усній оповіді, взагалі в людській розмові). Література, звана художньою, високо піднесла значення народного слова, розкрила в ньому незвідані ще глибини та смисли. Тому завданням курсу є дати здобувачам систематизоване знання історії української літератури першої половини XIX століття на тлі та у зв'язках із процесами європейської (світової) естетичної свідомості, розкрити їм сутнісні ознаки української літератури, сформувані в них уміння орієнтуватися у процесі творчих пошуків нашого письменства, у розмаїтті стильових тенденцій.

Метою навчальної дисципліни «Історія української літератури», що вивчається здобувачами II року навчання, є розглянути національне письменство передусім як явище естетичне в широких зв'язках не тільки з суспільними обставинами, а й із художнім мисленням епохи взагалі, з особливостями духовного, гуманістичного руху; простежити взаємозумовленість розвитку літератури та еволюції національної ідеї в українському суспільстві, поетапне її зростання та відображення й поглиблення в художній свідомості.

Ураховуючи багатоманітні освітні завдання, ми розробили навчально-методичні посібники «Історія української літератури: від давнини до першої половини ХІХ століття» [1] та «Історія української література ХІХ століття: від Т. Шевченка до І. Франка» [2], адресовані як здобувачам, так і викладачам, які читають курс «Історія української літератури». Укладаючи ці книги, спиралися на власну практику викладання на філологічному факультеті ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Оглянемо стисло структуру посібників.

Навчально-методичні посібники складаються з двох розділів: перший – «Курс „Історія української літератури: від давнини до першої половини ХІХ століття”» [1, с. 5-90] та «Курс „Історія української літератури ХІХ століття: від Т. Шевченка до І. Франка”» [2, с. 4-58], другий – „Словник літературознавчих термінів” [1, с. 91-122; 2, с. 59-94].

У першому розділі запропоновано варіанти аудиторної та самостійної роботи. У межах кожної навчальної теми подано перелік теоретичних питань, які потрібно опрацювати, список основної й додаткової літератури, рекомендованої здобувачам. Після лекцій уміщено питання, які допоможуть систематизувати набуті знання. До практичних занять запропоновано завдання не тільки репродуктивного, але й дослідницького характеру. Питання, які винесені на практичні заняття, дають змогу сформуванню у здобувачів уміння аналізувати твори письменників на вищому рівні, встановлювати між ними необхідні зв'язки, проводити типологічні зіставлення, чітко визначати їхнє місце у світовому літературному процесі. До кожної теми запропоновано методичні поради, які допоможуть детальніше опрацювати матеріал, стимулюватимуть до творчого пошуку.

Відомо, що самостійна робота посідає важливе місце в систематичній освітній діяльності здобувачів. Щоб навчити майбутніх філологів самостійно опрацьовувати важливі літературні джерела, аналізувати художній твір, у посібнику запропоновано завдання для самостійної

роботи: матеріали для перевірки набутих знань у формі тестування, тематика науково-дослідної роботи (реферати, есе), завдання творчого характеру (створення презентацій, портфоліо, резюме письменників), твори напам'ять. Наведено також перелік текстів для обов'язкового прочитання та конспектування. Завершує розділ список контрольних питань до заліку або до екзамену залежно від виду контролю, визначеного навчальними планами спеціальності.

У другому розділі вміщено стислий термінологічний словник, де можна знайти визначення ключових понять курсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лисенко Н. Історія української літератури: від давнини до першої половини ХІХ століття : навчально-методичний посібник. Слов'янськ : ДДПУ, 2020. 123 с.

2. Лисенко Н. Історія української літератури ХІХ століття: від Т. Шевченка до І. Франка: навчально-методичний посібник. Слов'янськ : ДДПУ, 2020. 95 с.

Решетняк О. О.

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ КОМПАРАТИВНОГО АНАЛІЗУ ЗАСТОСУВАННЯ БІБЛІОНІМІВ У ТВОРЧОСТІ УКРАЇНСЬКИХ І ПОЛЬСЬКИХ ПОЕТІВ НА ЗАНЯТТЯХ ІЗ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ У ЗВО

Питання щодо застосування бібліонімів у творчості українських і польських поетів є цікавим для здобувачів вищої освіти, порушується воно під час вивчення творчості польських митців як складника дисципліни «Сучасна зарубіжна література», тому що багато бібліїзмів є спільними для низки мов, адже Біблія сприймається як своєрідний код, що об'єднує народи християнських культур, а бібліїзми – як певні біблійні універсалиї,

що є виразниками спільних релігійних і морально-етичних цінностей. Сукупність символічних значень, наявних у певному бібліїзмі, що утворився внаслідок реалізації тієї чи тієї біблієми, і вважаються символемою. Використання порівняльного аналізу щодо творчості сучасних українських і польських поетів є актуальним і наразі сприймається студентами із захватом, оскільки у нашому виші на сьогодні активно функціонує українсько-польський науковий центр.

У різних мовах та чи та символема реалізується з певними особливостями в конкретних словах чи фразеологізмах (в одному чи кількох). У трактуванні митців *вифлеємська зірка* символізує знамення, благу вість, велику радість: *«Пастуха самотнього вночі морозної я буджу, вифлеємською зіркою закликаючи...»* (Болеслав Лесьмян, «Вифлеєм»); *«Розступиться ще й перед зрячим імла, де Божя ознака – Зоря Вифлеємська на рідний чорнозем (так рідно!) лягла»* (Олег Гончаренко, «Квітка роду»); *«Відчуй, Кесаріє, серцями еллінів і римлян серцями – спорідненість тому, у чому немає означень вітчизни, а тільки осміхненість Отчого дому; осяйність Зорі шляхом до Вифлеєму, тугу пасовищ і здичилого саду – із-звідси полине звучання, повіє по світу новину, новину-розраду»* (Володимир Ляшкевич, «Плин мирри у сні диво-теплої ночі»); *«У світі цім нам холодно обом. Чужі слова, шляхи і підприємства. Та, кажуть, щось міняється, бо он зіходить зірка. Кажуть – вифлеємська»* (Павло Вольвач, «Прийшов і станув морок зусібіч...»).

Семантика символеми **Содом і Гоморра** досить прозора, оскільки її зумовлює біблійний контекст, і вона детермінована семою *смертний гріх* : *«Як завтра наш світ упаде, мов Содом і Гоморра, то власне тому, що над міру винищував кіл!»* (Оксана Забужко, «Новий закон Архімеда»). Кожен складник конденсує зміст усієї біблійної оповіді, тому може вживатися й окремо, зокрема бібліїзму **Содом** притаманна лексична варіативність у контексті: *«Довго мені відчувати содому цієї плоті, довго крутити це*

веретено, яке не знає приниження» (Іван Андрусяк, «Саломея»). Пор.: «*Тривога в папському синкліті, бичують себе (квітами), оскільки долю Содому нагадав Господь устами болонського астронома»* (Константи Ільдефонс Галчинський, «Кінець світу»); «*Нехай біль наростає і дух льоху лоскоче ніс мажордомам, а стіни змінюються, як хмари, поки не розтануть, як запах троянд над Содомом»* (Константи Ільдефонс Галчинський, «Бал у Соломона»). Якщо для українського поета І. Андрусяка содом втрачає свою первинну денотацію як географічного місця й буквально символізує **гріх** як невід'ємну частину людської природи, аморальність людства загалом, бруд, то для поляка К. Галчинського те, що сталося в біблійні часи із Содомом, є радше засторогою втриматися від спокуси та не наслідувати приклад сумнозвісного іудейського міста.

Символема **Голгофа** є однією із найуживаніших у контексті. Її символічне значення конденсує важкий шлях до мети, тяжкі моральні та фізичні випробування, обставини, які спричиняють страждання людини. «*Неначе склоріз, обтинає нам пам'ять склероз. Тому – на Голготу юрбою: мов півчі на крилос»* (Ігор Римарук, «А те, що живий, – серед ночі засвідчує страх»); «*Та Господові хто накаже: «Годі!»? – і сипле сніг, пречистий, запашний, і вічний хрест буяє на Голготі»* (Костянтин Москалець, «Історія троянди та снігів...»); «*Не Орфес зійдеш ти у гору ту, Евридиці й Голгофі чужий, споночіє зимно на пустоту, сповеніє час на межі»* (Дмитро Чистяк, «Карпатська балада»); «*Там, на білому екрані, видно грецію і канни, ось – гондола, ось – горгона, ось – голгофа, матадори й пілігрими, пелікани і вулкани, і кривава залізнична катастрофа»* (Юрій Андрухович, «Фотопластикум» у готелі «Під ружею»).

У сучасній комунікативній практиці символізма **Едем** (Еден) позначає *рай, райське життя. Еден, Обітована земля, Єрусалим, гора Сіон* у символічно-алегоричному сенсі є взаємозамінними синонімами й маніфестантами символізма **Боже Царство** як гармонійного центру світу:

«Якби спромігся щиросердно бути злим, я, може б, ще й любесенько здолав рів, і не почив би другий цей Єрусалим, як на Голготі перший, днесь на Лаврі?!» (Олег Гончаренко, «Думки»); *«...І вже вуста судомою звело, і прийняла душа неопалима розпечені горби Єрусалима і Києва обпалене зело»* (Мойсей Фішбейнсер, «І вже вуста судомою звело»).

Уявлення, сформовані в біблійних текстах, вияскравили один зі складників християнського образу раю як місця вічного блаженства, обіцяного праведникам: *«Вечірнє сонце, дякую за втому. За тих лісів просвітлений Едем і за волошку в житті золотому»* (Ліна Костенко, «Вечірнє сонце, дякую за день!»); *«Захищений плащем, тримаючись багра, пливеш крізь рев сурем з-під серця і ребра туди, де вхід в Едем. І в пекло теж діра»* (Юрій Андрухович, цикл «Індія»). Землю, яку обіцяв Бог іудеям, у Писанні номіновано «Обітована» (церковнослов'янською), тобто «обіцяна»: *«Де на землі земля обітована?»* (Ліна Костенко, «Ісус Христос розп'ятий був не раз»); *«Земля Обітована – вона ж під нами, наша, ось вона!»* (Ліна Костенко, «Берестечко»); *«Обітована земля не прийме обітниці»* (Іван Андрусак, поема «Каїн»). За біблійною історією, це земля спасіння, Ханаан, *«наново набутий рай, земля широка та простора, вельми добра, різко відмінна від безводної і безлюдної пустелі»* [2, с. 162]: *«Ступила моя нога на корабель Євангелія, і корабель відпливає. Він висадив мене на берег Ханаана і ніколи більше не повернеться!»* (Едвард Стахура, «Господи, чи це не Ти врятував Данила?»).

Отже, завдяки імплікації в українській комунікативній практиці функціують символами **Еден (Едем), Обітована (обіцяна) земля, Ханаан, Єрусалим, Новий (Небесний) Єрусалим**. Саме імплікація зумовлює конденсацію змісту проаналізованих одиниць як наслідок семантичної трансформації топонімних компонентів, що є маніфестантами прецедентності.

Символема *Месія* репрезентує образ пророчий, основне смислове навантаження якого полягає в ідеї месіанського призначення Ісуса – спасіння та вічне життя. Антропонім *Христос* запозичено за старослов'янського посередництва давньоукраїнською мовою з грецької як похідне від «помазати». Месія – український фонетичний відповідник єврейського машіах – «помазанник» [3, с. 62], тому іудеї називають Ісуса Месією, а у християн узвичаєною є номінація Христос. Обидва конституенти є маркерами місії Ісуса на землі. Антропонім Ісус Христос маніфестує семи *чистота, досконалість, добровільна жертовність, невинність, святість*. Істотна ознака українського релігійного й національного світогляду – христоцентричність, яку вияскравлено в концептуалізації антропоніма Ісус Христос як константи духовної культури: *«Що за чудасія, дають старцям, підсаджують калік, а тут же йде, ну, добре, не Месія, – людина просто, просто чоловік!»* (Ліна Костенко, «Брейгель. Шлях на Голгофу»); *«Ти на Голгофі вже Месія, а на руках іще дитя»* (Ліна Костенко, «Свят-вечір»). Пор.: *«Варавва міг би все зробити для цілей операції: дав би себе вмовити стати царем і навіть месією»* (Томаш Ковальчик, «Останнє мовчання Іуди»); *«Невідомий тесля з Назарета не перший, хто видавав себе за Месію»* (Чеслав Мілош, «Син першосвященника»). Тобто, і для української поетеси, і для польських митців символічні значення збігаються.

Цікава ситуація постає у зв'язку з відмінностями в парадигмі українського та польського світобачення: у поетичній традиції українців спостерігаємо символему **Богородиця** (**Божа Матір, Пресвята Богородиця**), що уособлює безмежну материнську любов та заступництво, тоді як поляки апелюють здебільшого до символіки **Діва Марія** (**Мадонна**), сакральне значення якої – символ праведності, глибокої віри, покірності Божій волі, самопожертви, непорочності. Різницю у сприйнятті можна пояснити своєрідним і споконвічним для українців культом матері,

оскільки він не обмежений лише пошаною до біологічної неньки, а має ширші обрії: це й Божа Мати, і Церква, яка об'єднує християн, й Україна, тому ми часто просимо Пресвяту Богородицю, аби вона як Матір захистила українських синів: *«Мені наснилась Божа мати, яка мене стежиною вела, вона давала мені знати, щоб не забув я отчого гнізда»* (Ілля Манченко, «Наснилась Божа Мати»); *«А на стіні припала Божа мати до ніг месії. До пробитих ніг»* (Василь Герасим'юк, «Є стіни, стеля...»). Пор.: *«І ледь зауважує, як, повільно рея, ангел червону троянду на щит йому ладнає, знак мадонни, що пам'ятає його в емпірії і за вірність йому вдячністю платить»* (Болеслав Лесьмян, «Дон Кіхот»); *«У друкарні райській, де метушаться Музи, а Діва Марія навздогін кричить, як на малих хлопців ...»* (Константи Ільдефонс Галчинський, «Окуляри Сташека»).

Отже, застосовуючи компаративний аналіз щодо функціонування біблійних символів у творчості українських і польських митців на заняттях із зарубіжної літератури, формуємо різноплощинне світосприймання здобувачів як майбутніх філологів і підтримуємо зацікавленість до культурних набуток такого близького в усіх аспектах до українського узусу народу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту / переклад проф. Івана Огієнка. К. : Українське Біблійне Товариство, 2002. 1375 с.
2. Коваль А. П. Коптілов В. В. Крилаті вислови в українській літературній мові. К.: Вища школа, 1975. 336 с.
3. Мацьків П. В. Концептосфера Бог в українській мовній картині світу: біблійний, фольклорний, словниково-діахронний дискурси : дис. ... доктора філол. наук : 10.02.01 / Мацьків Петро Васильович. К., 2008. 368 с.

ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ В КОНТЕКСТІ НУШ

Основна мета НУШ – створення школи, у якій буде приємно навчатись і яка даватиме учням не тільки знання, а й уміння застосовувати їх у житті, створення основи для неперервної освіти і подальшого розвитку. Саме в цих умовах підсилюється висока роль учителя як партнера у розвитку обізнаної особистості. Тобто, суспільство ХХІ століття вимагає від школи професійних та творчих учителів, які здатні покращити майбутнє своєї держави.

У концепції «Нової української школи» зазначено, що школа має бути в авангарді суспільних змін, а випускник нової української школи – це цілісна особистість, усебічно розвинена, здатна до критичного мислення; патріот з активною позицією, який діє згідно з морально-етичними принципами і здатний приймати відповідальні рішення; поважає гідність і права людини; інноватор, здатний змінювати навколишній світ, розвивати економіку, конкурувати на ринку праці, учитися впродовж життя [2, с. 6].

Отже, необхідно шукати нові підходи та технології навчання. Але застосування інновацій не має бути самоціллю педагога. Головне – це кінцевий результат роботи, а інновації – це лише деякі зі шляхів досягнення поставлених цілей.

Тому намагаюся здійснювати свою педагогічну діяльність так, щоб найбільш повно розкрити не тільки здібності й талант кожного учня, а й розвивати власну ініціативу та творчий пошук, які є чинниками самореалізації у професійній діяльності. Це дає можливість реалізувати такі основні завдання:

- здійснення диференційованого навчання;

- розвиток творчих здібностей;
- створення умов для всебічного розвитку особистості;
- впровадження інноваційних методик навчання.

Що ж є складовими ефективного уроку? На мій погляд, учитель повинен вибрати ту «родзинку», що дасть змогу створити свою міні-методику. А у творчого вчителя й учні прагнутимуть до творчості. У своїй педагогічній практиці застосовую спосіб інтеграції окремих елементів сучасних технологій навчання.

Особливу роль звертаю на використання інформаційно-комунікаційних технологій. Використання мультимедійних засобів дає мені можливість залучити учнів до активного навчання. За допомогою мультимедійних засобів навчання учні стають віртуальними свідками історичних подій, здійснюють подорожі.

У рамках концепції Нової української школи (НУШ) активно впроваджений такий інноваційний напрямок роботи, як LEGO – технології. Така форма роботи є цікавою та розвиває низку характеристик: критичне, творче мислення, увагу, уяву, навички аналізу та синтезу, навички роботи в команді.

Цікавою технологією є використання «Флеш карток», коли учні через певні проміжки часу вивчають та перевіряють інформацію, яка подається на спеціальних картках (у вигляді слів чи зображень). Дані на них розміщуються з обох боків. Наприклад, на одному знаходиться запитання, а на іншому – відповідь чи коротке пояснення.

Добре спрацьовує метод «Лайфакери», метою якого є поставити учнів у таку ситуацію, за якої їм необхідно буде створити щось оригінальне і водночас потрібне.

QR-коди – такі графічні позначки, що дозволяють отримати миттєвий доступ до будь-якої інформації з мережі Інтернет за допомогою смартфонів. Із залученням QR-кодів можна зашифрувати та отримувати

швидкий доступ фактично до будь-якої інформації у мережі Інтернет: відео на YouTube, посилання на аудіофайл, книгу. Або у такий спосіб може бути закодовано невеличкий текст, який можна «зчитати» навіть без доступу до мережі Інтернет.

Прийом критичного мислення «Плакат думок», «Ментальна карта», «Інтелект карта» буде доречним на будь-яких уроках. Цей засіб візуалізації створює позитивну мотивацію до освітнього процесу, стимулює інтереси, розвиває бажання практичного застосування набутих знань. Націлений не стільки на інформування учнів, скільки на вміння розв'язувати проблеми, що виникають у пізнанні та практичному житті. Як результат – перед особистістю розкривається процес виникнення того чи того знання.

Буктрейлер – це короткий відеоролик або кліп за мотивами книги. Це можливість розкрити творчі здібності, навчитися мислити по-новому, бути модним і сучасним. І це дійсно працює – підвищує читацький інтерес. Розповідь про книгу подається в інтригованій формі. Саме читання книг розвиває нашу уяву, збагачує розум, волю, формує характер. Буктрейлери можуть бути ігровими, анімаційними, виготовленими у формі комп'ютерної графіки або мультиплікації, колажу.

Сучасний урок вимагає від педагога оптимального поєднання індивідуальної, парної, групової і колективної форм організації навчальної діяльності учнів [1, с. 231-232].

Успішно на уроках використовую роботу у великих і малих групах, парах. Адже саме співпраця в парах готує дітей для подальшої роботи в групах. Групова робота – це особлива організація уроку. Вона передбачає взаємодію між учнями і робить непрямим керування вчителя. Він виступає організатором початку і кінця роботи: формулює завдання, спільну інструкцію по його виконанню, разом з учнями бере участь в оцінці результатів. Етап спільної оцінки допомагає формуванню самооцінки і самоконтролю школярів. Дуже важливо, що оцінюється робота всієї групи,

а не окремих учнів. Ця форма роботи має велике значення для формування самостійності школяра. Працюючи в команді, учень має можливість проявляти ініціативу, вчитися планувати свої дії, переконувати, нести відповідальність за себе і команду [3, с. 61].

Сучасні педагогічні технології та методи роботи дають змогу не стояти на місці, максимально залучаючи учня до роботи на уроці та даючи можливість відчувати себе невід'ємною частиною педагогічного процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Досяк І.М. Нестандартні уроки з використанням інноваційних технологій. Харків : Видавнича група «Основа». 2007. 160 с.

2. Концепція НУШ. Електронний ресурс. Режим доступу до джерела: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/novaukrainska-shkolacompressed.pdf>.

3. Пометун О.І., Пироженко Л.В., Коберник Г.І. Інтерактивні технології навчання. Київ : Наук. світ, 2004. 85 с.

Щербатюк В. С.

ДЕКІЛЬКА МЕТОДИЧНИХ ПРИЙОМІВ ЩОДО ФОРМУВАННЯ МАТЕМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРИ

Сучасна шкільна освіта спрямована на формування творчої особистості з критичним та абстрактним мисленням, з мотивацією до активної, творчої діяльності, особистості, яка має розвинуте самопізнання, уміє адекватно оцінювати ситуації, приймати правильні рішення, нести відповідальність за власні вчинки, самовдосконалюватися та самореалізуватися.

Одним з важливих концептуальних положень оновлення змісту та якості освіти є впровадження компетентнісного підходу в закладах загальної середньої освіти. Сучасна школа має сприяти розвиткові

демократичної культури, формуванню необхідних для проживання в європейському співтоваристві компетентностей, політико-правових і соціально-економічних знань.

Основним завданням компетентнісного підходу є не лише оволодіння предметними знаннями, але й уміння ефективно застосовувати їх на практиці. Це означає, що «в результаті компетентнісно спрямованої літературної освіти учень не просто знає імена та прізвища визначених програмою письменників, певні літературознавчі поняття, зміст вивчених творів тощо, а орієнтується на ринку друкованих джерел, може розрізнити твори маскультури і художню літературу, самостійно обирає та зіставляє різні естетичні явища (художній твір, музичний твір, театральну виставу, кінофільм тощо), висловлює власну оцінку, мотивує її, аргументовано інтерпретує прочитане та побачене» [3].

У Державному стандарті базової середньої освіти (2020 р.) окреслено компетентнісний потенціал мовно-літературної освітньої галузі. Так, до ключових компетентностей належать: вільне володіння державною мовою; здатність спілкуватися рідною та іноземними мовами; математична компетентність; компетентність в галузі природничих наук, техніки і технологій; інноваційність; екологічна компетентність; інформаційно-комунікаційна компетентність; навчання впродовж життя; громадянські та соціальні компетентності; культурна компетентність; підприємливість та фінансова грамотність. Серед названих компетентностей виокремлюємо математичну, яка передбачає «уміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, виокремлювати головну та другорядну інформацію; чітко формулювати визначення й будувати гіпотези; перетворювати інформацію з однієї форми в іншу (текст, графік, таблиця, схема) для вирішення комунікативних завдань» [2]. Тому основними засобами формування математичної компетентності на уроках літератури є логіка, аналіз,

прогнозування, синтез, дослідження, інтерпретація, оцінка результатів, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, пошук пояснень, доведення правильності тверджень, алгоритмізація читання й дослідження смислів тексту та смислового навантаження художніх образів, використання графічних (візуальних) організаторів тощо.

Розглянемо деякі методичні прийоми, використання яких на уроках літератури сприяє розвитку математичної компетентності.

Технологія використання візуальних чи графічних організаторів, спрямована на розвиток уміння працювати з інформацією в процесі читання й письма, пропонує багато прийомів і методів роботи з навчальним текстом, а також рекомендацій з їх використання на кожному етапі уроку. Одним із ефективних видів роботи є *графічні (візуальні) організатори* – це графічне представлення різноманітних розумових процесів, завдяки яким прихований процес мислення стає наочним, набуває візуального втілення, тому що застосування графічних організаторів дозволяє розгорнути розумові процеси на площині. Ці форми роботи систематизують думки, роблять складні конструкції більш зрозумілими. Також засоби візуалізації допомагають школярам актуалізувати відоме, уплітати досвід і знання в нову інформацію, краще її класифікувати та логічніше формулювати висновки. Вони розвивають абстрактне й критичне мислення, формують уміння аналізувати матеріал, оцінювати й коректувати процес власної навчальної діяльності, орієнтуватися в ситуації, обмірковувати всі можливі відповіді на складні питання [1, с. 18].

Вибір графічних організаторів залежить від етапу роботи з текстом. Зокрема, у процесі роботи з художнім текстом можна використовувати такі графічні організатори:

1. Стратегія «Асоціативний куц». Застосовуємо для графічної організації асоціацій,

образних уявлень здобувачів освіти, що виникають у них на основі нової теми до її вивчення. Проте, як показує досвід, робота зі

створеним «асоціативним куцем» може проводитися і протягом уроку (реалізації проєкту). У процесі навчальної діяльності можна систематизувати поняття, розширювати низку питань та напрямів вивчення того чи того матеріалу. Учитель фіксує відповіді учнів у вигляді своєрідного «куца», який поступово «розростається».

2. Прийом «Кластер». Передбачає виокремлення смислових одиниць

тексту й графічне оформлення їх у певному порядку. Кластер допомагає учням вільно думати й висловлюватись із будь-якої теми. У центрі листка учень записує ключове слово, а від нього

малює стрілочки в різні боки, які поєднують центральне поняття з іншими, від яких, так само стрілочки розходяться далі й далі, указуючи на змістові поля того чи того поняття. Результатом буде структура, яка графічно показує міркування на тему, визначає її інформаційне поле.

3. Діаграма Fishbone. Дослівно Fishbone перекладається як «Риб'яча

кістка» або «Скелет риби». Це спрощена назва методу структурного аналізу причинно-наслідкових зв'язків, який винайшов

японський учений Каору Ішикава, тому схему-діаграму часто називають діаграмою Ішикава. В основі методики – схематична діаграма у формі риб'ячого скелету. Така нестандартна та водночас проста схема дозволяє провести швидкий та точний аналіз певної проблеми, виявивши її причини та наслідки. А потім потрібно лише зробити правильні висновки.

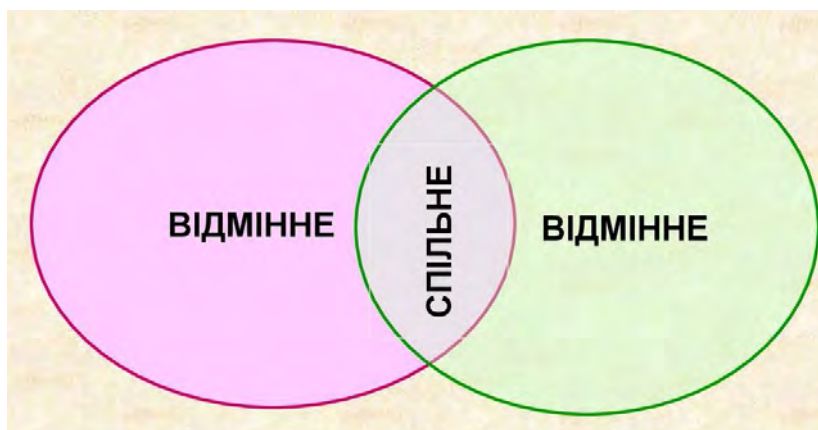
Схема включає в себе чотири основні блоки, представлені у вигляді голови, кісток та хвоста риби. Кожна з них відповідає за певні нюанси:

- ✓ голова – тема, питання чи проблема, що підлягає аналізу;
- ✓ верхні кістки (або ті, що розміщені з правого боку при вертикальному положенні схеми) – основні поняття теми та причини виникнення проблеми;
- ✓ нижні кістки (або ті, що розміщені з лівого боку при вертикальному положенні схеми) – факти, що є підтвердженням певних причин чи понять, указаних у схемі;
- ✓ хвіст – відповідь на поставлене питання, висновки.

Найважливіші поняття треба розміщувати ближче до голови.

Записи повинні бути короткими: ключові слова або фрази, що відображають суть явища. Діаграма дозволяє в простій і доступній формі систематизувати всі можливі проблеми, виокремити найістотніші та провести пошук першопричини.

4. *Кола Вена*. Використовуємо на уроці, коли необхідно знайти щось спільне чи відмінне. Переважно це два (інколи більше) кола, що перетинаються. У спільному секторі кіл записуємо спільні риси, наприклад, персонажів того чи того твору, або певних літературознавчих понять. У вільних секторах кіл – відмінні. Цей вид схеми сприяє розвитку критичного мислення.

Отже, графічні організатори розвивають уміння систематизувати навчальний матеріал, установлювати причинно-наслідкові зв'язки, перетворювати інформацію з однієї форми в іншу, висловлюватися точно, логічно та послідовно, а отже, застосування їх на уроках літератури сприяє формуванню математичної компетентності здобувачів освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брежнєва О., Гавриш Н. Оптимізація процесу викладання фахових дисциплін на основі застосування графічних організаторів. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2020. Вип. 3. С. 15–24. URL : <http://znp.udpu.edu.ua/article/view/219081/218759>.

2. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.02.2020 р. № 143. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#n9>.

3. Семанюк Р. С. Формування предметних компетентностей учнів на уроках зарубіжної літератури. URL : <http://www.kosivlyceum.eduikit.if.ua/Files/downloads/Формування%20предметних%20компетентностей%20учнів%20на%20уроках%20зарубіжної%20літератури.pdf>.

КУЛЬТУРОМОВНА ОСОБИСТІСТЬ ФАХІВЦЯ У ХХІ СТОЛІТТІ

Маторіна Н. М., Рубан А. А.

ПРО КУЛЬТУРОМОВНУ ОСОБИСТІСТЬ ФАХІВЦЯ У ХХІ столітті

В умовах сучасного демократичного розвитку України неабиякого значення набувають гуманітарні знання, які виявляють не лише багатогранну сутність людини, а і її творчий потенціал. Філологія – одна з найдавніших наук, яка об'єднала шанувальників духовної культури й літературної творчості в усьому світі. З огляду на це, складником загальної системи гуманітарних знань у педагогічних закладах вищої освіти може й повинна стати навчальна дисципліна «Історія філології», тому що саме філологічні студії в їх розбудові дають змогу продемонструвати студентам різноманітні форми і прийоми професійного оцінювання й роботи з текстом, принципи залучення тексту до культури, різноманіття функціонування сучасного тексту, і, як результат, – формують образ сучасної людини загалом.

Історія філології як наукова дисципліна має принципове значення для виховання й освіти будь-якого фахівця (а не лише філолога!), оскільки будь-яка особистість будь-якої професії повинна бути підготовлена «словесно», тобто філологічно. На жаль, не всі навчальні плани, зокрема й філологічних спеціальностей вишів, відповідають викликам сьогодення, зокрема на філологічному факультеті ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» навчальну дисципліну «Історія філології» включено лише до навчальних планів освітньо-наукової програми доктора філософії за спеціальністю «Загальне мовознавство».

Чим корисним може бути для студентів курс «Історія філології»? На які питання він зможе дати відповіді? Це, зокрема:

- точне визначення філології як науки, її взаємозв'язок з іншими філологічними дисциплінами;
- формування уявлення про історію, сучасний стан і перспективи еволюції теорії філології загалом і її конкретних (профільних) галузей;
- класичне знання й сучасна інтерпретація основних понять філології як науки, своєрідність її методів роботи з текстом;
- уявлення про історію та періодизацію філологічних дисциплін, їх послідовний розвиток, національні риси таких дисциплін, як словесність або культура мовлення; краще розуміння риторики, поезики, семіотики тощо;
- володіння базовими навичками добору й аналізу мовних і літературних фактів, лінгвістичного аналізу та інтерпретації тексту;
- розвиток дослідницьких, творчих і мовленнєвих навичок завдяки різноаспектному аналізу текстів;
- формування естетичних навичок, уміння стилістичного оцінювання та визначення пріоритетів у виборі культурно значущих текстів;
- уявлення про зміст філологічної спеціальності, специфіку діяльності фахівця-філолога в різних галузях словесної творчості;
- готовність до поширення й популяризації філологічних знань і виховної роботи з учнями тощо;

Для представлення теоретичного матеріалу з історії філології залежно від основного методу проведення занять використовуємо такі лекції: інформаційно-діалогічні, проблемні, евристичні, інтерактивні, пояснювально-ілюстративні, інформаційні, лекції-розповіді, інформаційно-проблемні лекції з викладенням альтернативних точок зору, лекції-бесіди, лекції-візуалізації, лекції-презентації, лекції-пояснення, лекції-консультації, лекції-дискусії, лекції-провокації (лекції із запланованими помилками) тощо [див.: 1–6].

У навчально-виховному процесі застосовуємо інформаційні технології, зокрема електронні навчальні видання, інтернет-технології, комп'ютерне тестування тощо.

Для практичного опанування курсу «Історія філології» пропонуємо систему завдань, а саме: проблемні запитання, проблемно-аналітичні завдання, термінологічні диктанти різних видів, творчі завдання, доповіді-презентації, навчальні конференції з доповідями студентів, есе, тестування, семінари-бесіди, евристичні бесіди тощо.

Шановні науковці-філологи! Пропонуємо низку *тестових завдань для перевірки* вашого особистого рівня знань з історії філології.

1. Тестові завдання закритої форми з вибором однієї правильної відповіді (знаком * позначаємо правильну відповідь).

1. Спочатку мовознавство розвивалося в царині: а) філософії*; б) філології; в) риторики; г) культурології. 2. Основний предмет дослідження філології: а) загальні закономірності мовленнєвої поведінки, задіяні в різних ситуаціях спілкування, галузях діяльності, і практичні можливості використання їх для конструювання ефективного висловлювання; б) мовний текст*; в) система мови й пояснення її фактів на різних рівнях; г) дослідження культури як цілісного системного явища. 3. Основною метою дослідження філології є: а) переконати слухачів у чомусь за допомогою слова, донести до них промовою певну думку, викликати певні почуття; б) визначити функційно-стильові засоби мови та їх нормативне застосування, варіанти й відхилення в синхронному й діахронному ракурсах; в) коментар та інтерпретація*; г) виявлення та систематичний огляд правильних способів міркування. 4. Почесне неофіційне звання «патріарх слов'янської філології» отримав: а) Й. Добровський*; б) О. О. Кочубинський; в) А. Кримський; г) П. О. Бузук. 5. Автор «Вступу до загальної філології» (1853):

- а) І. Огієнко; б) О. А. Хованський; в) П. Г. Житецький;
г) К. П. Зеленецький*.

2. Тестові завдання закритої форми на встановлення відповідності чи відновлення відповідності.

1	Філологія – це мистецтво читати, а філолог – це кращий із читачів, найкращий коментатор і критик, майстер читання.	1	Ю. В. Рождественський
2	Філологія – співдружність гуманітарних дисциплін..., які вивчають історію і з'ясовують сутність духовної культури людства завдяки мовному та стилістичному аналізу письмових текстів.	2	В. К. Тредіаковський
3	Кожна інтелігентна людина повинна бути хоч трохи філологом.	3	Д. С. Лихачов
4	«...полуденного солнца яснее, что вся вообще филология ... самую вещь есть токмо что элоквенция», которая «управляет, умножает, утверждает..., повсюду сияет и объединяет все науки и знания, ибо все они токмо чрез элоквенцию говорят».	4	С. С. Аверинцев
5	Філологічне знання полягає в проникненні не лише у зміст того чи іншого тексту, а й в його тлумачення.	5	Г. Й. Винокур

[Відповіді: 1 → 5; 2 → 4; 3 → 3; 4 → 2; 5 → 1].

3. Тестові завдання відкритої форми на доповнення запропонованого речення окремими словами.

1. Філологія виникає як рефлексія над ... (словом і мовленням).
2. Сучасна філологія – це сукупність гуманітарних наук і наукових дисциплін, які за допомогою аналізу вивчають природну мову, текст і ... (*homo loquens* – головне втілення людського духу). (Ю. С. Степанов).
3. Основним завданням філології є виокремлення творів словесності, що мають культурне значення, від таких ... (які його не мають).
4. «Золотим віком філології» вважають ... (XIX ст.).
5. День філолога святкують ... (щороку 25 травня).

Отже, вивчення дисципліни «Історія філології» на філологічних факультетах педагогічних закладів вищої освіти сприятиме формуванню у майбутніх фахівців – учителів-словесників – спеціально-наукового світогляду, набуттю наукової компетенції, що вможливить узгодження різних явищ у царині естетики, культури, мови й літератури, окреслення наукової перспективи філологічного дослідження й основних періодів розвитку філології, формування уявлення про еволюцію наукового знання, навичок застосування теоретичних знань у науково-дослідній роботі й уміння самостійно аналізувати художнє явище: текст, контекст, науковий коментар тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волков В. В. Филология в системе современного гуманитарного знания. Москва: Флинта, 2014. 223 с.
2. Історія українознавства: навчальний посібник [для студ. ВНЗ] / Кол. авторів: П. Кононенко, Л. Токар (кер. проекту та наук. ред.), О. Бажан та ін.; за ред. П. Кононенка. Київ: Академвидав, 2011. 512 с.
3. Хроленко А. Т. История филологии. Москва: Флинта, 2013. 138 с.
4. Хроленко А. Т. Основы современной филологии. Москва: Флинта, 2013. 344 с.

5. Чувакин А. А. Основы филологии. Москва: ФЛИНТА: Наука, 2011. 240 с.
6. Штайн К. Э., Петренко Д. И. История филологии. Москва: Юрайт, 2020. 270 с.

Лапушкіна Н. П., Семергей Д. В.

ВПЛИВ РОДИННОГО СЕРЕДОВИЩА ТА ПРОФЕСІЙНОГО ОТОЧЕННЯ НА ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТА ПЕДАГОГІЧНОГО ВНЗ ДОНБАСУ

Останнім часом освітня політика нашої держави стає більш спрямованою на створення ефективного навчального та інформаційного простору. Реформування освітньої галузі, окрім змін у підходах до навчання, передбачає посилення вимог до мовної підготовки спеціалістів, зокрема, розвитку культури мовлення майбутніх педагогів.

Як влучно зазначають сучасні науковці, проблема формування мовної особистості «пронизує всі аспекти вивчення мови й людини, водночас руйнує межі між соціолінгвістикою і психолінгвістикою, між соціальною психологією і вивченням етнічної самосвідомості» [див: 2; 6]. До цієї проблеми зверталися такі дослідники, як В. Баланюк, Т. Груба, Н. Голуб, Л. Мацько, А. Нікітіна, О. Семенов. Проте мовна ситуація в кожному окремому середовищі та регіоні вимагає постійного спостереження та відслідковування змін, що покликані інтенсивним мовним та інтелектуальним розвитком особистості у зв'язку із загальною глобалізацією всіх суспільних процесів. На Донбасі проблема мовної стійкості в умовах двомовності звучить особливо гостро, що набуває ще більшої актуальності при підготовці майбутніх педагогів.

Мета статті – проаналізувати вплив родинного середовища та професійного оточення на формування мовної культури студентів педагогічного вишу на Донбасі.

Ознаками сучасного суспільства є багатомовність і полікультурність. Через те, що в нашому світі майже немає етнічно однорідних держав, білінгвізм (володіння двома мовами на рівні розуміння та вільного спілкування) як явище отримав велике поширення. Так склалося історично, що державна та рідна мова в нашій країні для багатьох людей не є тотожними поняттями, а нерозуміння глибинного значення цих категорій призводить до непорозумінь і спекуляцій. Тож в Україні від 16 січня 2021 року набули чинності окремі норми закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [див: 3; 4], що викликало певний резонанс у суспільстві. Частина населення закликала стати на захист єдиної державної української мови як невід'ємної частини суверенітету України, до боротьби з двомовністю. Інші вважали, що прийняття цього закону недоречне, бо є примусовим і обмежує права нацменшин. Така ситуація була передбачуваною, адже на території Донецької області рівень мовної культури визначається передусім сімейними традиціями, а відсоток вихідців з російськомовних родин тут значно вищий, ніж в інших областях.

Розглядаючи родинне середовище як один з основних чинників, що впливає на формування мовної культури молодого покоління, можна констатувати, що цей процес відбувається в обох напрямках. Родина виховує в дитині певні якості, формує навички спілкування, необхідні для комфортного існування в соціумі. Набуті знання підліток приносить у спільноту, де відбувається взаємодія з іншими дітьми, інтеграція власного досвіду в життя спільноти. Оточення зі свого боку теж здійснює вплив на особистість. Усі зміни, які відбуваються навколо, дитина бере до уваги й на основі набутого досвіду переносить побачене в життя родини. Процес

такого взаємовпливу не може бути швидким, проте, наприклад, використання старшим поколінням у своєму мовленні молодіжного сленгу («камільфо», «кинь мені на телефон») свідчить про незворотність таких процесів.

Зі зміною освітнього середовища, наприклад, потрапляння в умови навчання в педагогічному виші, ставлення студента до вибору мови спілкування стає більш усвідомленим. Вплив родини в цій ситуації дещо знижується, на перше місце у формуванні мовної культури виходить оточення – професійне та неформальне. Проте основи, закладені в родині, все ж залишаються дуже міцними. Свідченням цього є спілкування з однолітками поза навчальним процесом, яке відповідає традиціям, закладеним у сім'ї. Закономірно, що мовленнєвим авторитетом для студентів стають викладачі вишу. Особливо знаковим це є на Донбасі, де використання державної мови асоціюється із процесом навчання, а російської – із повсякденним спілкуванням. Тож переважно складається ситуація, коли в межах навчального закладу діти спілкуються українською, а в сім'ї та в колі однолітків – російською. Причому незалежно від мови спілкування, більшість визнає рідною – українську. Проте, як влучно зауважує К. Климова, «у площині вивчення психологічних засад процесу формування мовленнєвої культури майбутніх учителів-нефілологів слід звернути увагу на таке психолінгвістичне поняття, як внутрішнє мовлення» [5, с. 202]. Саме здатність мислити українською є одним із важливих критеріїв виявлення рівня сформованості комунікативних якостей мовлення майбутнього педагога. Удосконалення ж мовленнєвих навичок майбутніх педагогів здійснюється в процесі індивідуального професійного становлення особистості. Усвідомлення себе вчителем, готовим до професійної комунікації засобами мови, яке відбувається в процесі грамотно побудованого навчання, поступово призводить до

значного підвищення рівня культури мовлення, здатності до безперервного професійного розвитку.

З метою виявлення особливостей змін у формуванні мовної культури особистості у зв'язку зі зміною навчального середовища, а також з'ясування внутрішніх потреб у самовдосконаленні студентів початкових курсів педагогічного вишу було проведено анкетування на філологічному (22 особи) та фізико-математичному (21 особа) факультетах. Було запропоновано ряд питань, спрямованих на визначення позиції респондентів щодо грамотного літературного мовлення та змін, які відбулися після початку навчання в педагогічному ВНЗ (результати представлено в цифрах у такому порядку: філологічний / фізико-математичний):

1. Яку мову вважаєте рідною? (українську – 20/7, російську – 2/14)
2. Якою мовою спілкуєтесь у родині? (українською – 2/3, російською – 20/18)
3. Якою мовою спілкуєтесь в оточенні однолітків поза навчанням? (українською – 1/1, російською – 21/20)
4. Якою мовою повинно вестися викладання у вишах негуманітарного профілю? (повністю українською – 2/6, на вибір студента – 19/15)
5. Яке Ваше ставлення до використання української мови у сфері обслуговування? (підтримую – 18/6, вважаю необов'язковим – 3/15)
6. Чи відчуваєте зміни у власному мовленні та помилки оточення після навчання у ВНЗ? (так – 20/11, не бачу змін – 1/10)
7. Як Ви вважаєте, двомовність Донбасу знижує рівень володіння українською мовою чи не є проблемою? (знижує – 2/3; ні, можна вивчати мови паралельно – 20/18)

Результати опитування продемонстрували, що думки студентів філологічного і фізико-математичного факультету збігаються у більшості питань (2, 3, 4, та 7 питання), різняться ж у 1, 5 та 6 питаннях.

Дослідження виявило, що майже всі студенти філологічного факультету вважають рідною мовою – українську. Це пов'язано насамперед із їхньою майбутньою професійною діяльністю. Також ми відмітили, що більшість студентів фізико-математичного факультету обрали за рідну мову – російську. Це можна пояснити тим, що мовна культура студентів формувалася в російськомовному соціумі. Тож для студентів негуманітарної спеціальності не притаманний «мовленнєвий патріотизм».

Результати цього та подібних опитувань доводять, що більшість сучасних студентів (зокрема педагогічного вишу) вважають питання мовної культури провідним у розвитку державності, усвідомлюють свою відповідальність за рівень власної мовної культури та прагнуть її розвивати, проте переважно займають пасивну позицію, не сприймаючи ситуацію з двомовністю регіону, як проблему. Тож дані підтверджують гіпотезу про те, що на території Східної України вільно побутують дві мови, хоча перевага надається російській. Через те, що мовна ситуація в Україні змінюється, подальше дослідження цієї теми є актуальним.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баланюк В. С. Мовне середовище та мовна особистість: соціокультурні фактори підготовки майбутнього вчителя. Наукові записки [Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова]. Серія : Педагогічні та історичні науки. Київ, 2014. Вип. 116. С. 10–17.

2. Груба Т.Л. Сутнісні характеристики мовної особистості випускника профільної школи. Науковий вісник Донбасу, 2018. Вип. №1–2. С.37–38.

3. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (Відомості Верховної Ради (ВВР) 2019, № 21, ст. 81).

Стаття № 21. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19>

4. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 21, ст. 81).

Стаття № 30. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19>

5. Климова К. Формування культури українського мовлення в майбутніх учителів-нефілологів (психологічні передумови). Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 8. Філологічні науки. Випуск 3. К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. С.198–205.

6. Нікітіна А. В. Дискурсна особистість як лінгводидактичне поняття. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки : зб. наук. пр. Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського., 2015. №4 (51). С. 271–282.

Полякова Т. В.

ЛЕКСИЧНЕ БАГАТСТВО МОВЦЯ ЯК ВАГОМИЙ КУЛЬТУРОМОВНИЙ НОСІЙ

Питання мовної культури здавна хвилює не одне покоління, адже мова народу – показник його національної свідомості. Саме в умовах білінгвізму питання чистоти рідної мови набуває особливої актуальності. Мова – це важливий чинник самовизнання нації, надійна основа розвитку держави. Вона загартована багатовіковою історією, відточена творчістю найталановитіших українських письменників. Саме мова є душею нації, її генетичним кодом. Без боротьби за чистоту рідної мови жодна людина не здатна почуватися національно свідомою частиною свого народу, його історії та культури, що є надзвичайно важливим на сьогодні.

Осмишуючи функції мови, розуміємо, що мова – це саме життя. Не буде мови – не буде народу, не буде народу – не буде нації, не буде нації – не буде держави. Тому народ живе, допоки живе мова, зникає мова – народу немає. Як гласить народна мудрість: відберіть у народу все, і він все зможе повернути, а якщо відібрати мову – і він ніколи вже не зможе створити її.

Чистота мовлення – одна з її комунікативних якостей, пов'язана з правильною літературно-нормативною вимовою, з відсутністю позалітературних елементів: діалектизмів, вульгаризмів, плеоназмів, штампів, канцеляризмів, слів-паразитів, таких мовно-виражальних засобів, що не відповідають мовленнєвій чистоті [5, с.74]. Зупинімося на використанні плеоназмів, тобто, сполученні близьких за значенням слів, одне з яких логічно зайве. В умовах білінгвізму (двомовності), негативний вплив можуть мати слова та мовні сполуки з інших мов. Накладання окремих частин українського слова зі словами з інших мов дублюють лексичне значення, тобто створюється «масло масляне». Отже, пропонуємо до розгляду 100 поширених плеоназмів, де перший варіант і є повтором, тобто неправильним розповсюдженим варіантом, а поряд – виправлений:

- 1) CD-диск – CD або компакт-диск (compact disc)
- 2) SEO-оптимізація – SEO (search engine optimization)
- 3) SMS-повідомлення – SMS (short message service)
- 4) VIP-персона – VIP (very important person)
- 5) анімаційний мультфільм – мультфільм / анімаційний фільм
- 6) арсенал зброї – арсенал / склад зброї
- 7) базова основа – основа
- 8) бестселер продажів – бестселер
- 9) бурхливі овації – овації
- 10) великий масив – масив
- 11) весь Всесвіт – Всесвіт

- 12) взаємозв'язок між собою – взаємозв'язок
- 13) виключна прерогатива – прерогатива (= виключне право)
- 14) висловлювати словами – висловлювати
- 15) високий професійний рівень – професійний рівень
- 16) візуальне зображення – зображення
- 17) вільна вакансія – вакансія
- 18) внутрішній інтер'єр – інтер'єр
- 19) вперше познайомитися – познайомитися
- 20) героїчний подвиг – подвиг / героїчний вчинок
- 21) демобілізуватися з армії – демобілізуватися
- 22) депіляція волосся – депіляція
- 23) державний чиновник – чиновник
- 24) додатковий бонус – бонус
- 25) долоня руки – долоня
- 26) досвідчений експерт – експерт
- 27) достовірний факт – факт
- 28) експонат виставки – експонат
- 29) записати замітки – занотувати
- 30) захисний імунітет – імунітет
- 31) злітати вгору – злітати
- 32) зручно вмотитися – зручно сісти або вмотитися
- 33) ілюстративне зображення – зображення
- 34) імпортувати з-за кордону – імпортувати
- 35) інформаційне повідомлення – повідомлення
- 36) інша альтернатива – альтернатива
- 37) ІТ-технології – ІТ (= інформаційні технології)
- 38) книжковий буктрейлер – буктрейлер
- 39) корінні американські індіанки – індіанки
- 40) лікуючий лікар – лікар-куратор

- 41) мене особисто – мене
- 42) металобрухт – брухт
- 43) місцевий діалект – діалект
- 44) молода дівчина – дівчина
- 45) наволочки для подушок – наволочка
- 46) найбільш оптимальний – оптимальний
- 47) повертатися назад – повертатися
- 48) натовп людей – натовп
- 49) невикористані резерви – резерви
- 50) незвичайний феномен – феномен
- 51) непідтвержені чутки – чутки
- 52) несподіваний сюрприз – сюрприз
- 53) ностальгія за батьківщиною – ностальгія
- 54) обговорення на дискусійних форумах – обговорення на форумах
- 55) об'єднаний союз – союз
- 56) одноголосний консенсус – консенсус
- 57) пам'ятний сувенір – сувенір
- 58) перспектива на майбутнє – перспектива
- 59) перша прем'єра – прем'єра
- 60) перший дебют – дебют
- 61) підніматися нагору – підніматися
- 62) підстрибнути вгору – підстрибнути
- 63) повне фіаско – фіаско
- 64) повний аншлаг – аншлаг
- 65) попередити заздалегідь – попередити
- 66) попередній анонс – анонс
- 67) початкові ази – ази
- 68) преїскурант цін – преїскурант
- 69) промислова індустрія – індустрія

- 70) ранковий світанок – світанок
- 71) революційний переворот – переворот
- 72) рівна половина – половина
- 73) різнобарвні кольори – різні кольори
- 74) розрахуватися готівковими грошима – розрахуватися готівкою
- 75) років тому назад – років тому
- 76) свій особистий досвід – особистий досвід
- 77) сервісні послуги – сервіс
- 78) система GPS – GPS (Global Positioning System)
- 79) скріншот з екрана монітора – скріншот
- 80) спільна зустріч – зустріч
- 81) спускатися вниз – спускатися
- 82) стати першим пріоритетом – стати пріоритетом
- 83) суднобудівна верф – верф
- 84) сьогоднішній день – сьогодні
- 85) терористичний теракт – теракт / терористичний акт
- 86) тканий текстиль – текстиль
- 87) топтати ногами – топтати
- 88) трохи прочинити – прочинити
- 89) унікальний раритет – раритет
- 90) форсувати пришвидшеними темпами – форсувати
- 91) цінні скарби – скарби
- 92) швидкі експрес-тести – експрес-тести / швидкі тести
- 93) швидкісний експрес – експрес
- 94) щасливий хепіенд – хепіенд / щасливий кінець
- 95) юна молодь – молодь.

Отже, чистота мовлення, зокрема доречно використане її лексичне багатство веде до збереження нацією своєї самоідентифікації. Недоречне використання іншомовних запозичень може стати негативним чинником, а

саме призвести до використання в літературному мовленні плеоназмів. Тому ретельний добір мовних засобів, щоденне вдосконалення словникового запасу, боротьба за чистоту мовлення підкреслює національний колорит рідної мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авраменко О. 100 експрес-уроків української мови. Частина 2: посіб. К.: КНИГОЛАВ, 2017. 192с.

2. Бугайски М. Язык и коммуникации [пер. з польск. Э. Г. Артеменко]. Харьков: Издательство «Гуманитарный центр», Артеменко Э. Г., 2010. 544 с

3. Джошуа А. Фішман. Не кидайте свою мову напризволяще: приховані статусні наміри в корпуснопланувальній мовній політиці [пер. з англ. О. Гурца]. К.: «К.І.С», 2009. 200 с.

4. Онищенко О. С. Турбота про рідну мову – прояв істинного патріотизму. Світ. 2015. №11–12 (березень). С. 3.

5. Струганець Л.В. Культура мови. Словник термінів Л. В. Струганець. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. С.74.

КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКИЙ РУХ НА ДОНБАСІ В КОНТЕКСТІ ЗАГАЛЬНОУКРАЇНСЬКИХ ПОДІЙ

Лапушкіна Н. П., Люлька А. Ю.

ОЛЕКСА ТИХИЙ ТА ОЛЕГ СЕНЦОВ – ТОЧКИ ДОТИКУ КРИЗЬ СТОЛІТТЯ

Вивчення світоглядних позицій, переконань і творчих задумів митців на основі документальної публіцистики та мемуаристики є досить актуальним, адже дає можливість розглянути їхню творчість на тлі історичних подій, відшукати несподівані факти біографії, які залишилися поза інформаційним полем загальнодоступних джерел, провести паралелі між подіями, постатями та цілими епохами. Історія українського правозахисного руху вписує нові імена людей, яких, незважаючи на відстань у часі, об'єднує спільна мета. Шлях боротьби віддалених у часі більше, ніж на 50 років О. Тихого і О. Сенцова розпочався зі спротиву чинним режимам й закінчився для обох ув'язненнями. Обом правозахисникам довелося відстоювати власну людську гідність, свободи та права політв'язнів у боротьбі з політичними режимами колишнього СРСР та сучасної РФ. Олекса Тихий був двічі арештований (у 1957 та 1977 роках) та засуджений на 7 років таборів і 5 років позбавлення громадянських прав та 10 років позбавлення волі за звинуваченнями у зведенні наклепів на радянську дійсність, висловлених у статтях та листах. Олега Сенцова у серпні 2015 року було засуджено до 20 років позбавлення волі з перебуванням у виправній колонії (м. Лабитнангі Російської Федерації) за звинуваченням у тероризмі. Обидва правозахисники у колонії не зраджували своїх переконань, не втрачали почуття гідності, йшли до кінця ціною власного здоров'я та життя. Обидва усвідомлювали та приймали «свій хрест». О. Тихий у листі до матері від 24.02.1980 р.

писав: *«Уже пішов четвертий рік мого сидіння, а впереді ще й кінця краю не видно, але я не горюю; ... Я робив тільки те, що є не лише правом, а й обов'язком, злочину ніякого не скоїв, і хай мучаться самі – ті, хто мене закрив. Істина завжди перемагає – правда, іноді після смерті»* [5, с. 97–99]. О. Сенцов у щоденнику занотував, що знаходить багато спільного між своєю долею та долею М. Чернишевського, який за свою позицію відсидів 20 років. У главі «День сто другий» кінорежисер написав: *«Не знаю, наскільки мені й надалі доведеться повторити його важку долю, але якщо вона все ж видасться такою, я не скаржитимуся. Кожному дається свій хрест, у міру сил його»* [3, с. 222–223].

Їхня героїчна боротьба за права була визнана світом: О. Тихий у 2006 р. за громадянську мужність, самовідданість у боротьбі за утвердження ідеалів свободи і демократії був нагороджений орденом «За мужність» I ступеня (посмертно); О. Сенцов у 2018 році удостоївся премії Міністерства закордонних справ Польщі «За людську гідність» та премії «За свободу думки» імені Андрія Сахарова.

Цікавими в аспекті розуміння спільних правозахисних мотивів та формування концепції національного самоусвідомлення митців є зразки документальної публіцистики О. Тихого (статті, листи, заяви, скарги, клопотання) й О. Сенцова (листи, інтерв'ю); а також збірка автобіографічних оповідань О. Сенцова «Жизня», його тюремний щоденник «Хроніка одного голодування», публікації в мережі «Фейсбук». Твори О. Тихого та О. Сенцова різні за жанрами, проте мають дотичність щодо тематики й проблематики. У своїх публіцистичних працях О. Тихий виступав на захист української мови та культури на Донеччині, порушував питання негативних наслідків русифікації рідного краю, засуджував політику й практику КПРС в національному питанні, висловлював сподівання в майбутньому незалежності України. О. Сенцов став одним із перших, хто розпочав боротьбу за визволення незаконно утримуваних

кремлівських в'язнів і привернув до цієї теми увагу не лише громадян України, а й багатьох світових лідерів.

У своїх статтях О. Тихий висловлював занепокоєння духовною деградацією людей, які його оточували. Він згадує, як в одній з установ Дружківки йому сказали, що з 4320 заяв, які до них надійшли, лише його була написана українською мовою. Донецького вчителя назвали націоналістом за вимогу видати документ українською мовою. О. Тихий у статті «Думки про рідний Донецький край» писав: *«Патріотизм, національна гідність, любов до свого народу, свого міста, села, любов до рідного слова, до рідної пісні, природи, історії – ось зерна, які треба сіяти в душі дітей... А на Донеччині сходи цих зерен безжалісно, по-варварському знищуються – і виростає в душах дітей чортополох (міщанство, дармоїдство, хуліганство, пияцтво)»* [4, с. 54].

Олекса Тихий уважав, що культурний та національний розвиток Донеччини може стати для всієї України або гарним прикладом, або ганебним, коли інші райони підуть шляхом байдужості до національної культури та мови: *«І в другому випадку ганьба та прокляття впадуть на голови кожного з нас, донбасівців, хто бачив, усвідомлював насування загибелі і мовчав, ... зрадив свій народ, з чужих рук брав отруйну зброю асиміляції та допомагав нищити українську мову, культуру, традиції, обряди»* [4, с. 65]. На його думку, національне питання на Донеччині буде розв'язане лише тоді, коли кожен українець усвідомить, що належить до свого народу, що для нього живе й за нього бореться.

На відміну від О. Тихого, О. Сенцов народився в російськомовній родині й зростав у російськомовному середовищі. *«Але я громадянин України, народжений на її землі, як і багато з нас, який усвідомив причетність і відповідальність за свою країну, там, на Майдані, і який брав активну участь у боротьбі за справжню незалежність своєї Батьківщини. Я гордий називати себе українцем і бути частиною нової української нації, що не формується виключно за національною ознакою, а*

об'єднується насамперед загальною системою цінностей» [2]. О. Тихий також наголошував на тому, що він є українцем: «Я громадянин СРСР, і як «советский человек», і, передусім, як українець, я – «громадянин світу», не як безбатченко-космополіт, а як українець» [4, с. 36–37]. У статті «Історична доля України» О. Тихий писав про те, що Україна мусить стати незалежною, демократичною, духовно багатою державою, матеріально забезпеченою та з високим рівнем розвитку освіти та науки, «щоб громадян виховувала сім'я, школа, Церква, суспільство, а не вулиця, концтабір, тюрма» [4, с. 101]. Український дисидент зазначав: «Донеччина – не держава, а складова частина України. Росіяни та інші народи в ній не мають права автономії чи складової частини... Російськомовні вузи на Донеччині – це порушення суверенітету держави...» [4, с. 47–48]. Отже, О. Тихий не визнавав панівного становища Росії в Україні. Схожу позицію на це питання знаходимо й у поглядах О. Сенцова. Під час інтерв'ю інтернет-каналу «Hromadske» (18.09.2019 р.) український кінорежисер сказав: «Я ніколи не визнаю Крим частиною Росії... Те ж саме – Донбаські республіки є штучними сателітами РФ, теж, відповідно, це частина України, я ніколи не визнаю сепаратистських настроїв або бажання приєднатися до Росії. Ми одна країна...» [1].

Спільним для обох митців є й розуміння мови – не лише як інструменту української ідентичності, а й зброї проти мовної асиміляції. Питання української мови для О. Тихого було питанням усього його життя. Аналізуючи мовну ситуацію на Донбасі, він писав: «Я не хочу асимілюватися, не хочу стати безбатченком... Я категорично проти «добровільної» асиміляції українців, зокрема моїх земляків-донбасівців» [4, с. 58]. На думку українського дисидента, хто зрікається рідної мови, щоб їх не назвали «хахлами чи бєндєрами», стають безсердечними людьми з каменем замість серця. О. Тихий так характеризував мову: «Мова – одна з основних ознак нації. Мова – фундамент культури... Рідна мова – підвалина інтелекту, рідна мова – основа патріотизму» [4, с. 39].

Олег Сенцов зазначав, що в побуті він спілкується російською мовою, але пише пости українською, використовує її на своїй сторінці в мережі «Фейсбук». Під час фестивалю «Толока-2020» 21.08.2020 р. в Запоріжжі він сказав: *«Я переходжу на українську тому, що це просування мови. ... Мова – це наш захист від впливу, бо якщо ми будемо поширювати нашу мову без зажиму, ми будемо розвиватись у правильному напрямі, а не існувати в іншомовному просторі»*. В інтерв'ю виданню «Новинарня» (25.07.2020 р.) він наголосив на тому, що українська мова є маркером, одним із символів та інструментів незалежності України, нашою зброєю.

Отже, історія продовжує давати нашому поколінню уроки гідності та важливості усвідомлення національної ідентичності, тому дослідження життєвого й творчого шляху О. Тихого та О. Сенцова є важливим не тільки в науковому, а також у громадсько-політичному та моральному аспектах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Погуляєвський М. «Сенцов : Я ніколи не визнаю Крим та Донбас частиною Росії, про решту можна домовлятись». URL : <https://hromadske.ua/posts/sencov> (дата звернення 21.10.2020 р.).

2. Сенцов Олег. Соціальна мережа «Фейсбук». URL : https://www.facebook.com/oleg.sentsov_ (дата звернення 03.11.2020 р.).

3. Сенцов О. Хроніка одного голодування [Текст] : щоденник / переклад з рос. С. Осоки. Львів : Видавництво Старого Лева, 2020. 544 с.

4. Тихий Олекса : думки про рідний Донецький край (Том I). / упор. В. В. Овсієнко, М. В. Олійник, В. Ф. Півень, Є. Б. Фіалко. Донецьк : ТОВ «Поліграфічний будинок «Донеччина»», 2012. 416 с.

5. Тихий Олекса. Не можу більше мовчати / упор. В. Овсієнко, Л. Огнева, Є. Фіалко, Є. Шаповалов. Донецьк: Товариство ім. Олекси Тихого, 2009. 184 с.

МОВОЗНАВЧА СПАДЩИНА

Воробйова Г. М.

(Науковий керівник – доц. І. М. Рябініна)

ОЛЕКСАНДР ДАНИЛОВИЧ ПОНОМАРІВ

Олександр Данилович Пономарів – український мовознавець, перекладач, публіцист, громадський діяч. Закінчив філологічний факультет Київського університету (навчався в 1956 – 1961 рр.), самотужки опанував літературну українську мову. Понад 15 років учений працював у відділі загального та слов'янського мовознавства Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні АН України. Захистив кандидатську дисертацію на тему: «Лексика грецького походження в українській мові»; обіймав посаду старшого редактора в київському видавництві «Техніка».

Від лютого 1979 року – викладач, старший викладач, доцент, професор кафедри мови та стилістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка (у 1988 – 2001 – завідувач кафедри мови та стилістики). У 1991 р. захистив докторську дисертацію «Проблеми нормативності української мови в засобах масової інформації». Професор української мови Інституту східноєвропейських студій Карлового університету в Празі.

З часів перебудови О. Д. Пономарів став одним з найактивніших учасників боротьби за Українську державу – він вступив до «Народного Руху за перебудову», був одним з фундаторів, а пізніше – заступником Голови товариства «Просвіта». Олександр Данилович – автор понад 250 наукових, науково-популярних і науково-публіцистичних праць з історії й культури української мови, проблем нормативності мови засобів масової комунікації, українсько-грецьких мовно-літературних зв'язків, теорії й практики перекладу; автор і редактор словників різних типів, підручників і

навчальних посібників з української мови. О. Д. Пономарів підготував 10 кандидатів філологічних наук, здійснював переклади з новогрецької та слов'янських мов, був членом редколегій журналу «Дивослово» й газети «Слово Просвіти», членом Спілки письменників України (1993), Спілки журналістів України (1985).

Олександр Пономарів 10 років вів блог на «BBC News Україна». Сотні читачів надсилали професору свої запитання, і він відповідав усім. Його поради питали державні посадовці, журналісти, учителі, підприємці та юристи.

Дослідник, знавець і популяризатор українського правопису, учений, був прихильником пристосування імен та прізвищ іноземців до фонетики української мови. Олександр Данилович – заслужений журналіст України, лауреат премії ім. І. Франка, нагороджений Орденом «За заслуги» III ступеня (2008), Орденом Святого Рівноапостольного князя Володимира Великого III ст. УПЦ КП (2005), Премією імені Бориса Грінченка (2004) та ін.

Помер 14 жовтня 2020 року.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пономарів Олександр Данилович : вебсайт. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D1%80%D1%96%D0%B2_%D0%9E%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%80_%D0%94%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87 (дата звернення 12. 02. 2021)

2. Його життєва історія свідчить про незнищенність нашого народу. Пам'яті Олександра Пономарева : вебсайт. URL: <https://hromadske.ua/posts/ofis-genprokurora-vpershe-ogolosiv-deputaturo-pidozru-za-knopkodavstvo>

ВІКТОР ДМИТРОВИЧ УЖЧЕНКО

Український лінгвіст, професор, доктор філологічних наук...

У с. Підлозіївці на Сумщині 14 травня 1935 р. народився Віктор Дмитрович Ужченко. Широкі співочі луки й таємничі хвойні ліси щедрої західнословобожанської землі, батьківщина Якова Щоголева та Платона Воронька, Бориса Антоненка-Давидовича та Івана Багряного, батьки-селяни... Усі вони були першими університетами майбутнього дослідника повнозерного слова та народного фразеологізму, які потім будуть талановито виважені в багатьох книгах, у майже 200 публікаціях. Добрим словом згадував Віктор Ужченко директора Охтирської семирічної школи Івана Наумовича Вітра, учителя української мови, викладачів педагогічного училища. Короткочасна робота вчителя в 1954 р. плавно перейшла в строкову службу в Радянській армії, після якої, починаючи з 1957 року, Віктор Дмитрович знову вчителював у невеличкому селі Головашівка Сумського району. Бувало, що одночасно викладав сім різних навчальних предметів. Пізніше, у 90-і роки, він буде гаряче обстоювати підготовку вчителів з подвійними спеціальностями. З осені 1959 р. Віктор – першокурсник філологічного факультету Харківського державного (тепер національного) університету. Він з пієтетом розглядав портрети Олександра Потебні, Миколи Сумцова, Леоніда Булаховського, Дмитра Багалія... Сидів в аудиторії ім. Олександра Потебні, захоплено слухав лекції про філологічну велич цього вченого. Залюбленість у теорію внутрішньої форми слова, в етнокультуру українця у Віктора Дмитровича – від О. Потебні, від історико-філологічної харківської школи. Пройдуть роки, і В. Ужченко буде глибоко розробляти потебнянську внутрішню форму слова, намагатиметься перенести її на фразеологію. У 1993 р. у

найавторитетнішому академічному виданні – журналі «Мовознавство» – буде опублікована теоретична стаття «Внутрішня форма фразеологізму у зв'язку з внутрішньою формою слова», де перша буде названа як «форма багатьох форм». А поки що він студент і живе на «Товкачівці» в Харкові, де мешкав у студентські роки й Олесь Гончар, куди приїздили Максим Рильський, Григорій Тютюнник. В опублікованій у 1999 р. книзі фразеологічних нарисів «Образи рідної мови» Віктор Дмитрович помістить: «Університетським наставникам автора – діалектологів М. Наконечному та фразеологу Ф. Медведєву присвячується», відзначивши тим самим роль, яку відіграли названі вчені в його науковому становленні.

Віктор Ужченко вже на другому курсі збирає діалекти, бере активну участь у наукових гуртках, семінарах, відвідує засідання кафедри української мови, слухає М. Жовтобрюха, М. Рильського... Тоді ж з'являється й перша публікація студента Ужченка – «Українські говірки південних районів Воронежської області та їх історичний зв'язок з діалектними групами української мови» (1961). Молодий третьокурсник щиро захоплюється фразеологією, яка потім стане сенсом його наукового життя. Та спочатку буде закінчення університетського курсу (1964, диплом з відзнакою), багаторічна робота в середній школі, навчання в заочній аспірантурі на кафедрі Ф. Медведєва (1966–1970), півторарічна робота (1967–1968) у Харківському університеті на посаді асистента, і знову школа – до 1977 року. Серйозна методична підготовка й знання української фразеології дали можливість написати глибоку роботу «Вивчення фразеології в середній школі» (1990), низку інших методичних праць: книг, статей, розробок. Рідкісний, як на той час, випадок – працюючи в середній школі, без наукової бібліотеки, далеко від наукових центрів, В. Д. Ужченко успішно захищає кандидатську дисертацію на тему: «Фразеологія творів Остапа Вишні» (1973). Йому – чи не першому в

області – присвоюють звання «старший учитель». Його тверде переконання – викладач університету повинен бути насамперед науковцем. Основні зусилля вченого були спрямовані на глибоке вивчення української фразеології в контексті слов'янської фразеології та української етнокультури. Віктор Дмитрович брав активну участь у наукових конференціях, симпозіумах. У 1994 році захистив докторську дисертацію «Історико-лінгвістичний аспект формування української фразеології».

Віктор Дмитрович Ужченко – автор понад 200 наукових публікацій. Починаючи з 1977 р. вчений жив і працював у Луганську. Обіймав посади викладача, доцента, професора, завідувача кафедри філологічних дисциплін і методики їх викладання в початковій школі. Заснував 2003 року й керував виданням наукового журналу «Лінгвістика».

Помер Віктор Дмитрович у Луганську, 7 лютого 2010 р., у віці 74 років.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зеленько А. С. Ужченко Віктор. Українська енциклопедія юного філолога (мовознавця) / укл. А. С. Зеленько. Луганськ, 2000. С. 111.

2. Климов А. О. Віктор Ужченко: відомий дослідник української і загальнослов'янської фразеології. *Історія Луганського державного педагогічного університету імені Тараса Шевченка в особах його професорів*. Луганськ, 2001. С. 119–123, портр.

3. <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?S21CNR=20&S21STN=1&S21REF=2&C21COM=S&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21A1I=%3C.%3EID%3DREF0005312%3C.%3E&&S21FMT=fullwebr>

4. <https://search.rsl.ru/ru/record/01002602546>

5. https://uk.wikipedia.org/wiki/Ужченко_Віктор_Дмитрович

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Біличенко Ольга Леонідівна – доктор наук із соціальних комунікацій, професор, завідувач кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Балабойко Роман Григорович – магістрант I року навчання філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Бодра Ірина Андріївна – студентка III курсу філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Бондаренко Олена Едуардівна – старший викладач кафедри психології Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна академія управління персоналом».

Воробйова Ганна Миколаївна – студентка II курсу філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Данилейченко Інна Сергіївна – магістрантка I року навчання філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Дерев'янка Ярослава Олегівна – студентка II курсу філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Жижченко Лариса Борисівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Качур Лія Дмитрівна – студентка IV курсу філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Кочукова Наталія Іванівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Купченко Поліна Олександрівна – студентка II курсу філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Квятковська Валерія Володимирівна – студентка II курсу філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Лапушкіна Наталія Павлівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Лисенко Наталія Василівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Люлька Арсеній Юрійович – учень 11-А класу ліцею № 35 імені Валентина Шеймана Краматорської міської ради Донецької області.

Маторіна Наталя Михайлівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської та слов'янської філології ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Нестелєв Максим Аркадійович – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Нестелєва Ольга Олександрівна – старший викладач кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Овчаренко Наталія Іванівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури, декан філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Падалка Руслана Миколаївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Падалка Микола Петрович – учитель креслення, художньої культури Святогірського ЗЗСО.

Полякова Тетяна Василівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Разживін Віктор Миколайович – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Решетняк Олена Олександрівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Романько Валерій Іванович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри російської мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Рубан Алла Анатоліївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри російської мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Руденко Людмила Вікторівна – учитель української мови та літератури Ярівської загальноосвітньої школи I-III ступенів Лиманської міської ради Донецької області.

Семергей Діана В'ячеславівна – студентка IV курсу філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Сиротенко Валерій Павлович – кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії і практики початкової освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Тендітна Надія Миколаївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Швидка Надія Валентинівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Швидкий Сергій Миколайович – доктор історичних наук, професор, проректор з науково-педагогічної роботи ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Щербатюк Вікторія Станіславівна – методист відділу гуманітарної освіти Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

Щербина Олена Олександрівна – вчитель початкових класів Лиманської загальноосвітньої школи I-III ступенів №3 Лиманської міської ради Донецької області.

ЗМІСТ

ПЕРЕДНЄ СЛОВО	4
<i>Овчаренко Н. І.</i>	
ФАКУЛЬТЕТУ-ЮВІЛЯРУ – ЧВЕРТЬ СТОЛІТТЯ.....	4
ЖИТТЯ І ТВОРЧІСТЬ ПРОФЕСОРА В.Т. ГОРБАЧУКА: УРОКИ ДЛЯ НАЩАДКІВ	12
<i>Романько В. І.</i>	
ДЕЩО ЗІ СПОГАДІВ ПРО В. Т. ГОРБАЧУКА ПІСЛЯ ПЕРЕЧИТАННЯ ЙОГО «ОСТАННЬОГО ЛИСТА».....	12
МОВНИЙ ТА МОВЛЕННЄВИЙ МАТЕРІАЛ У ЙОГО СТРУКТУРНІЙ, СЕМАНТИЧНІЙ ТА СТИЛІСТИЧНІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ	17
<i>Кочукова Н. І., Бодра І. А.</i>	
НОВІ ЗАПОЗИЧЕННЯ МОДНОЇ ІНДУСТРІЇ В МОВІ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ МАС-МЕДІА.....	17
<i>Решетняк О. О., Дерев'янка Я. О.</i>	
ЗАСТОСУВАННЯ ВИРАЗНИКІВ КОНЦЕПТУ «ПРАВЕДНІСТЬ» У ТВОРІ В. СОСЮРИ «МОЙСЕЙ».....	20
<i>Купченко П. О.</i>	
ДО ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФЕМІНІТИВІВ У РОЗМОВНОМУ СТИЛІ ТА В ЗМК	23
ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО ТА МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ	27
<i>Біличенко О. Л.</i>	
ДОСЛІДЖЕННЯ ЛІТЕРАТУРНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДОНЕЧЧИНИ В КОМУНІКАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ УКРАЇНИ ТА СВІТУ НА КАФЕДРІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ	27
<i>Разживін В. М.</i>	
АВТОРСЬКІ ВІЗІЇ СТАВЛЕННЯ МЕШКАНЦІВ ДОНЕЧЧИНИ ДО ВІЙНИ ТА УКРАЇНИ В РОМАНІ ГАЛИНИ ВДОВИЧЕНКО	32
<i>Нестелєєв М. А., Качур Л. Д.</i>	
ОСОБЛИВОСТІ ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОЇ ПОЕТИКИ ОКСАНИ ЗАБУЖКО.....	36
<i>Нестелєєва О. О., Данилейченко І. С.</i>	
СЛОВА-ОБРАЗИ В СИСТЕМІ ПОЕТИЧНОГО ТЕКСТУ ЕММИ АНДІЄВСЬКОЇ.....	40
<i>Балабойко Р. Г.</i>	
ЩОДЕННИК ВІЙНИ. (НЕ)ДИТЯЧА ЛІТЕРАТУРА У ВОЄННИЙ ПЕРІОД.....	46

ЛІТЕРАТУРНЕ КРАЄЗНАВСТВО: ПЕРСПЕКТИВИ ВИВЧЕННЯ..... 50

Бондаренко О.Е., Сиротенко В. П.

ВЕЛИЧ І БІЛЬ ДОНБАСУ (Деякі роздуми, викликані публікаціями в історико-краєзнавчому літературно-мистецькому альманасі «Нескорений український Донбас») 50

Тендітна Н. М.

СВОЄРІДНІСТЬ ПОРТРЕТНИХ ОПИСІВ У ТВОРАХ ІВАНА КОСТИРІ..... 62

Руденко Л. В.

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ В РОМАНАХ ВАСИЛЯ КРАСА..... 68

ФОЛЬКЛОРНА ТА ЕТНОГРАФІЧНА САМОБУТНІСТЬ СУЧАСНОСТІ: ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕНЬ, ЗБЕРЕЖЕННЯ, РОЗВИТКУ 71

Швидкий С. М., Швидка Н. В.

МІФОЛОГІЗАЦІЯ ПОСТАТІ НОСІЯ ОСОБЛИВИХ ЗНАНЬ В УЯВЛЕННЯХ СЛОБОЖАН..... 71

Жижченко Л. Б.

ФОЛЬКЛОР ДОНЕЧЧИНИ В НАУКОВИХ СТУДІЯХ..... 78

ПЕДАГОГІЧНІ ТРАДИЦІЇ ТА ДИДАКТИЧНІ ІННОВАЦІЇ ДОНЕЧЧИНИ..... 84

Падалка Р. М., Падалка М. П.

ЛЕКЦІЯ ЯК ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНА ФОРМА НАВЧАННЯ..... 84

Рубан А. А., Маторіна Н. М.

АНАЛІЗ МОВИ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ (на матеріалі російськомовних текстів) 87

Лисенко Н. В.

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КУРСУ «ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ» ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 014. СЕРЕДНЯ ОСВІТА (УКРАЇНСЬКА МОВА І ЛІТЕРАТУРА)..... 92

Решетняк О. О.

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ КОМПАРАТИВНОГО АНАЛІЗУ ЗАСТОСУВАННЯ БІБЛІОНІМІВ У ТВОРЧОСТІ УКРАЇНСЬКИХ І ПОЛЬСЬКИХ ПОЕТІВ НА ЗАНЯТТЯХ ІЗ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ У ЗВО 95

Щербина О. О.

ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ В КОНТЕКСТІ НУШ..... 101

Щербатюк В. С.

ДЕКІЛЬКА МЕТОДИЧНИХ ПРИЙОМІВ ЩОДО ФОРМУВАННЯ МАТЕМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРИ..... 104

КУЛЬТУРОМОВНА ОСОБИСТІТЬ ФАХІВЦЯ У ХХІ столітті.....	110
<i>Маторіна Н. М., Рубан А. А.</i>	
ПРО КУЛЬТУРОМОВНУ ОСОБИСТІТЬ ФАХІВЦЯ У ХХІ столітті	110
<i>Лапушкіна Н. П., Семергей Д. В.</i>	
ВПЛИВ РОДИННОГО СЕРЕДОВИЩА ТА ПРОФЕСІЙНОГО ОТОЧЕННЯ НА ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТА ПЕДАГОГІЧНОГО ВНЗ ДОНБАСУ	115
<i>Полякова Т. В.</i>	
ЛЕКСИЧНЕ БАГАТСТВО МОВЦЯ ЯК ВАГОМИЙ КУЛЬТУРОМОВНИЙ НОСІЙ	120
КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКИЙ РУХ НА ДОНБАСІ В КОНТЕКСТІ ЗАГАЛЬНОУКРАЇНСЬКИХ ПОДІЙ	126
<i>Лапушкіна Н. П., Люлька А. Ю.</i>	
ОЛЕКСА ТИХИЙ ТА ОЛЕГ СЕНЦОВ – ТОЧКИ ДОТИКУ КРІЗЬ СТОЛІТТЯ.....	126
МОВОЗНАВЧА СПАДЩИНА.....	131
<i>Воробйова Г. М.</i>	
ОЛЕКСАНДР ДАНИЛОВИЧ ПОНОМАРІВ.....	131
<i>Квятковська В. В.</i>	
ВІКТОР ДМИТРОВИЧ УЖЧЕНКО	133
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	136

Наукове видання

ГОРБАЧУКІВСЬКІ СТУДІЇ

ВИПУСК 6

*Матеріали Всеукраїнської заочної науково-практичної
Інтернет-конференції*

Підписано до друку 24.04.2021 р.
Формат 60x84 1/16. Ум. др. арк. 9,0.
Зам. № 1807.

Видавництво Б. І. Маторіна

84116, м. Слов'янськ, вул. Г. Батюка, 19.
Тел.: +38 06262 3-20-99; +38 050 518 88 99. E-mail: matorinb@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК №3141, видане Державним комітетом телебачення та радіомовлення України від 24.03.2008 р.
